

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2010
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš
Oddelenie metodiky výchovy a kultúry
Zarevúca 2, 034 01 Ružomberok

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Zdenko ZAŤKO

tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

Foto: Ing. Zdenko ZAŤKO
Pamätník obetiam prvej a druhej
svetovej vojny v Liptovskom Hrádku

3. strana obálky:

Pripravil: Dr. Peter ZELIŽŇÁK
Obrazy s tematikou 2. svetovej vojny

Tlač:

5. kartoreprodukčná základňa
Nemšová

Rok vydania:

2010

Nepredajné

© Generálny štáb Ozbrojených síl SR,
Štáb pre podporu operácií, 2010

ISBN 978-80-970322-0-3

Obsah:

Úvodné slovo

Ing. František MATYÁŠ, PhD. 2

1. Základné schopnosti a spôsobilosti pre riadenie ľudí

prof. Ing. Milan SOPÓCI, PhD. 4

2. Slovensko a Slováci po prvej svetovej vojne

Boje o Slovensko v rokoch 1918 – 1919. Budovanie armády ČSR a Slovenska. Vojenstvo na Slovensku v období 30. rokov do rozbitia ČSR.
doc. PhDr. Oldřich VANĚK, CSc. 23

3. Druhá svetová vojna. Príčiny a priebeh druhej svetovej vojny

Slováci v bojoch proti fašizmu na stranu spojencov v priebehu 2. svetovej vojny, západný a východný odboj, odboj na blízkom východe. Slovenské národné povstanie.
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD. 47

4. Branný systém Slovenskej republiky v období druhej svetovej vojny

Výstavba a organizačná štruktúra armády. Vojaci Slovenskej armády na frontoch 2. svetovej vojny – Poľsko, východný front a Taliansko.
doc. PhDr. Oldřich VANĚK, CSc. 70

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Texty článkov neprešli jazykovou úpravou. Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

ÚVODNÉ SLOVO

Ing. František MATYÁŠ, PhD.

Výchova je cieľavedomý a zložitý proces dotvárania a rozvíjania mravných a bojových kvalít profesionálnych vojakov. Je neoddeliteľnou súčasťou formovania poznatkov, názorov a postojov v oblasti mravnej, právnej, politickej výchovy, ako aj v oblastiach výchovy k historickému povedomiu, k líderstvu a zdravému životnému štýlu. Pre dosiahnutie týchto cieľov je v OS SR využívaný celý rad metód a prostriedkov, medzi ktorými má nezastupiteľnú úlohu aj spoločenskovedný seminár profesionálnych vojakov.

V tomto výcvikovom roku bude organizovaný v mesiacoch január – jún a september – december v rozsahu 4 hodín mesačne. Podrobný tematický plán, metódy a ich časový rozsah je uvedený v tabuľke 1.

Tematika v mesiaci január je k dispozícii veliteľom útvarov a zariadení pre oboznámenie s hlavnými úlohami útvaru (jednotky, zariadenia) vo výcvikovom roku 2010 a na objasnenie spôsobov ich plnenia. Stanovenie cieľa, konkretizácia obsahu, výber metód a prostriedkov sú v kompetencii príslušných veliteľov.

Tematika v mesiaci február je zameraná na vojenské a bojové tradície Ozbrojených síl a útvaru. Je opäť k dispozícii príslušným veliteľom útvarov a zariadení. Odporúčame využiť pri prezentácii danej témy Siene cti a slávy útvarov, besedy s vojenskými dôchodcami, bývalými príslušníkmi útvaru, vojenskými veteránmi a účastníkmi vojenských misií. Ako vhodná – doplnková forma je možná aj práca s kronikou útvaru.

Tematika v mesiacoch marec – jún je orientovaná na líderské a vodcovské schopnosti v súvislosti s problematikou riadenia ľudí a na problematiku svetových vojen, najmä druhej svetovej vojny, ktorej 65. výročie ukončenia si pripomenieme v tomto roku. K danej tematike je široké spektrum publikácií, študijnej literatúry a veríme, že aj príspevky v tejto publikácii budú dobrým východiskovým materiálom na prípravu jednotlivých seminárov. Zvláštnosťou v tomto čísle je zaradenie dotazníka na poznanie svojich osobnostných vlastností. Odporúčame tento dotazník rozmnožiť (premietnuť) a v rámci seminára ho absolvovať.

Tematika v mesiacoch september – december je orientovaná v širšom spektre. Opäť vytvára vedúcim seminárov široký priestor z obsahového hľadiska, s možnosťou zamerania na zvyšovanie poznatkov, ako aj výchovného pôsobenia v oblastiach práva ozbrojeného konfliktu, stratégie rodovej rovnosti, etiky vojenského profesionála a prevencie v oblasti vojenských priestupkov a trestných činov. Podklady k daným témam budú rozpracované v druhej časti publikácie Vojenská osвета.

Problematika výchovy je úzko spätá aj s problematikou kultúry a osvety. Na obálku publikácie sme preto zaradili fotografiu pamätníka obetiam prvej a druhej svetovej vojny v Liptovskom Hrádku a fotografie obrazov z depozitára umeleckých diel OS SR, ktoré sú opäť venované problematike 2. svetovej vojny. Tieto fotografie a obrazy sú aj inšpiráciou k plánovaným celorezortným kultúrno-osvetovým aktivitám s cieľom podporiť výchovný proces. Pôjde najmä o celorezortné

súťaže a prehliadky v oblasti fotografie - FOTOATAK, videa - VIDEOATAK, literárnej tvorby – LITERA a maliarskej tvorby – MILART GALERY, určených pre príslušníkov OS SR. Motivačný plagát k týmto aktivitám je zverejnený v závere publikácie.

Tabuľka 1: Tematika spoločenskovedného seminára v roku 2010

Mesiac	Tematika SVS v roku 2010	Počet hodín predn./sem.	Poznámka
Január	Hlavné úlohy útvaru (jednotky) v roku 2010 a spôsoby ich plnenia.	3 / 1	veliteľ útvaru
Február	Vojenské a bojové tradície OS SR a vojenského útvaru.	3 / 1	veliteľ útvaru
Marec	Základné schopnosti a spôsobilosti pre riadenie ľudí.	3 / 1	Vojenská osveta 1/2010
Apríl	Slovensko a Slováci po prvej svetovej vojne. Boje o Slovensko v rokoch 1918-1919. Budovanie armády ČSR a Slovenska. Vojenstvo na Slovensku v období 30. rokov do rozbitia ČSR.	3 / 1	Vojenská osveta 1/2010
Máj	Druhá svetová vojna. Príčiny a priebeh druhej svetovej vojny. Slováci v bojoch proti fašizmu na strane spojencov v priebehu 2. svetovej vojny, západný a východný odboj, odboj na blízkom východe. SNP.	3 / 1	Vojenská osveta 1/2010
Jún	Branný systém SR v období 2. svetovej vojny. Výstavba a organizačná štruktúra armády. Vojaci Slovenskej armády. Vojaci Slovenskej armády na frontoch 2. sv. vojny - Poľsko, východný front a Taliansko.	3 / 1	Vojenská osveta 1/2010
September	Právo ozbrojeného konfliktu a jeho uplatňovanie vo vojenských operáciách.	3 / 1	Vojenská osveta 2/2010
Október	Stratégia rodovej rovnosti.	3 / 1	Vojenská osveta 2/2010
November	Etika vojenského profesionála, morálka a mravnosť. Etický kódex profesionálneho vojaka.	2 / 2	Vojenská osveta 2/2010
December	Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy.	2 / 2	Vojenská osveta 2/2010

Na záver chcem vyjadriť presvedčenie, že táto publikácia prispeje k úspešnej realizácii spoločenskovedných seminárov a tým aj k rozvoju mravných, etických a bojových kvalít profesionálnych vojakov.

prof. Ing. Milan Sopóci, PhD.

MANAŽÉRI ALEBO VODCOVIA?

Nemožno pochybovať o tom, že v dnešnej turbulentnej dobe, v dobe ktorá sa vyznačuje úžasnými zmenami, ktorých tempo sa neustále zrýchľuje, každá organizácia potrebuje vodcov a predovšetkým dobrých a pozitívnych vodcov. Ozbrojené sily v tomto smere nie sú výnimkou. Skôr naopak, pretože aj najvýznamnejší teoretici manažmentu uznávajú, že samotné vodcovstvo má svoj pôvod vo vojenskom prostredí, odkiaľ bolo prevzaté a v aplikačnej podobe zaradené do rôznych odvetví, inštitúcií a organizácií spoločnosti.

Požiadavky na ich prípravu a na spôsobilosti, ktorými majú disponovať, sú uvedené v rôznych materiáloch. Napríklad stanovisko NGŠ OS SR ich uvádza v Referenčných podmienkach na vzdelanie budúcich kadetov a dôstojníkov. Tieto predstavujú široké spektrum spôsobilostí v oblasti manažmentu, vodcovstva, právnej a ekonomickej vyspelosti, technickej zdatnosti, jazykovej zručnosti a fyzickej a psychickej zdatnosti.

Definícia požiadaviek na dôstojníka z hľadiska manažérskych a vodcovských spôsobilostí**a) Manažér (veliteľ, náčelník, nadriadený)**

Vykonáva riadiace, veliteľské a štábne funkcie v kariérnom poli získanej vojenskej odbornosti a špecializácie vojenskej odbornosti, v priebehu kariéry aj funkcie nezávislé na vojenskej odbornosti, v organizačných štruktúrach OS SR.

Riadi a zodpovedá za:

- organizačný prvok vojenskej organizácie,
- výkon vojenských činností prislúchajúcich špecializácii vojenskej odbornosti (v mieri a pri nasadení),
- výcvik, výchovu a všestranné zabezpečenie podriadených,
- ošetrovanie a uloženie výzbroje, techniky a ďalšieho materiálu a za ich pripravenosť,
- spracovanie príslušných dokumentov (v mieri a pri nasadení).

b) Vodca

Vedie podriadených k dosiahnutiu stanovených cieľov v súlade s vojenskou prísahou. Byť vodcom je základnou požiadavkou na každého manažéra, ale nie každý manažér v skutočnosti vodcom aj je. Je potrebné, aby dôstojník bol vodca (formálny aj neformálny).

Dôstojník ako vodca musí:

- vedieť a byť schopný viesť podriadených (je potrebné aby mal vedomosti a zručnosti z oblasti logiky, pedagogiky, psychológie, sociológie, komunikácie a personálneho manažmentu),
- ovládať na vysokej úrovni svoju vojenskú odbornosť a špecializáciu vojenskej odbornosti z hľadiska teórie aj praxe, (riadenie príslušných činností, podľa funkcie taktiku a operačné umenie, stratégiu),
- správne sa rozhodovať v stresových situáciách a v časovej tiesni,
- mať vysokú úroveň mravného vedomia a morálky, (profesijnej etiky a profesijnej morálky),
- mať vedomosti z oblasti geopolitiky a medzinárodných vzťahov primerane vykonávanej funkcii.

Prečo v súčasnosti potrebujeme vodcov a aké sú rozdiely medzi manažermi a vodcami

Manažment a schopnosť viesť bývajú často stotožňované. Je síce pravda, že najvýkonnejší manažéri bývajú efektívnymi vodcami, a že vedenie patrí medzi základné manažérske funkcie, napriek tomu riadenie znamená viac ako vedenie. Riadenie zahŕňa starostlivé plánovanie, vytváranie organizačnej štruktúry, ktorá pomáha ľuďom dosiahnuť ciele a obsadzovanie jednotlivých pozícií najschopnejšími ľuďmi. Aj vyhodnocovanie a korigovanie ľudských aktivít patrí medzi významné funkcie manažmentu. Uvedené funkcie manažéra však nie je možné kvalitne plniť, ak manažér nemá schopnosť viesť ľudí a nevie, ktoré ľudské faktory ovplyvňujú dosiahnutie požadovaných výsledkov.

Manažérska funkcia „**vedenie**“ je definovaná ako proces ovplyvňovania ľudí takým spôsobom, že ich činnosť prispieva k dosahovaniu skupinových cieľov.

Aj keď niektorí ľudia považujú pojmy „manažerstvo“ a „vodcovstvo“ v podstate za zhodné, je možné medzi nimi nájsť určité odlišnosti.

Z hľadiska vodcovstva má najväčší význam nasledovanie. Inak povedané, je to ochota nasledovať svojho vedúceho – svojho vodcu. Ľudia sa obvykle snažia nasledovať toho, o kom sú presvedčení, že sa snaží zabezpečiť splnenie ich túžob, prianí a potrieb.

Vodcovstvo a motivácia spolu veľmi tesne súvisia. Na základe pochopenia motivácie je možné lepšie si uvedomiť, čo si ľudia prajú a prečo sa správajú určitým spôsobom. Vodcovia zodpovedajú nielen za motivovanie podriadených, ale tiež za to, či ich organizačné prostredie povzbudzuje k vyššej výkonnosti, alebo ich od nej odrádza. Motivácia a organizačné prostredie zohrávajú vo vodcovstve a manažmente významnú úlohu.

Manažérske myslenie a vodcovský duch

Slová „manažér“ a „vodca“ sú metafory, stojace na opačných koncoch jedného celku. „Manažér“ označuje skôr racionálnejší, štruktúrovanejší, kontrolovateľnejší,

POZNÁMKY

premyslenejší a usporiadanejší koniec, kým „vodca“ zaujíma skôr experimentálnejší, vizionárskejší, flexibilnejší, menej kontrolovannejší a tvorivejší koniec.

Manažérske myslenie zostáva ostražité voči ohrozeniam a strategicky dbá na prevenciu proti zlyhaniu, zatiaľ čo vodcovský duch zostáva naladený na príležitosti a na podporu úspešnosti. Pri uvažovaní o budúcnosti sa vodcovský duch vyžíva v komplexnosti, globálnosti a dlhodobosti vízie, zatiaľ čo manažérske myslenie má prirodzenejšiu tendenciu k špecifickým a konkrétnym verziám toho, čo sa môže stať zajtra. Keď sa hovorí o strategických otázkach, manažérske myslenie sa zameriava na jednotlivé premenné a zložky, aby na ne reagovalo a rozhodlo o nich, kým vodcovský duch má tendenciu obsiahnuť väčší, celkový obraz, ktorý dáva do súladu jednu otázku s druhou, aby postihol a vycítil dôsledky pre organizáciu ako celok.

Manažérske a vodcovské prostredie

Každý zo základných typov manažérskeho a vodcovského prostredia má svoje špecifiká, svoje výhody a nevýhody.

Prednosti a slabé stránky dominancie manažmentu

Organizácie, prostredie i ľudia s dominanciou manažmentu sa tešia mnohým prednostiam. Sú dosť vynaliezaví pri sledovaní svojho strategického zamerania a dosahovaní výsledkov. Najlepšie riadené organizácie s dominanciou manažmentu v skutočnosti sledujú rovnaké stratégie ako ich konkurenčné organizácie alebo organizácie podobného typu, ale sú v tom úspešnejšie. Ľudia vždy poznajú požadované priority, ciele a záujmy organizácie, pretože manažment veľmi jasne vyjadruje svoje očakávania v štruktúrovaných prístupoch a procesoch.

Slabou stránkou organizácie s dominanciou manažmentu je situácia, keď musí zásadným spôsobom meniť svoju štruktúru a charakter svojej činnosti. V tomto prípade má veľké problémy ako na danú skutočnosť reagovať.

Prednosti a slabé stránky prostredia s tendenciou k vodcovstvu

Najväčšími prednosťami organizácií, prostredia a ľudí tohto druhu sú ich schopnosti meniť, inovovať a tvoriť. Ich vitalita je enormná a často vedie k novým nápadom, produktom, či službám, ktoré sú silou každej organizácie a spoločnosti.

Negatívnou stránkou organizácií, prostredia a ľudí s tendenciou k vodcovstvu je, že majú ťažkosti upevniť svoje pozície ako dominantní „hráči“ na dlhšie obdobie.

Z uvedených porovnaní vidieť, že manažment a vodcovstvo majú množstvo pozitívnych rysov, ale predovšetkým v podmienkach ozbrojeného zápasu vystupujú do popredia pozitívne rysy vodcu. Vodca v boji zohráva rozhodujúcu úlohu, preto je snaha, aby všetci velitelia boli aj skutočnými vodcami.

Túto skutočnosť vo vyspelých armádach zakotvili aj v základných predpisoch.

Napríklad v armáde USA sú definované schopnosti vodcu po skončení vojenskej školy a kompetencie vodcu v predpise FM - 22-100 nasledovne:

- **požiadavky na vodcu po skončení vojenskej školy**
  - vedieť použiť teóriu vodcovstva v praxi vo funkcii vodcu (veliteľa),
  - preukázať morálnu a etickú rozhodnosť,
  - dokázať schopnosť riadiť a usmerňovať iných,
  - preukázať schopnosť pracovať a komunikovať ako veliteľ na vertikálnej i horizontálnej úrovni,
  - preukázať schopnosť pracovať ako efektívny člen tímu,
  - mať rešpekt ku každému spolupracovníkovi, ktorý sa s ním podieľa na plnení úloh,
  - preukázať schopnosť rozhodovania,
  - preukázať schopnosť komunikácie,
  - preukázať schopnosť seba zdokonaľovania sa vo vodcovstve,
  - vedieť popísať osobný rast v oblasti vodcovstva.

- **kompetencie vodcu**
  - komunikatívnosť,
  - nadhľad,
  - schopnosť učiť a radiť sa,
  - vytváranie tímov,
  - technická a taktická zručnosť,
  - rozhodovanie,
  - plánovanie,
  - používanie dostupných systémov,
  - profesionálna etika.

Definícia vodcovstva

Vodcovstvu prisudzujú rôzni autori rozdielny význam i definície. Najčastejšie a najvýstižnejšie je **vodcovstvo** definované ako vplyv, alebo ako umenie ovplyvňovať ľudí, aby sa snažili ochotne a s nadšením dosiahnuť skupinové ciele.

Definícia dobrého vodcu

Definícia podľa Paula Maloneho, ktorý vodcovi pridelil 10 nasledujúcich spôsobilostí.

1. Vodca slúži ako koordinátor kolektívu.
2. Vodca vymedzuje cesty a ukazuje ako dosiahnuť ciele.
3. Vodca vystupuje ako najvyšší reprezentant kolektívu v súlade s jeho cieľmi a politikou.
4. Vodca ako odborník je zdrojom informácií a zručností.
5. Vodca slúži ako hovorca v jednaní s inými kolektívami.

POZNÁMKY

6. Vodca ako oprávnený udeľovať odmeny a tresty slúži ako záruka výnimočnosti a disciplinovanosti.
7. Vodca slúži ako sudca pri konfliktoch v kolektíve.
8. Vodca slúži ako vzor pracovnej aktivity.
9. Vodca je symbolom jednoty kolektívu.
10. Vodca slúži ako cieľ kritiky, keď sa veci nedaria.

Prvky vodcovstva

Každá skupina ľudí, má na svojom čele vedúceho, ktorý ovláda určité prvky vodcovstva.

Vodcovstvo sa skladá zo štyroch základných prvkov:

- schopnosti využívať moc efektívne a zodpovedne,
- schopnosti pochopiť, že motivácia ľudí závisí od času a situácie,
- schopnosti inšpirovať,
- schopnosti pôsobiť takým spôsobom, ktorý prispieva k rozvoju priaznivého, motivujúceho prostredia.

Moc je širší pojem ako právomoc. Je to možnosť jednotlivcov alebo skupín meniť alebo ovplyvňovať názory, či chovanie ostatných členov alebo skupín. Právomoc v organizácii je právo, príslušné danej pozícii (a jeho prostredníctvom i právo osoby zastávajúcu túto pozíciu), používať voľnosť v rozhodovaní, ktorým ovplyvňuje ostatných. Právomoc je jedným z typov moci, ustanovenej v organizačnej štruktúre.

Druhý prvok sa týka základného pochopenia ľudí. Tak ako vo všetkom, jedna vec je poznať teóriu motivácie, druhy motivačných síl, charakter a systém motivácie, druhá je mať schopnosť tieto znalosti uplatniť u ľudí nachádzajúcich sa v určitých situáciách. Vodca alebo iný manažér, ktorý pozná súčasný stav teórie motivácie a ktorý vie, čo sú to motivačné prvky, je si oveľa viac vedomý charakteru a intenzity ľudských potrieb a tiež schopný lepšie určiť spôsoby ich uspokojenia a vytvoriť také podmienky, ktoré povedú ku žiadanej odozve.

Tretím prvkom vodcovstva je vzácna schopnosť inšpirovať nasledovateľov, aby využili všetky svoje schopnosti pre daný projekt. Inšpirácie rovnako ako stimuly, ktoré sú zamerané na podriadených a ich potreby, pochádzajú od vodcov. Niektorí vodcovia majú výnimočné osobné kúzlo a príťažlivosť a využívajú ho pre dosiahnutie vernosti a oddanosti nasledovateľov, ktorí sa snažia podporovať to, čo si vodca praje. Najlepšie príklady inšpiračného vodcovstva pochádzajú z beznádejných a hrozivých situácií – nepripravený národ v predvečer vojny, väzenský tábor s výnimočnou morálkou, alebo porazený vodca, neopustený vernými nasledovateľmi.

Štvrtý prvok vodcovstva súvisí so štýlom vodcovstva a s prostredím, ktoré vytvára. Sila motivácie je závislá na očakávaníach, výsledkoch a hodnoteniach, na veľkosti požadovaného úsilia, na úlohách a na ďalších faktoroch, ktoré sú súčasťou prostredia a atmosféry v kolektíve.

Kategórie vodcov

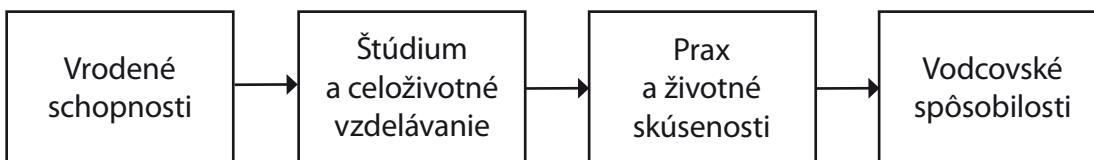
Vodcov rozlišujeme podľa toho, ako využívajú svoju právomoc. Najčastejšie sa stretávame s nasledujúcimi typmi vodcov.

Autokratický vodca dáva príkazy a očakáva ich splnenie. Je dogmatický, rozhodný a vedie podriadených na základe možnosti udeliť, respektíve odoprieť odmenu alebo postih.

Demokratický, respektíve **participatívny**, vodca sa radí so svojimi podriadenými o navrhovaných aktivitách a rozhodnutiach a podnecuje ich, aby s ním spolupracovali. Tento typ zahŕňa vodcov počnúc tými, ktorí neurobia nič bez spoluúčasti podriadených a končiac tými, ktorí s podriadenými len predbežne konzultujú svoje rozhodnutia. **Liberálny** vodca len zriedka využíva svoju moc a jeho podriadení sú značne nezávislí pri realizácii svojich úloh. Prevažne sa spolieha na podriadených, že si sami určia ciele i metódy na ich dosiahnutie.

Príprava a výchova vodcov

Niektorí teoretici manažmentu a vodcovstva tvrdia, že vodcovstvo nie je vzácnosť a dá sa naučiť. Toto tvrdenie je však diskutabilné. Aj posledné výskumy (napr. na Michiganskej univerzite) na vybratej vzorke úspešných vodcov ukazujú, že len okolo 20 % vodcovských spôsobilostí získa vedúci pracovník štúdiom, kým až 80% spôsobilostí tvoria vrodene schopnosti a spôsobilosti získané praxou a životnými skúsenosťami. Pravda bude niekde uprostred. Graficky možno zjednodušený proces prípravy vodcu vyjadriť nasledovne:

V jednom sa však výskumy i teoretici zhodujú. Spôsobilosti vodcu sú predovšetkým v našom vnútražsku. Ako je potom možné sa dopracovať k úspešnému vodcovi? Odpoveď nám dáva P. U. Bender, ktorý hovorí o 5 krokoch k vodcovstvu.

Čo je vnútorné vodcovstvo?

POZNÁMKY

PÄŤ KROKOV K VODCOVSTVU

1. Poznajte sami seba.
2. Majte víziu.
3. Riskujte.
4. Efektívne komunikujte.
5. Kontrolujte pokrok a výsledky.

1. Poznaj seba

V čo veríte? Skúste si odpovedať na nasledujúce otázky a zamyslite sa nad nimi.

Aká je vaša predstava o sebe samom?

Považujete sa za človeka kompetentného alebo nekompetentného?

Považujete sa za čestného alebo nečestného?

Považujete sa za vplyvnú osobnosť alebo za obeť?

Domnievate sa, že máte nejakú víziu?

Domnievate sa, že ste zaujatý pre vec?

Domnievate sa, že viete riskovať?

Považujete sa za schopného alebo neschopného – vyjadrovať svoje názory, alebo vytvárať výsledky, o ktoré v živote stojíte?

Aké sú vaše najdôležitejšie:

- postoje,
- návyky a správanie,
- hodnoty a názory,
- obavy.

Ktoré názory, návyky alebo spomienky vás ženú dopredu alebo naopak držia späť? V sebe máme akési „navádzacie systémy.“ Toto „zariadenie pre vyhľadávanie cieľov“ nás vedie k plnohodnotnejšiemu prežitiu vlastného života.

Každý kto chce byť vodcom musí poznať predovšetkým sám seba, svoje silné i slabé stránky, len potom môže poznať a chápať druhých.

2. Majte víziu

Čo je vízia?

Vízia je mentálny obraz budúcnosti. Predstava – je to možné, ale doteraz sa to neuskutočnilo.

Odkiaľ sa vízia berie?

Naše predstavy o budúcnosti sú ovplyvňované mnohými faktormi. Vízia spája v sebe:

- logiku a intuíciu,
- myšlienky a pocity,
- predchádzajúce skúsenosti a budúci potenciál,
- praktické a „nemožné.“

Krištof Kolumbus veril, že Zem je guľatá. Bol o tom tak pevne presvedčený, že sa vydal na plavbu cez oceán – napriek tomu, že ho priatelia varovali, že prepadne cez okraj. Prečo si myslel, že to dokáže ?

Thomas Edison vytrval vo svojej vízii a vytvoril elektrické osvetlenie – i keď, kým sa mu to podarilo, zaznamenal 10 000 „neúspechov“. Čo ho viedlo k tomu, že sa snažil ďalej?

Alexander Graham Bell vedel, že jeho telefón bude fungovať.

Ted Turner vedel, že dokáže vytvoriť globálnu televíznu sieť. Ľudia im hovorili, že sú blázni, keď sa o niečo také vôbec pokúšajú.

Vízia je dôležitá, pretože:

- vytvára našu realitu,
- vízia nám ukazuje, kam spejeme,
- pomáha nám naplňať naše túžby,
- vízia nám dáva nový smer,
- pomáha nám prijímať konkrétne voľby a rozhodnutia,
- vízia poskytuje motiváciu a inšpiruje nás k tomu aby sme vytrvali,
- vízia nás koncentruje,
- vízia nás posúva skôr k tomu, čo chceme, ako k tomu čo nechceme,
- ženie nás dopredu a pomáha nám prekonať prekážky,
- vízia dáva našej práci zmysel a cieľ.

3. Riskujte

Vízia nám ukazuje, ako by mohla vyzeráť budúcnosť. Zaujatie nás stimuluje k jej vytvoreniu. Riziko je v tom, čo podnikáme, aby sme svoju víziu premenili na realitu. Riziko obsahuje prvky zmeny a neistoty, ktoré sú zase často sprevádzané strachom.

Čo znamená riskovať?

- vyjadrenie vlastného názoru,
- skúšanie niečoho nového,
- investovanie niečoho, na čom vám záleží aj keď výsledok nie je istý,
- zmena vášho spôsobu života.

POZNÁMKY

Každé riziko obsahuje prvok strachu. Strach z neúspechu, straty, kritiky, poníženia alebo bolesti.

Prečo je riskovanie dôležité?

Odpoveď je v podstate veľmi jednoduchá. Je na ňom závislý pokrok.

Riskovanie:

- vedie ku konkrétnym činom,
- ukazuje, ako ďaleko môžete zájsť,
- uchováva duševnú energiu,
- znamená konať,
- prináša duševnú pohodu.

Riskovaním:

- zlepšujete svoje výsledky,
- získavate viac sebaúcty a nádeje,
- zvyšujete pravdepodobnosť svojho úspechu,
- zisťujete čo funguje.

Ako zlepšiť vašu schopnosť riskovať:

1. Urobte veci, ktoré obvykle nerobíte, alebo ktoré ste ešte nikdy nerobili.
2. Zopakujte si činnosť, ktorá vám nesedí.
3. Rozhodujte sa.
4. Berte na seba záväzky.
5. Vyjadrujte sa konkrétne.
6. Miesto odkladov konajte ihneď.
7. Namáhajte sa.
8. Riskujte, že nebudete dokonalí.
9. Nájdite spôsoby ako relaxovať.
10. Identifikujte svoju zónu pohodlia.

Prijmite nasledovné opatrenia na dosiahnutie svojich cieľov:

1. Majte na pamäti svoju motiváciu.
2. Jasne sa pozrite na svoju súčasnú situáciu.
3. Vyberte si smer, ktorým chcete ísť.
4. Definujte svoju víziu/svoj cieľ.
5. Od myslenia a plánovania prejdite k činom.
6. Sústreďte sa.
7. Urobte prvý krok.
8. Buďte vytrvalí.
9. Držte sa cieľa.
10. Sledujte svoje výsledky.

4. Efektívne komunikujte

Vodcovia ako komunikátori

Ak chcete byť v nasledujúcich rokoch lídrom, musíte byť schopný komunikovať. To, ako dobre viete komunikovať, ovplyvní váš úspech – v živote i v práci, vo vašom vzdelávaní, v rodine, v pracovných i osobných vzťahoch. V minulosti neboli komunikačné schopnosti tak dôležité. V budúcnosti sa však stanú absolútne nevyhnutným predpokladom úspechu. Podľa definície je komunikácia výmena informácií a pocitov, ktorá vedie ku vzájomnému porozumeniu. Komunikovať teda znamená viac ako len hovoriť.

Prečo je komunikácia tak dôležitá?

Svoj význam má prakticky vo všetkých oblastiach:

- **Predaj a marketing:**
  - propagácia a reklama,
  - získavanie informácií, požiadavky na informácie, sledovanie potencionálnych záujemcov,
  - cenové jednanie,
  - prezentácia u zákazníkov, predaj, predajné aktivity/spätná väzba,
  - spotrebiteľský/trhový výskum,
  - ponuková a dopytová činnosť.

- **Služby:**
  - podpora a servis.

- **Manažment:**
  - vnútorná komunikácia,
  - budovanie tímov,
  - spolupráca v rámci oddelení a s inými útvarmi,
  - priebežné a výročné správy,
  - zostavovanie a prejednávanie rozpočtov a kontraktov,
  - vzťahy medzi zamestnancami a vedením,
  - styky medzi rôznymi skupinami ľudí na horizontálnej i vertikálnej úrovni.

- **Externé vzťahy:**
  - vzťahy s verejnosťou, štátnou správou a samosprávou.

- **Informačné systémy:**
  - obchodné jednanie, nákup, podpora.

- **Výskum a vývoj:**
  - výskum a vývoj, výmena informácií.

POZNÁMKY

- **Prevádzka / výroba:**
  - časové plánovanie,
  - riadenie kvality,
  - bezpečnosť práce.

- **Nákup:**
  - styk s dodávateľmi produktov a služieb,
  - technické podmienky, cenové jednanie.

- **Príprava zamestnancov:**
  - vzdelávanie zamestnancov.

- **Personálne / ľudské zdroje:**
  - nábor zamestnancov,
  - riadenie personálu,
  - hodnotenie zamestnancov,
  - prepúšťanie/preradenie na inú prácu.

Sedem aspektov v ktorých sa komunikácia zmenila:

1. Máme dnes viac informácií, ako predtým - a budeme ich mať ešte viac.
2. Množstvo hovorenej komunikácie dnes presahuje všetky predchádzajúce úrovne.
3. Viac sa uplatňuje elektronická pošta, internet a intranet.
4. Začíname byť menej formálni.
5. Robíme viac sami pre seba.
6. Sme viac vizuálne a multimediálne orientovaní.
7. Chceme získať viac „osobných skúseností“.

Komunikátori ako rečníci

Čo robí z rečníka dobrého rečníka:

- inteligencia, presnosť, logika,
- elán, zaujatie,
- hodnoty, humánnosť, súcit,
- zmysel pre humor, plynulý prejav, zábavnosť, citlivosť,
- osobné kúzlo, duchapřítomnosť,
- schopnosť strhnúť poslucháčov.

Päť základných prvkov prezentácie:

- reč,
- reč tela,
- vybavenie,
- prostredie,
- príprava.

Rady ako sa stať vynikajúcim rečníkom:

1. Usmejte sa. Zhlboka sa nadýchnite. Pomaly začnite hovoriť.
2. Nikdy svoj prejav nečítajte. Čítajte vo svojich poslucháčoch.
3. Hovorte o vlastných skúsenostiach.
4. Svojich poslucháčov pochváľte a vyjadrite im svoju úctu. Keď oceníte zásluhy druhých, stúpnete v ich očiach aj vy sami. Dbajte na to, aby bola vaša chvála naozajstná a úprimná.
5. V komunikácii sa zamerajte na základné fakty. Hovorte o niečom, na čom vám aj poslucháčom záleží. Ilustrujte to príkladmi z každodenného života. Nehovorte príliš akademicky, lebo stratíte s poslucháčmi kontakt.
6. Doprajte si trochu zábavy a svoj prejav si užijete. Čím lepšie sa cítite, tým lepšie komunikujete.

5. Kontrolujte pokrok a výsledky

Čo sú to pokrok a výsledky?

Výsledky sú produktom vašich postojov a konania, vášho úsilia a práce. Výsledky sú spätnou väzbou, ktorú dostávate o tom, ako si v živote vediete. Pokrok je vyjadrením cesty, ktorú ste urazili k svojmu cieľu.

Príklady merania pokroku a výsledkov:

	INDIVIDUÁLNY	FIREMNÝ	SPOLOČENSKÝ
Ekonomický	Príjmy Úspory	Príjmy / predaj Zisk	Príjmy z daní Úroveň zamestnanosti
Ekologický	Kvalita vzduchu, pitnej vody	Znečistenie Prístup k zdrojom	Bezpečnosť / prijateľnosť životného prostredia Náklady na čistenie
Sociálny Osobný	Bezpečnosť Prístup ku vzdelávaniu, doprave, ubytovanie	Dostatok kvalifikovaných ľudí, spoľahlivých dodávateľov	Kvalita škôl Cena sociálnych služieb Nálada v spoločnosti
Zdravotný	Zdravie	Produktivita zamestnancov	Cena v nemocnici Následky kriminality
Vojenský	Vzťahy Zabezpečenie Kariéra	Výsledky jednotky, útvaru	Názor verejnosti na ozbrojené sily

Prečo máme kontrolovať pokrok a výsledky:

1. Poznanie vlastnej situácie.
2. Zostávate zameraný na cieľ.
3. Viete, aká dlhá cesta vás čaká.
4. Súlad s potrebami druhých ľudí.

POZNÁMKY

5. Vyriešenie problémov.
6. Spätná väzba pre všetkých zúčastnených.
7. Zodpovednosť.
8. Dosiachnutie cieľa.

Ak sa zamyslíte nad otázkami a odporučeniami v tejto časti, ak si dokážete na otázky pravdivo zodpovedať, ak sa budete riadiť v ďalšom období uvedenými odporučeniami, určite urobíte mnoho preto, aby ste sa zdokonalili a stali sa prirodzeným vodcom.

Všeobecne sa v armádach spája pojem vodca s veliteľskými funkciami a pojem manažér so štábnymi funkciami. V prípade, že chcete otestovať svoje vodcovské a manažérske schopnosti, alebo nadriadení chcú zistiť vhodnosť kandidáta na určitú funkciu, je ďalej uvedený dotazník, ktorý Vám pomôže. Jedná sa o orientačný dotazník a má len doplňujúci význam, popri hodnoteniach a pracovných výsledkoch kandidátov na určitú funkciu.

SEBAHODNOTIACI DOTAZNÍK

Nasledujúci dotazník obsahuje v stručnej podobe to, čo by mohlo pomôcť veliteľom a náčelníkom pri dileme, koho z podriadených vybrať na vodcovské a koho na manažérske funkcie. Na druhej strane môže pomôcť aj ľuďom zistiť svoje prednosti či orientáciu. S týmto vedomím je možné pristúpiť k odpovediam na 36 otázok v dotazníku. Zakrúžkujte odpoveď (a) alebo (b), ktorá vám najviac vyhovuje alebo vás najlepšie charakterizuje.

1. V prostredí novej skupiny radšej a) vstupujem do skupinovej diskusie, b) rozprávam sa individuálne s vybranými jednotlivcami. 2. Lepšie sa mi darí a) s realistickými ľuďmi, b) s tými, ktorí majú fantáziu a nápady. 3. Druhí ma vnímajú ako a) tvrdohlavého, b) vnímavého. 4. Plánovanie by podľa mňa malo byť a) štruktúrované a vopred dobre premyslené, b) pružné a otvorené častým korekciám. 5. Druhí ma často vnímajú ako a) zhovorčivého a ľahko prístupného, b) rezervovaného, tichého a neprístupného. 6. O stratégii podnikania uvažujem z hľadiska a) konkrétneho plánu, b) širokej vízie.	7. V komunikácii s druhými uprednostňujem a) nazývať veci pravými menami, b) nazývať veci tak, aby sa to nikoho nedotklo a neurazilo. 8. Mám rád a) organizovanosť, b) pružnosť. 9. Viacej ma zaujímajú a) ľudia a veci, b) myšlienky a návrhy. 10. Som hrdý na to, že som a) konvenčný a ortodoxný, b) originálny a neortodoxný. 11. Na chyby iných sa pozerám a) s toleranciou, b) s odpustením. 12. Rád uvažujem a) o vlastnej realizácii vecí, b) o prenechaní realizácie iným.

- 13. Mám rád**
- menej intímne vzťahy s mnohými ľuďmi,
  - úzke, intímne vzťahy s niekoľkými ľuďmi.
- 14. Dávam prednosť**
- uplatňovaniu už existujúcich schopností,
  - učeniu sa novým schopnostiam.
- 15. Som hrdý na to, že som**
- rozumný človek,
  - citlivý človek.
- 16. Som hrdý na to, že**
- mám väčšinou pravdu,
  - viem prijímať návrhy.
- 17. Keď prídem na nejakú myšlienku alebo nápad, mám sklon**
- ihneď ich prezradiť,
  - ponechať si ich pre seba.
- 18. Rád uvažujem**
- o skutočnosti,
  - o možnostiach.
- 19. Dávam prednosť**
- priamej konfrontácii s ľuďmi a problémami,
  - zmierňovaniu konfliktov a ťažkých problémov.
- 20. K druhým pristupujem ako**
- prístupný typ,
  - tolerantný typ.
- 21. Uprednostňujem prijímanie informácií tak, že**
- si vypočujem iných, čo mi o tom povedia,
  - prečítam si to sám.
- 22. Dávam prednosť zmene, ktorá je**
- výnosná a postupná,
  - perspektívna a dramatická.
- 23. Najradšej zamestnanca**
- za slabé výkony prepustím,
  - udržiím a dám mu možnosť rozvoja.
- 24. Závery robím**
- okamžite,
  - postupne.
- 25. Radšej pracujem**
- v skupine,
  - osamote.
- 26. Rád rozoberám a hodnotím**
- praktickú stránku biznisu,
  - teoretickú stránku biznisu.
- 27. Viac pozornosti venujem**
- kritike než pochvalám,
  - pochvalám než kritike.
- 28. Je pre mňa charakteristické, že**
- termíny si plánujem vopred,
  - termíny dodržiavam na poslednú chvíľu a s vypätím všetkých síl.
- 29. Uprostred významnej vonkajšej zmeny obvykle chcem**
- najprv konať a až potom rozmýšľať,
  - najprv rozmýšľať a potom konať.
- 30. Uprednostňujem poznanie**
- jednotlivostí pred celkom,
  - celku pred jednotlivosťami.
- 31. Možnosti organizácie sa snažím vylepšovať pomocou**
- programov,
  - ľudí.
- 32. Som veľmi citlivý na chybu, ktorá je dôsledkom**
- uplatňovania jedinej stratégie dlhú dobu,
  - striedania jednej stratégie za druhou.
- 33. Druhí ľudia ma považujú za**
- extroverta,
  - introverta.
- 34. Biznis najradšej hodnotím podľa**
- súčasnej výkonnosti,
  - budúceho potenciálu.
- 35. Výsledky sa snažím dosahovať tak, že**
- upozorňujem na chyby,
  - oceňujem úsilie.
- 36. Som presvedčený, že najlepší spôsob ako sa pripraviť na budúcnosť je**
- starostlivo ju naplánovať,
  - odvážne ju tvoriť.

Hodnotenie dotazníka:

Na určenie manažérskeho alebo vodcovského typu vyplňte skórovací hárok, tak že v stĺpcoch (a) a (b) zaznamenáte svoju odpoveď ku každej z 36 otázok. Potom spočítate koľko máte odpovedí (a) a (b) v každom stĺpci (máte štyri stĺpce s deviatimi otázkami v každom z nich.). Napríklad, ak v 1. stĺpci máte zaznamenané 6 krát odpoveď (a) a 3 krát odpoveď (b), tak vaša preferencia a orientácia je viac extrovertná (E) než introvertná (I). Rozhoduje väčší počet odpovedí v každom stĺpci. To isté urobte aj v ostatných troch stĺpcoch, aby ste zistili, či vaša preferencia a orientácia

POZNÁMKY

je zmyslová (Z) alebo intuitívna (N), rozumová (R) alebo citová (C), uvážlivá (U) alebo vnímavá (V). Teraz si zakrúžkujte veľké písmeno z každej dvojice vždy tam, kde ste dosiahli väčší počet odpovedí, aby ste si určili štvorpísmennú kombináciu, ktorá charakterizuje váš manažérsky a vodcovský typ. Keď to máte, môžete určiť svoj typ v tabuľke manažérskych a vodcovských typov. Napríklad, ak ste určili svoje preferencie a orientáciu kombináciou štyroch písmen „IZRU“, váš manažérsky alebo vodcovský typ je definovaný ako „zodpovedný manažér, ktorý robí veci správne.“ Za tabuľkou manažérskych a vodcovských typov nasledujú profily všetkých 16 typov. Keď si prečítate svoj manažérsky alebo vodcovský profil, presvedčte sa, či ste s tým spokojný alebo nie. V prípade nespokojnosti, otestujte si jeho platnosť spolu s priateľmi a spolupracovníkmi, s ktorými sa dobre poznáte. V tom prípade zvolte metódu, že Vy budete hodnotiť svojho priateľa a on Vás. Ak nie ste so svojím profilom spokojný, môžete sa opäť vrátiť k svojmu seba hodnotiacemu dotazníku a skórovaciemu hároku, aby ste zistili príčinu vašej nespokojnosti. Nezabudnite, aby ste sa stali efektívnym koordinátorom manažmentu a vodcovstva, musíte najprv poznať svoje vlastné manažérske a vodcovské prednosti a slabé stránky.

Skórovací hárok:

Manažment

- E – extrovertnosť
- Z – zmyslovosť
- R – rozumnosť
- U – uvážlivosť

Vodcovstvo

- I – introvertnosť
- N – intuitívnosť
- C – citovosť
- V – vnímavosť

	a	b		a	b		a	b		a	b
1			2			3			4		
5			6			7			8		
9			10			11			12		
13			14			15			16		
17			18			19			20		
21			22			23			24		
25			26			27			28		
29			30			31			32		
33			34			35			36		
	E	I		Z	N		R	C		U	V

Tabuľka manažérskych a vodcovských typov
POZNÁMKY

<u>IZRU</u> ZODPOVEDNÝ MANAŽÉR robí veci správne	<u>IZCU</u> PRISPÔSOBIVÝ MANAŽÉR slúži ľuďom	<u>INCU</u> INŠPIRUJÚCI VODCA inšpiruje druhých	<u>INRU</u> PERFEKIONISTICKÝ VODCA všetko vylepšuje
<u>IZRV</u> RIEŠIACI MANAŽÉR určuje vhodné zdroje	<u>IZCV</u> POZORNÝ MANAŽÉR nič mu neujde	<u>INCV</u> IDEALISTICKÝ VODCA snaží sa o transformáciu	<u>INRV</u> SYSTÉMOVÝ VODCA snaží sa o čistú logiku
<u>EZRV</u> REALISTICKÝ MANAŽÉR realizuje veci	<u>EZCV</u> NADŠENÝ MANAŽÉR spríjemňuje prácu	<u>ENCV</u> OPORTUNISTICKÝ VODCA odhaľuje príležitosti	<u>ENRV</u> INVENČNÝ VODCA hľadá nové prístupy
<u>EZRU</u> DÔSLEDNÝ MANAŽÉR dosahuje ciele	<u>EZCU</u> POMÁHAJÚCI MANAŽÉR poskytuje pomoc	<u>ENCU</u> PRESVIEDČAJÚCI VODCA artikuluje hodnoty	<u>ENRU</u> VÍŤAZIACI VODCA smeruje k naplneniu cieľov

Profily jednotlivých manažérskych a vodcovských typov

IZRU – objektívni a realistickí, sú závislí a konzervatívni, opatrní a starostliví, nepriebojní, so zmyslom pre povinnosť.

EZRU – logickí a rozhodní, energickí a realistickí, tvrdo pracujú, otvorení a čestní, radi kontrolujú.

IZRV – rozvážni a prispôsobiví, schopní zvládať okamžité požiadavky, podceňujú komunikáciu s ľuďmi, logickí a objektívni, dobre reagujú na vonkajšie zmeny, flexibilní.

EZRV – objektívni a flexibilní, výborní v krízových situáciách, konajú bezprostredne, pružní, majstri v realizácii.

IZCU – subjektívni a praktickí, organizačne schopní a citliví k iným, neiniciujú zmeny, pracujú vytrvalo a v tichu.

EZCU – priateľskí a organizovaní, orientovaní na praktické služby, usilovne pracujú pre iných, vzťahy sú u nich viac ako výsledky, vedia prevziať zodpovednosť.

IZCV – citliví a pozorní, málo hovoria a sú konzervatívni, tichí ľudia, obľúbení, výsledky dosahujú priateľským a osobným prístupom k iným.

POZNÁMKY

EZCV – realistickí, nemajú plány a vízie, spoločenský, priateľský a sympatický, tolerantní, veci realizujú okamžite bez plánov, nepredvídateľní.

INCU – prenikaví vizionári, hľadajú nové prístupy, cieľavedomí, subjektívni, premýšľaví, snažia sa o harmonické vzťahy, pracujú tvrdo, inšpirujú a motivujú ľudí.

ENCU – sú aktéri zmien, majú schopnosť presviedčať, sústreďujú sa na rozvoj a rast ľudí, snažia sa o neustálu motiváciu, niekedy nesprávne odhadnú schopnosť a výkonnosť ľudí.

INCV – adaptabilní a idealistickí, s globálnym strategickým myslením, idealisti, považujú všetko nové za dokonalé, vytvárajú harmonické a neformálne pracovné prostredie, orientujú sa na ľudské schopnosti – niekedy neodhadnú schopnosti a talent.

ENCV – odhodlaní a vynaliezaví, spoločenský a oduševnení, prispôsobiví, priateľský, aktívni a pohybliví, s entuziazmom.

INRU – logickí a vynaliezaví, nezávislí a objektívni, hľadajú stále nové vzory a postupy, orientujú sa na dlhodobé výsledky.

ENRU – rozhodní a závistliví, k ľuďom nie vždy prívetiví, radi pracujú vo formálnom prostredí, húževnatí s dlhodobými cieľmi.

INRV – objektívni a koncepční, stratégia je im bližšia ako taktika, spoločensky odstupní, logickí, majú radi súkromie.

ENRV – logickí vynaliezaví, experti na nové postupy, majú strategický odhad, radi experimentujú, logickí a tvoriví.

ZÁVER

V poslednom období sa ukazuje, a potvrdzuje to aj výskum renomovaných inštitúcií, že najlepšie výsledky dosahujú organizácie, v ktorých vládne súlad manažmentu a vodcovstva, ktoré sú vedené výbornými manažérmi s vodcovskými schopnosťami. Jedná sa o organizácie a ľudí v ktorých sa prelínajú manažérske a vodcovské prvky. Z hľadiska dlhodobej perspektívy je takýto súlad nevyhnutný a preto aj v OS SR je potrebné vážiť si všetky pozitívne hodnoty manažérov a vodcov. Ani jednu kategóriu nie je vhodné príliš preferovať.

Na záver ešte niekoľko odporúčaní:

- pred podriadených,
- pre nadriadených.

Všeobecné odporúčenia:

1. Dbaj o vlastný rozvoj a možnosť seba zdokonaľovania.
2. Buď technicky i takticky na úrovni.
3. Splň rozkazy a iniciuj primerané akcie bez rozkazov.
4. Rozvíjaj zmysel pre zodpovednosť.
5. Rob nahlas rozhodnutia a odporúčenia.
6. Buď príkladom pre iných.
7. Poznaj svojho vodcu a jeho povinnosti a požiadavky.
8. Poskytuj vodcovi potrebné informácie.
9. Pochop úlohu a vykonaj ju.
10. Buď členom tímu a nie človekom, ktorý hovorí len „áno“.

Motivačné pravidlá pre podriadených:

1. Spájaj individuálne potreby jednotlivcov s úlohami jednotky.
2. Odmeňuj individuálne a tímové správanie, ktoré podporuje úlohy jednotky.
3. Rieš alebo potrestaj tých, ktorí konajú proti záujmom a úlohám jednotky.
4. Buď vzorom vo všetkom.
5. Rozvíjaj ducha morálky jednotky.
6. Dávaj podriadeným riešiť čiastkové problémy.
7. Dávaj podiel podriadeným pri plánovaní úloh.
8. Rieš problémy podriadených, aby sa mohli sústrediť na svoju prácu.
9. Presvedč podriadených, že majú na to, aby splnili danú úlohu.
10. Dbaj, aby podriadení mali dost informácií o úlohách.
11. Používaj pozitívny tlak na výkony podriadených.
12. Využívaj štatistiky na hodnotenie a motiváciu podriadených.
13. Ber prácu podriadených ako zmenu, výkon spojený s uspokojením.
14. Netoleruj žiadnu formu škodlivú pre jednotku.

Ak nechceš zmariť iniciatívu a motiváciu podriadených nepoužívaj frázy:

- prečo by sme to mali robiť,
- nechaj ich, nech to urobia iní,
- my sme sa s tým už dost natrápili,
- počul som, že sa o to pokúsili už iní,
- to nie je naša vec,
- pozrieme sa na to neskôr,
- toto je naše najhoršie obdobie,
- ak je to jeho myšlienka, nech si ju aj realizuje,
- ako vieš, že to je lepšie,
- poznatky (veda, výskum) hovoria...,
- to je zmena len pre zmenu,
- nemožné,
- to nie je podľa štandardných postupov,
- to bude vyžadovať príliš veľa času a úsilia,
- bude príliš ťažké dostať sa na ich úroveň.

POZNÁMKY

Zoznam bibliografických odkazov:

- Bay, R. H.: *Účinné vedenie tímov*. Praha : Grada Publishing a.s., 2000.
ISBN- 0-247-9068-8.
- Bender, P. U.: *Niterní leadership*. Praha : Management Press, 2004.
ISBN-80-7261-069-4.
- Hickman, C. R.: *Manažéri a lídri*. Bratislava : Open Windows, 1995.
ISBN-80-85741-08-3.
- Kouzes, J. M. – Posner, B. Z.: *Leadership Chalange*, A Wiley Imprint, 2003.
ISBN-0-7879-5678-3.
- Koontz H., Weihrich, H: *Management*. Praha : Victoria Publishing a.s., 1993.
ISBN-80-85605-45-7.
- Nöllke, M.: *Rozhodovanie*. Praha : Grada Publishing a.s. , 2003. ISBN 80-247-041-0.
- Robins, S. P. – Coulter, M.: *Management*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2004.
ISBN-80-247-0495-1.

SLOVENSKO A SLOVÁCI PO PRVEJ SVETOVEJ VOJNE

POZNÁMKY

Boje o Slovensko v rokoch 1918 – 1919. Budovanie armády ČSR a Slovenska. Vojenstvo na Slovensku v období 30. rokov do rozbitia ČSR.

doc. PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

BOJE O SLOVENSKO V ROKOCH 1918-1919

Na konci prvej svetovej vojny Slovensko poznačili na jednej strane živelné revolty v mestách i na vidieku ako dôsledok vojnových útrap, často spojené s výtržnosťami a rabovačkami. Na druhej strane vrcholil organizovaný zápas o národnú identitu a slobodu, spojený so snahou o vytvorenie spoločného štátu s Čechmi. Situáciu možno najvýstižnejšie charakterizoval A. Hlinka, keď povedal: „*Nadišla chvíľa činu. Sme povinní jasne povedať, či pôjdeme i naďalej s Uhrami alebo s Čechmi. Neobchádzajme túto otázku, povedzme otvorene, že sme pre orientáciu československú.*“

Samostatný československý štát bol vyhlásený štátotvornými aktmi 28. októbra 1918 v Prahe a 30. októbra 1918 v Martine, ale jeho faktické zriadenie predstavovalo dlhý a zložitý proces. Medzi základné otázky, ktoré musela prvá čs. vláda a Revolučné národné zhromaždenie okamžite riešiť, patrilo vnútorné a zahraničnopolitické zabezpečenie štátu a definitívne stanovenie štátnych hraníc.

Kým hranice tzv. historických krajín (Čiech a Moravy) boli historicky vymedzené a jasné a do konca roku 1918 boli obsadené a zabezpečené, situácia na Slovensku bola omnoho zložitejšia. Politická a vojenská moc zostali v rukách uhorských úradov a hranice neboli nikdy presne vymedzené. Odpor štyroch provincií „samostatného krajinského štátu“ českých Nemcov¹ bol pomerne rýchlo zlomený, ale maďarská vláda na čele s grófom Mihály Károlyim sa Slovenska nechcela vzdať dobrovoľne a usilovala sa znemožniť spojenie Čechov a Slovákov a vo vlastnej réžii realizovať istú formu dočasnej slovenskej autonómie. Podmienky prímeria s Maďarskom, ktoré v Belehrade nadiktoval 13. 11. 1918 francúzsky generál F. D'Esperey, Maďarsku dočasne (do mierovej konferencie) nechali v správe celé Uhorsko, okrem území pripojených k Juhoslávii a Rumunsku. To budapeštianskej vláde otváralo možnosti na legalizovanie nárokov na Slovensko. V manifeste z 23. 11. 1918 Károlyi sľuboval vytvoriť z krajín svätoštefánskej koruny nové Švajčiarsko. **Slovenská národná rada**, ktorá vznikla 30. 10. 1918 v Martine, miestne slovenské národné rady a národné výbory nemali žiadne mocenské, materiálne a finančné prostriedky, ani administratívno-správny aparát, na presadzovanie svojej vôle. Až postupne začali vznikať miestne slovenské národné gardy a národné stráže. Začleňovanie Slovenska do novovytvoreného čs. štátu preto prebiehalo formou obsadzovania jednotkami domáceho a zahraničného čs. vojska.

¹ Komplikácie spôsobilo vytvorenie štyroch nemeckých provincií tesne pred vyhlásením československej samostatnosti (Deutschböhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau), ktoré boli obsadené novou čs. armádou v priebehu novembra a decembra 1918.

POZNÁMKY

V dôsledku situácie, ktorá sa vytvorila na začiatku novembra 1918, bola na základe zákona o mimoriadnych prechodných opatreniach na Slovensku dočasná slovenská vláda nahradená **Ministerstvom s plnou mocou pre správu Slovenska** na čele s **Vavrom Šrobárom**, ktoré disponovalo značnými právomocami. Súčasne bolo rozhodnuté o **vojenskom obsadení Slovenska**, v skutočnosti ovládaného uhorskou administratívou, žandármi a vojskom. Túto úlohu plnili rôzne **dobrovoľnícke jednotky**, napr. v Uhorskom Hradišti od 24. 11. 1918 bola pod vedením stotníka Ľ. Šimku formovaná **Garda slovenskej slobody** (120 dôstojníkov a 3 200 mužov) a neskoršie útvary **domácej armády** a **legionárske pluky**.

Dobrovoľnícke útvary na Slovensku

názov útvaru	miesto vzniku	doba trvania
Český pluk	Trnava	12. 12. 1918 – 19. 12. 1918
Moravský pluk	Trnava	12. 12. 1918 – január 1919
1. čs. dobrovoľnícky peší pluk	Praha	28. 10. 1918 – 30. 9. 1919
2. čs. dobrovoľnícky peší pluk	Praha	23. 11. 1918 – koniec r. 1919
Garda slovenskej slobody	Uherské Hradiště	24. 11. 1918; 28. 12. 1918 premenovaná na Prvý pluk slovenskej slobody
Prvý pluk slovenskej slobody	na Slovensku	28. 12. 1918 – marec 1919
Zbor turčianskych dobrovoľníkov	Turiec	jún – september 1919
Dobrovoľnícka družina Slovákov	Modra	jún – september 1919
Tisovskí dobrovoľníci	Tisovec	jún – september 1919
Jánošíkovské útočné družiny	Ružomberok	jún – september 1919

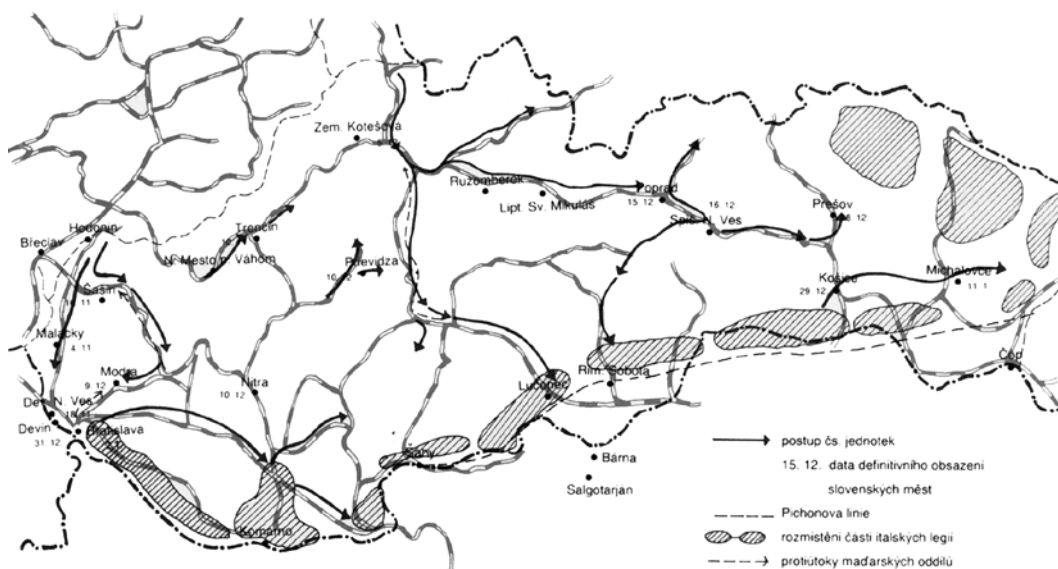
Vojenské obsadzovanie Slovenska a zabezpečenie hraníc

Takmer tri mesiace trvalo, najskôr živelné a následne organizované, vymaňovanie územia Slovenska z mocenskej sféry Uhorska, zaniknutého na konci prvej svetovej vojny. Tento proces, protagonistami ktorého boli jednotky domáceho i zahraničného vojska (légii), trval od začiatku novembra 1918 do 20. januára 1919. V jeho **prvej etape** najskôr 131 vojakov z Hodonína obsadilo 1. novembra Holíč a do 4. novembra postúpilo do Malaciek. Vtedy prekročila moravsko-slovenskú hranicu dočasná slovenská vláda sprevádzaná 120 vojakmi pod velením pplk. A. Hanáčka. K nej sa pripojila rota slovenských vojakov, ktorí sa vracali z talianskeho frontu. Jedna jej časť zostala vláde k dispozícii v Skalici, druhá časť obsadila 7. novembra Trnavu.

Z týchto vojakov bola vytvorená I. skupina čs. vojska na Slovensku. Iná dobrovoľnícka jednotka z Prahy (I. prápor 1. čs. dobrovoľníckeho pešieho pluku) 8. novembra dorazila do Trenčianskej Teplej a pripravovala sa na obsadenie Trenčína, k čomu došlo 10. 11. 1918. Prápor sa stal základom II., tzv. trenčianskej, skupiny čs. vojska na Slovensku. A konečne z II. práporu 1. čs. dobrovoľníckeho pešieho pluku, ktorý mal za úlohu obsadiť Žilinu, sa sformovala III., tzv. žilinská, skupina čs. vojska na Slovensku. Jej transport postupoval po železnici, 11. novembra obsadil Čadcu a 12. novembra dôležitý komunikačný uzol Žilinu, cez Vrútky vstúpil do Turčianskeho Sv. Martina, kde vojakov slávnostne uvítal predseda SNR, Matúš Dula. Ďalší postup smeroval na Ružomberok a Liptovský Sv. Mikuláš. Skupina v sile troch rôt však Liptov nedosiahla – most pri Kralovanoch bol poškodený maďarským vojskom a čs. vojaci sa vrátili späť.

Zastavenie postupu pri obsadzovaní Slovenska v polovici novembra bolo dôsledkom zvýšenej aktivity maďarskej vlády. Jej predseda M. Károlyi rozhodol zakročiť ozbrojenou silou proti „českej invázii a okupácii Slovenska“. Už 13. novembra maďarský obrnený vlak prenikol z Bratislavy (stále ešte bola maďarská) do Trnavy a posádka českých četníkov sa stiahla do Kútov a Holíča. Druhá skupina maďarskej armády zo Zvolena údolím Turca vpadla do tyla III. skupine čs. vojska, 15. novembra ju vytlačila z Martina a Vrútok a po krátkom boji pri Budatíne aj zo Žiliny. Ďalší maďarský útok zatlačil čs. jednotky až do Čadce a Moravskej Ostravy.

Východné Slovensko tak do polovice decembra 1918 zostalo pod vojenskou kontrolou maďarskej vlády. Touto porážkou čs. dobrovoľníckych jednotiek sa skončila prvá etapa vojenského obsadzovania Slovenska.

Vojenské obsadzovanie Slovenska. Situácia od novembra 1918 do januára 1919

Nasledovalo asi mesiac trvajúce obdobie diplomatickej činnosti. Čs. vyslanec v Budapešti Milan Hodža a minister zahraničných vecí Edvard Beneš v Paríži rokovali o vytýčení provízornej slovensko-maďarskej hranice. Beneš vychádzal zo stanoviska, že dunajská hranica je jediná prirodzená hranica medzi Slovenskom a Maďarskom. Nejasná formulácia podmienok prímeria s Maďarskom zintenzívnila diplomatické

POZNÁMKY

rokovania čs. vlády v Paríži, ktorá obhajovala zásadu, že Československo tvorí jednotný štátny celok. Ministerský predseda G. B. Clemenceau v dôsledku týchto rokovaní poslal zmocnencovi Dohody v Budapešti pokyn, aby situáciu napravil. Šéf vojenskej misie Dohody pplk. F. Vix vypracoval nótu 3. 12. 1918, v ktorej sa zdôrazňovalo, že Československo je uznaný spojenec Dohody, je oprávnené obsadiť Slovensko a Maďarsko je povinné zo Slovenska stiahnuť svoje vojská.

Milan Hodža, ktorý nemal informácie výsledkoch jednaní E. Beneša v Paríži, 6. decembra dohodol v Budapešti s maďarským ministrom vojny A. Barthom dočasnú demarkačnú čiaru, ktorá bola výrazne nevýhodnejšia ako tzv. Pichonova línia (Malé Karpaty, rieka Morava, Bratislava, po rieke Dunaj až po Ipel'a po jeho toku do Rimavskej Soboty, ďalej po sútoku Uhu a Laborca, po toku Uhu až do Východných Karpát). V Benešovej smernici bolo stanovené, že túto líniu je nutné obsadiť čo najskôr po príchode čs. vojska z Talianska. Maďarskej vláde priebeh demarkačnej čiary oznámil pplk. Vix na Vianoce 1918.

Tieto rokovania vytvorili priaznivé podmienky na dokončenie vojenského pripojenia slovenského územia k Československej republike. Na ďalšie vojenské operácie na Slovensku bolo vytvorených 6 peších práporov a 9 samostatných rôt dobrovoľníkov. Nový veliteľ čs. vojska na Slovensku plk. František Schöbl (veliteľstvo bolo v Uherskom Hradišti) z nich vytvoril Český pluk a Moravský pluk. Pôvodná Garda slovenskej slobody, sformovaná zo slovenských dobrovoľníkov, sa od decembra 1918 premenila na **Pluk slovenskej slobody**.

I. poľný prápor Gardy slovenskej slobody mal 21 dôstojníkov, 600 mužov a 4 guľomety; bol zorganizovaný na 4. pešiu a 1. guľometnú stotinu. Velenie mal stotník Rejthar. Prápor odišiel z Uherského Hradišťa na Slovensko do Ružomberka 15. decembra.

Po odchode I. poľného práporu bol 20. decembra náhradný prápor preložený do Ružomberka, pretože tam mal pre ďalšie fungovanie výhodnejšie podmienky, ako tomu bolo na Morave. Veliteľom náhradného práporu bol stk. Ľudovít Šimko. Počet dobrovoľníkov stále narastal, preto bolo možné postaviť II. poľný prápor, ktorý pod velením stk. Foltysa odišiel 27. decembra do Margecian, neskôr do Prešova a tam v polovici januára prevzal pohraničný úsek od Orlova po Bardejov.

Po odchode II. práporu, zostalo pri náhradnom prápore ešte viac ako 400 dobrovoľníkov a noví sa stále hlásili. To umožnilo postaviť III. poľný prápor. Jeho veliteľom bol mjr. Kříž, pod velením ktorého prápor odišiel 17. januára 1919 do Humenného a prevzal pohraničný úsek pri Medzilaborciach.

20. januára 1919 boli doposiaľ samostatné prápory, označované ako I., II., III. prápor slovenskej slobody, zlúčené do plukovného zväzku, ktorý dostal služobné označenie 1. slovenský pluk. Veliteľom pluku so sídlom v Prešove bol pplk. Verich.

Druhá etapa obsadzovania Slovenska je spojená s bojom pri Senici a Jablonici (17. 11. 1918) a následným obsadením Trnavy 24. 11. 1918. Pozornosť čs. velenia bola upriamená na získanie Považia a Ponitria. Trenčianska skupina postupovala smerom na Piešťany (obsadené 29. 11.) a Leopoldov (30. 11.). Jednotky holíčskej skupiny obsadili Brezovú, Myjavu, Vrbové a kontrolovali situáciu na severozápadnom

Slovensku. Na začiatku decembra 1918 jednotky plk. Schöbla začali postup do hĺbky Slovenska. Znovu obsadili Žilinu (6. 12. 1918) a vstúpili do údolia rieky Nitra. Žilina sa stala sídlom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska a Veliteľstva čs. vojska na Slovensku.

Obsadzovanie juhozápadného Slovenska pokračovalo v prvej dekáde decembra 1918. Boli obsadené Hlohovec, Modra, Pezinok, Sereď a Galanta. Jeden prúd čs. jednotiek začal 9. 12. postup od Trenčína v smere na Topoľčany a druhý prúd 10. 10. bez boja obsadil Nitru. Ďalší postup smeroval do údolia rieky Nitra a skončil obsadením Prievidze a Handlovej. Splnením tejto úlohy bola skončená druhá etapa obsadzovania Slovenska.

Tretia etapa sa realizovala na základe „Direktívy pre obsadenie Slovenska“ Hlavného veliteľstva čs. brannej moci z 9. 12. 1918. Podľa nej ťarchu ďalších krokov preberali jednotky talianskych légii, ktoré mali za úlohu obsadiť (dočasnú) hranicu s Maďarskom, Bratislavu a Košice. Domácomu čs. vojsku direktíva prisúdila len pomocné úlohy spojené so zabezpečením dôležitých komunikácií, najmä železničných, ďalej s obsadením slovenského vnútrozemia a zabezpečením hraníc s Poľskom.

Kým maďarské jednotky po nótach Dohody postupne prestali klásť odpor, vyvstalo nebezpečenstvo realizácie poľských nárokov na Spiš. Podľa nariadenia Veliteľstva čs. vojsk na Slovensku zo dňa 13. 12. 1918 bolo cieľom jednotiek pplk. A. Hrbenského rýchlo obsadiť Poprad. Tie pri svojom príchode do mesta 15. 12. 1918 prekvapili maďarské jednotky, ktoré sa bez boja stiahli k Margecanom. Na druhý deň boli obsadené Spišská Nová Ves a Levoča.

Úsilie Hrbenského skupiny sa sústredilo na vytlačenie poľských jednotiek, ktoré postupovali na Kežmarok a 17. 12. prenikli až do Spišskej Belej. Rozhodný postup čs. vojska prinútil Poliakov opustiť slovenské územie, avšak 21. 12. opätovne prekročili starú uhorsko-poľskú hranicu. Pri Magurke sa im postavil na odpor I. prápor Gardy slovenskej slobody. Výsledkom bolo stanovenie provizórnej demarkačnej línie. Jednotky domáceho vojska súčasne v dňoch 14. – 22. 12. 1918 prenikli do Kremnice a následne do Zvolena a Banskej Bystrice. V tom čase prišli na Slovensko ďalšie čs. jednotky, z ktorých bola vytvorená nová skupina pod velením pplk. F. Berana s úlohou postupovať po košicko-bohumínskej dráhe jedným prúdom na Košice a druhým prúdom na Prešov. Tým boli vytvorené priaznivé podmienky na obsadenie východného Slovenska, čo sa prejavilo obsadením Prešova 28. 12. a kapituláciou maďarského veliteľstva v Košiciach, ktoré 29. 12. opustilo mesto. Ako prví do Košíc vstúpili príslušníci Gardy slovenskej slobody.

Tým sa skončila tretia etapa obsadzovania Slovenska a jeho začleňovania do ČSR.

Maďarské a československé vojská mala oddelovať demarkačná čiara, pomenovaná po francúzskom ministrovi zahraničných vecí S. Pichonovi. Línia viedla od ústia rieky Moravy stredom toku Dunaja k rieke Ipeľ, po jej toku odbočila k Rimavskej Sobote a odtiaľ priamo k ústiu rieky Uh do Latorice, jej údolím až po Užský priesmyk na starej uhorsko-haličskej hranici. Náčelník dohodovej misie v Budapešti pplk. Fernand Vix na Štedrý deň 1918 vyzval maďarskú vládu, aby svoje

POZNÁMKY

vojská stiahla za túto čiaru, tie tak urobili až v januári 1919 pod tlakom 6. a 7. divízie talianskych legionárov.

Obsadenie Pichonovej demarkačnej čiary a pripojenie Bratislavy bolo obsahom **záverečnej etapy**. Táto úloha pripadla armádnemu zboru čs. légii z Talianska, ktoré sa na konci roku 1918 začali vracieť do vlasti. Ich veliteľ gen. Piccione rozdelil územie okolo demarkačnej línie na dva úseky a určil termín začatia obsadzovania Bratislavy na 30. december 1918. Príslušníci 33. čs. pluku talianskych légii po krátkom boji obsadili Devínsku Novú Ves, Lamač a výšiny na Bratislavou. Na tejto čiare bol postup zastavený a obnovili ho až popoludní 1. 1. 1919. V časných ranných hodinách 2. 1. 1919 legionári obsadili všetky dôležité objekty.

Do 20. januára 1919 bola obsadená celá južná hranica s Maďarskom, zatiaľ na prvej dočasnej demarkačnej línii. Vojakov vystriedali diplomati a celý proces konštituovania hraníc nového československého štátu bol ukončený až mierovou konferenciou na základe mierových zmlúv s Nemeckom vo Versailles 28. 6. 1919, s Rakúskom v Saint-Germain-en-Laeye 19. 9. 1919 a s Maďarskom v Trianone 4. 9. 1920.

18. 1. 1919 bola v Paríži zahájená mierová konferencia. Československú delegáciu tvorili Karel Kramář, Edvard Beneš a Štefan Osuský. Minister zahraničných vecí E. Beneš na konferencii predložil 5. 2. 1919 československé požiadavky spolu v siedmich memorandách, z ktorých sa druhé týkalo pripojenia Slovenska. K preskúmaniu čs. požiadaviek bola 28. 2. 1919 ustanovená osobitá „československá“ komisia, ktorá v apríli predložila svoje stanoviská spojeneckej Rade.

Boje s Maďarskou republikou rád

Versaillesko-washingtonský systém mierových zmlúv síce zakotvil výsledky prvej svetovej vojny a nový status quo, problémy povojnového sveta však nevyriešil. Európou sa valila povojnová vlna ľavicového bolševizmu a pravícového radikalizmu (z ktorého sa zrodil fašizmus). Do procesu formovania južnej hranice Československa s Maďarskom po mierovej konferencii v Paríži zasiahlo predovšetkým stanovenie druhej demarkačnej čiary medzi Slovenskom a Maďarskom. Táto línia, ktorú vo februári 1919 stanovila Najvyššia vojenská rada Dohody, sa tiahla od ústia rieky Ipel' do Dunaja, cez hrebene Novohradských vrchov, Matru a Bukové vrchy, cez Gesztely, Sárospatak, Pácin, po Perečín a rieku Uh. Línia bola súčasťou kategorickej nóty Dohody Maďarsku. To odmietalo uznať suverenitu Československa na Slovensku a 12. 3. 1919 dokonca vláda vyhlásila ľudový zákon o správe Slovenskej zeme.

20. 3. 1919 pplk. F. Vix odovzdal maďarskému prezidentovi nótu generála Lobita, veliteľa spojeneckých síl v Maďarsku, v ktorej boli vykonávacie opatrenia k záverom mierovej konferencie v Paríži. Maďarské jednotky mali do 10 dní opustiť neutrálnu zónu medzi Maďarskom a Rumunskom. Maďarská vláda ako prejav nesúhlasu a na protest odstúpila a na nasledujúci deň podal demisiu prezident M. Károlyi. Moc prešla do rúk sociálnych demokratov, ktorí sa na druhý deň spojili s komunistami

a v Budapešti bola vyhlásená **Maďarská republika rád** (MRR). V programovom vyhlásení sa bolševická vláda prihlásila k myšlienke svetovej proletárskej revolúcie a jej šíreniu revolučnou vojnou. 24. 3. 1919 vláda MRR rozhodla namiesto reorganizácie maďarskej armády v sile 6 peších a 2 jazdeckých divízií vytvoriť novú - Červenú armádu.

Dohodové mocnosti boli vývojom znepokojené a po tom, čo vláda MRR odmietla tzv. Vixovu nótu z 20. 3. 1919 a zlyhali pokusy o diplomatické riešenie, Československo vyhlásilo mobilizáciu (už skôr naplánovanú s úlohou doplniť čs. armádu na počty zabezpečujúce pripojenie Podkarpatskej Rusi a obsadenie druhej demarkačnej čiary) a rumunské ozbrojené sily 16. 4. 1919 začali intervenciu postupom k rieke Tisa. Československé jednotky sa k rumunským pripojili 27. 4. 1919. Prekročili demarkačnú čiaru, ktorá oddeľovala československé a maďarské vojská do doby, kým mierová konferencia určí definitívne hranice. Tak sa v krátkej dobe rozhorel nový ozbrojený konflikt, ktorý bezprostredne zasiahol Slovensko.

Počas tzv. operačných akcií (bojov proti Maďarskej republike rád) v máji a júni 1919 - proti maďarským 8 peším divíziám a 3 brigádám stálo 32 práporov talianskych légii pod velením talianskeho generála L. Piccioneho a 70 práporov tzv. domáceho vojska.

Prvá etapa tohto konfliktu (z pohľadu účasti čs. armády) prebiehala od konca apríla do konca mája 1919 a je spojená s vojenským obsadením Zakarpatskej Ukrajiny² (30. 4.). Rýchly postup tzv. Východnej armádnej skupiny čs. armády bol umožnený ústupom maďarských vojsk z tejto oblasti, kde im hrozilo nebezpečenstvo obklúčenia rumunskými a čs. vojskami. Druhú časť predstavujú boje pri obsadzovaní druhej demarkačnej línie Západnou armádnu skupinou, ktorá využila ústup Maďarov a obsadila bez boja Miskolc. Naopak, boje pri Salgótarjáne skončili ústupom až na prvú demarkačnú líniu (22. - 23. 5. 1919). Ďalší protiútok maďarskej Červenej armády oslobodil Miskolc (20. 5.) a do 27. 5. zatlačil všetky sily Západnej armádnej skupiny na východiskové pozície, z ktorých pred mesiacom začali obsadzovanie druhej demarkačnej línie.

V tom čase vrcholila politická nedôvera čs. vlády voči talianskej vojenskej misii v Česko slovensku, ktorej bola vyčítaná tiež odborná nekompetentnosť. Už 20. 1. 1919 podpísali československá a francúzska vláda zmluvu o vytvorení francúzskej vojenskej misie v ČSR. Jej šéf generál Maurice Pellé sa súčasne stal náčelníkom Hlavného (generálneho) štábu čs. brannej moci. Striedanie talianskej vojenskej misie francúzskou, určené na 1. júna 1919, potvrdilo úplné zapojenie Československa do francúzskej mocenskej sféry. Velenie Západnej armádnej skupiny prevzal div. gen. Eugène Mittelhauser a Východnej armádnej skupine velil div. gen. Edmond Hennocque.

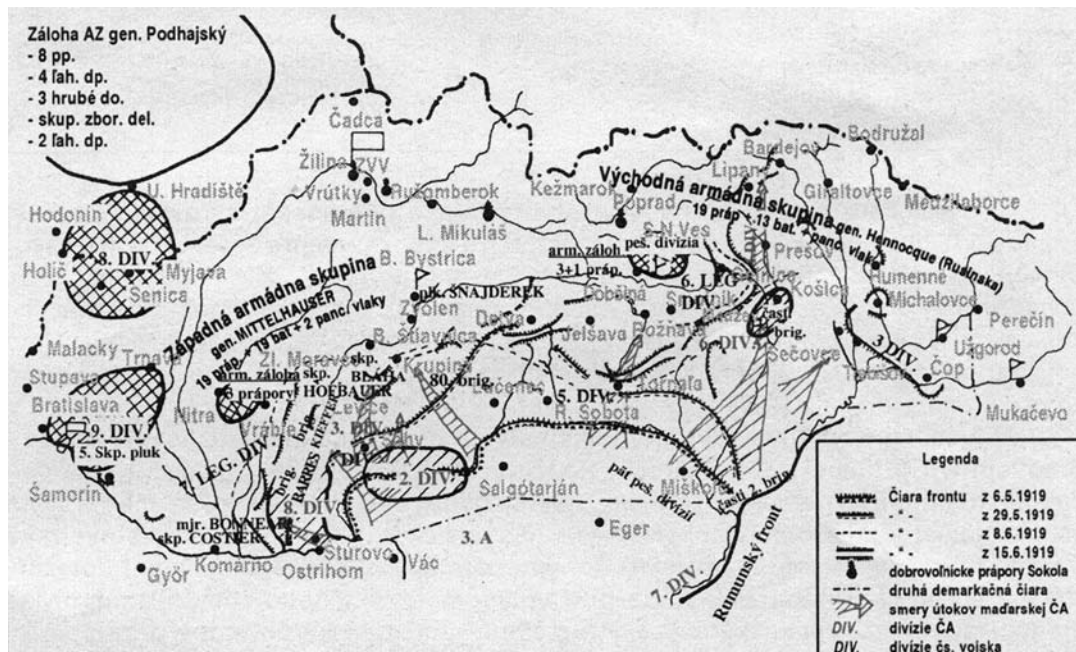
Druhú etapu bojov s MRR predstavuje vpád maďarskej Červenej armády na Slovensko a vytvorenie Slovenskej republiky rád. Toto je spojené s úsilím maďarských bolševikov o koordináciu s ukrajinskou a ruskou Červenou armádou pri šírení

² Dobovo Podkarpatská Rus, dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny.

POZNÁMKY

svetovej proletárskej revolúcie³. Okrem toho tu bola evidentná snaha začleniť územie „hornej zeme“ do „veľkého Maďarska“. Maďarská vláda sa pod heslami Komunistickej internacionály usilovala obnoviť predvojnové hranice Uhorska v Karpatoch, pričom predpokladala, že slovenský a český proletariát sa prirodzene pripojí k maďarskému. Tieto predstavy boli natoľko silné a lákavé, že velenie maďarskej Červenej armády napriek informáciám, že spojenie so sovietskou Červenou armádou nie je reálne, sa rozhodlo uskutočniť vpád na Slovensko. Na rovnošatových čiapkách mali maďarskí červenoarmejci štítok s nápisom „Felvidék viszhóditása“ (znovu podmanenie Horného Uhorska).

Československé jednotky proti Maďarskej republike rád (máj – jún 1919)

Všeobecná ofenzíva maďarského vojska sa začala v noci na 30. mája 1919. Cieľom ofenzívy bolo rýchlym postupom na sever a severozápad zničiť, už tak predchádzajúcim ústupom, demoralizované čs. jednotky, prerušiť košicko-bohumínsku magistrálu, rozdeliť slovenské bojisko a izolovať čs. jednotky na východ od Tatier. Maďarská Červená armáda plánovala postupovať troma hlavnými smermi: Miskolc – Košice – údolie rieky Hornád; Salgótarján – Lučenec - Zvolen; Balassagyarmat – Levice – Banská Štiavnica a využiť železničnú sieť na nasadenie obrnených vlakov.

Československé jednotky Západnej armádnej skupiny nedokázali zadržať útok maďarskej Červenej armády. Tá vnikla do Levíc a dostala sa až k Vráblom, neuspela len pri Komárne. Rozprášené čs. jednotky sa podarilo zastaviť a znova zorganizovať až východne od Nitry. Na lučeneckom smere boli zatlačené do priestoru severne od Lučenca. 7. 6. 1919 došlo k boju o Zvolen, po ktorom sa čs. jednotky sťahli až

³ Pokusy napodobniť októbrovú revolúciu v Rusku v roku 1917 sa neúspešne uskutočnili tiež v Nemecku (Bavorská republika rád) alebo vo Fínsku.

na čiaru Kremnica – Banská Bystrica. Maďarský útok na Badín sa podarilo odraziť a nepriateľ sa tu zastavil.

Taktiež na Východnú armádnu skupinu zaútočili tri divízie maďarskej Červenej armády. Čs. obrana po dvoch dňoch povolila a maďarské jednotky postupovali údolím Hornádu a 6. 6. 1919 im bez boja padli do rúk Košice. Karpatská skupina čs. vojsk ustupovala na Užhorod a Maďari do 10. 6. 1919 postupne obsadili Michalovce, Humenné, Vranov a Bardejov. Súčasne padol aj Prešov.

Proti ďalšiemu prenikaniu maďarských síl na západ sa podarilo stabilizovať čs. obranu v priestore Dobšiná – Veľká Poloma – Jasov – Margecany – Lipany.

V tejto, pre čs. vojsko, kritickej situácii zasiahol predseda mierovej konferencie v Paríži G. B. Clemenceau. Predložil konferencii nótu, ktorá vyzývala Maďarsko, aby okamžite zastavilo všetku bojovú činnosť na Slovensku a stiahlo odtiaľ svoje vojská. Aj keď maďarská vláda nótu nerešpektovala, tento diplomatický krok poskytol čs. vojsku čas na určitú konsolidáciu a na prípravu protiofenzívy. Tá priniesla čiastkové úspechy. Podarilo sa obsadiť Nové Zámky a Strekov. Dobyť bola tiež Banská Štiavnica a Hronská Dúbrava a konečne 13. 6. bol obsadený Zvolen.

Do ďalšieho priebehu bojov zasiahlo konečné rozhodnutie mierovej konferencie o slovensko-maďarských hraniciach. Trianonská mierová zmluva za definitívnu československo – maďarskú hranicu uznala stred neutrálneho pásma medzi oboma bojujúcimi stranami.

Rozhodnutie z 12. 6. bolo maďarskej a československej vláde oznámené v dňoch 14. a 15. 6. 1919. Maďarsku bolo v podstate nariadené do 14 dní stiahnuť svoje vojská zo Slovenska. V opačnom prípade bolo ultimatívne pohrozené vojenským zásahom. Maďarská vláda opäť nerešpektovala rozhodnutie mierovej konferencie a boje pokračovali na celom fronte, ba dokonca 16. júna bola v Prešove vyhlásená Slovenská republika rád.

Československým jednotkám sa nakoniec podarilo definitívne zastaviť a zlomiť novú ofenzívu, do istej miery už demoralizovanej, maďarskej Červenej armády. Druhá dohodová nóta s jasným ultimátom dohodových mocností spolu s nenaplnením predstáv o rozpútaní revolučnej vlny v Československu a Rakúsku viedli k pádu nacionalistických ambícií na ovládnutie Slovenska.

Francúzsky predseda vlády a predseda mierovej konferencie v Paríži G. B. Clemenceau 22. 6. 1919 poveril gen. Pellého, aby stanovil lehoty a spôsob odchodu maďarských vojsk za definitívne určené hranice. 25. júna sa v bratislavskej Redute začali rokovania o odchode maďarskej armády z územia Slovenska a pod hrozbou ďalších sankcií bol odchod ukončený 7. 7. 1919.

Následným obsadením tzv. bratislavského predmostia – Petržalky – 14. 8. 1919 bol definitívne ukončený vojnový konflikt s Maďarskou republikou rád a spolu s pripojením Zakarpatskej Ukrajiny bol zavŕšený proces vytýčenia a zabezpečenia hraníc nového štátu – Československa.

POZNÁMKY

BUDOVANIE ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY⁴ A SLOVENSKO

Začiatky budovania čs. armády poznačila zložitá medzinárodná situácia povojnovej Európy a vnútropolitické pomery nového štátu. V dôsledku toho nešlo o plánovitý a organizovaný proces, naopak výstavbu novej armády poznačilo množstvo improvizácií. V podstate až do polovice roku 1919 bola celá branná moc budovaná vo dvoch odlišných organizačných líniiach. V celom období rokov 1918 – 1938 sú zreteľné tri etapy.

Prvá spadá do rokov 1918 – 1920 a je charakteristická viacerými improvizáciami a dočasnými opatreniami v dôsledku zložitého procesu vzniku a upevňovania štátu. Druhá etapa zahrňuje roky 1920 – 1933 a charakterizuje ju cielavedomá organizačná výstavba na legislatívnom základe, v ktorej budovanie ozbrojených síl prebieha v relatívne stabilných vnútorných a vonkajších podmienkach. Tretia etapa v rokoch 1933 – 1938 zahrňuje intenzívnu výstavbu armády v podmienkach narastajúceho vonkajšieho ohrozenia štátu.

Československá branná moc sa začala budovať okamžite so vznikom štátu na **základe dobrovoľnosti** vstupu jednak do jednotiek tzv. domáceho vojska, jednak vstupom do čs. zahraničného vojska – légii.

V **Rusku** bolo v zajatí okolo 200 000 až 250 000 českých a slovenských vojakov. (Z toho asi 30 000 Slovákov) Z vojnových zajatcov najskôr vznikla **Česká družina** (20. 8. 1914), neskôr brigáda (preslávila sa 2. 7. 1917 v bitke pri Zborove). Do konca roku 1917 vznikol **armádny zbor**, ktorý mal 38 500 mužov, z toho asi 3 000 Slovákov. Československé légie v Rusku mali nakoniec vyše 65 000 dobrovoľníkov.

Slováci boli zaradení najmä v 7. Tatranskom pluku. Predpokladané utvorenie *čisto slovenského pluku* sa nepodarilo splniť pre nedostatok slovenských dobrovoľníkov. Slováci preto boli sústredení v III. prápore a čisto slovenská bola len 12. rota.

Vo **Francúzsku** vznikla z krajanov najskôr rota Nazdar, zaradená v Marockej divízii Cudzineckej légie. Až po dohode Československej národnej rady s francúzskou vládou bola utvorená *Československá brigáda vo Francúzsku*, ktorá bola v roku 1918 zreorganizovaná na *5. streleckú divíziu*. Na začiatku júna 1917 vstúpilo do francúzskej armády okolo 2 500 amerických Čechov a Slovákov a s ďalšími vytvorili **štyri pluky francúzskych légii**. Dohromady bolo do čs. jednotiek vo Francúzsku zaradených asi 9 600 mužov.

V **Taliansku** M. R. Štefánik organizoval v apríli 1918 sformovanie *armádneho zboru s dvomi divíziami* (okolo 20 000 mužov). V októbri 1918 zo zajatcov vznikli tzv. *domobranecké prápory* v celkovom počte asi 60 000 mužov.

Súčasne s dobrovoľníckou akciou vojenská správa začala budovať pravidelné útvary **kádrovej armády**. Výstavba čs. armády bola výrazne ovplyvnená na jednej strane ozbrojeným konfliktom s Maďarskou republikou rád, na druhej strane postupným presadzovaním sa francúzskej vojenskej misie na úkor misie talianskej. Štát od Rakúsko-Uhorska prevzal základné branné zákony, celý systém doplňovania

⁴ Pomenovanie armády sa počas existencie čs. štátu menilo: v rokoch 1918 až 1950 – Čs. branná moc; 1950 až 1954 – Čs. armáda; 1954 až 1990 – Čs. ľudová armáda; 1990 až 1992 – Čs. armáda

a náhradných telies, ktoré začali fungovať ako poľné jednotky. Toto však platilo len vo vnútrozemí Čiech a Moravy, pretože v pohraničí sa nemecké obyvateľstvo ústrednej vláde nepodriadilo a Slovensko bolo ovládané maďarskou štátnou správou. Zatiaľ, čo v českých krajinách pôsobili pri budovaní armády vojenské inšpektoráty, na Slovensku vzniklo od marca do júla 1919 spolu osem divízných veliteľstiev (okrem dvoch divízií talianskych légii a jednej divízie francúzskych légii). Divízia francúzskych légii bola rozpustená v septembri 1919 a velenie talianskeho legionárskeho zboru sa premenilo na Vrchné veliteľstvo vojsk na Slovensku.

Talianska vojenská misia prišla na československé územie v druhej polovici decembra 1918 spolu s čs. légiami z Talianska, kde talianski dôstojníci zastávali najvyššie funkcie. Títo, na čele s gen. L. Piccione, prevzali najvyššie veliteľské právomoci na Slovensku. Gen. Piccione bol 23. 12. 1918 vymenovaný za vrchného veliteľa čs. vojsk na Slovensku. Hlavnou úlohou talianskej vojenskej misie bolo zorganizovať vojenské obsadenie celého územia Slovenska. V dôsledku jednoznačnej orientácie zahraničnej politiky ČSR na Francúzsko, ako víťaznú mocnosť v prvej svetovej vojne, nedôvery v odbornosť a kompetenciu jej členov a z ďalších dôvodov talianska vojenská misia v lete 1919 z Československa odišla.

Úlohou zorganizovať vznikajúcu československú armádu, vybudovať funkčné ministerstvo obrany, hlavný (generálny) štáb, vojenské školstvo a pripraviť výcvikové strediská pre veliteľov všetkých zbraní, bola poverená **francúzska vojenská misia**, o vyslaní ktorej rokoval v Paríži E. Beneš už od začiatku novembra 1918. Náčelníkom misie bol v rokoch 1919 - 1926 gen. Maurice César Joseph Pellé, ktorý bol súčasne náčelníkom čs. generálneho štábu a počas bojov s Maďarskou republikou rád aj vrchným veliteľom čs. vojsk. Dôstojníci misie stáli na čele zemských a divízných veliteľstiev, velili niektorým čs. útvarom a všetkým vojenským učilištiam.

Po skončení bojov na Slovensku nastal **prechod armády do mierového stavu**. Uskutočnila sa demobilizácia piatich ročníkov, nariadená 25. 9. 1919. Divízne a brigádne veliteľstvá sa do určených mierových posádok presunuli v priebehu septembra a októbra 1919. Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi zostali trvalo dislokované 4 divízie. V českých krajinách boli divízne a brigádne oblasti totožné s obvodymi doplnovacích veliteľstiev bývalých rakúsko-uhorských plukov a na Slovensku boli divízne a brigádne oblasti stanovené úplne po novom a v roku 1920 ešte upravované.

Hlavnou úlohou ďalšej vojenskej výstavby, na ktorú sa sústredila pozornosť a všetko úsilie, sa stala **unifikácia** vojska, ktorá predstavovala hlavný obsah **druhej etapy** výstavby čs. brannej moci. Rôznorodé zloženie čs. ozbrojených síl v prvom období republiky (ruské, talianske a francúzske légie; domobranecké prápory z Talianska; domáce dobrovoľnícke formácie; české a slovenské jednotky bývalej cisárskej a kráľovskej armády) malo byť odstránené unifikáciou, teda zlúčením zahraničného a domáceho vojska na báze domáceho vojska a zjednotením ich legislatívy, výzbroje, výstroja, výcviku apod. podľa návrhu francúzskej vojenskej misie.

POZNÁMKY

Ministerstvo národnej obrany začalo prípravy už v polovici roku 1919 a na začiatku októbra bola upravená organizácia a kompetencie vyšších vojenských veliteľstiev. Územie štátu bolo rozdelené na štyri zemské (krajinské) vojenské oblasti (Čechy; Morava a Sliezske; Slovensko; Podkarpatská Rus). Zemské vojenské oblasti (ZVO) sa členili na 12 divíznych oblastí a 24 brigádnych veliteľstiev.

Po ujasnení základných koncepčných otázok a legislatívneho rámca bolo rozhodnuté o tom, že nová čs. armáda bude budovaná ako **pravidelná, na základe všeobecnej brannej povinnosti a na rámcovom** (kádrovom) **princípe**. Tzv. unifikačný rozkaz bol vydaný 21. 12. 1919 s platnosťou od 1. 1. 1920. Okrem iného riešil i otázku **zlúčenia domáceho a zahraničného vojska**. V rámci procesu unifikácie boli definitívne zrušené všetky dobrovoľnícke a nepravidelné jednotky. Zlučoval sa jeden legionársky pluk s jedným, resp. dvoma plukmi domáceho vojska.

V Ružomberku tak bol v apríli 1919 rozpustený Prvý pluk slovenskej slobody, v radoch ktorého bolo spolu 170 dôstojníkov a 3 124 mužov. Pluk bol rozdelený na 13 stotín (rôt) a tie boli pridelené náhradným práporom peších plukov a náhradným rotám streleckých práporov. Stotiny mali 2 – 3 dôstojníkov a 70 – 80 mužov, čaty 1 – 2 dôstojníkov a 40 mužov.⁵

Ako prvé boli unifikované útvary a jednotky pechoty. Od polovice júla pokračovalo delostrelectvo. Po pechote a delostrelectve boli neskoršie unifikované ostatné druhy zbraní a služieb.

Jadro pechoty tvorili pešie pluky, spojené v rámci divízií a brigád. Do októbra 1920 vzniklo spolu 48 peších plukov, ktoré ako celky trvali bez podstatnejších zmien až do svojho zániku v roku 1939. Z pôvodných streleckých plukov boli postavené tiež dve horské pešie brigády a z práporov poľných jágrov vznikli hraničiarske prápory. Unifikácia pechoty bola ukončená v októbri 1920.

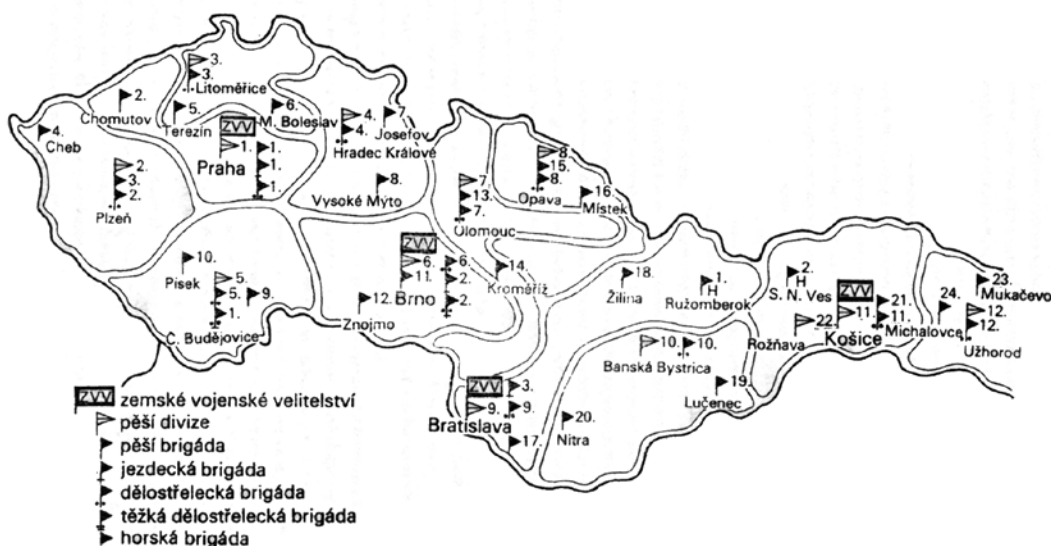
Delostrelectvo, ktoré bolo rozdelené na ľahké, hrubé, ťažké, horské a protiletadlové, bolo unifikované od júna 1920. V júli začala unifikácia jazdectva. Od októbra sa vytvárali prvé letecké pluky. V priebehu rokov 1920 – 1922 boli zreorganizované orgány služieb.

Po vojensko-odbornej stránke unifikovanú armádu tvorili tzv. **zbrane** (druhy vojsk) a **služby**. Medzi hlavné zbrane patrila pechota, delostrelectvo, letectvo a jazdectvo, medzi pomocné zbrane ženijné, telegrafné (spojovacie), železničné a dopravné vojsko. Podľa organizačnej štruktúry sa armáda delila na stotiny (roty), prápory, pluky, brigády a divízie. Od roku 1920 to bolo 12 peších divízií, 2 horské brigády, 2 ťažké delostrelecké brigády, 3 jazdecké brigády, 3 letecké pluky a rad útvarov a jednotiek priamo podriadených Ministerstvu národnej obrany (MNO) alebo zemským veliteľstvám v Prahe, Brne, Bratislave a Užhorode (od roku 1925 v Košiciach). S platnosťou od 1. 1. 1920 bolo zavedené nové číslovanie divízií

⁵ Kompletne stotiny dostali náhradné prápory pluku 12 v Komárne, 25 v Banskej Bystrici, 26 v Leviciach, 34 v Košiciach, 66 v Užhorode, strelecké pluky 1 v Košiciach, 2 v Užhorode, 3 v Bratislave, 4 v Nitre, 5 v Trenčíne a 16 v Banskej Bystrici. Čaty boli pridelené náhradným stotinám streleckých práporov 15 v Levoči, 19 v Komárne, 29 v Banskej Bystrici a 32 v Prešove. Guľomety s obsluhou, boli pridelené plukom 67 do Prešova, 71 do Trenčína, 72 do Bratislavy a poľovníckemu práporu 15 a 32 do Levoče.

a brigád. Početný stav aktívnej armády (tzn. bez záloh) bol v roku 1920 stanovený na 150 000 mužov. Z toho bolo asi 22 300 vojakov z povolania (približne 10 600 dôstojníkov a asi 11 700 rotmajstrov).

Výstavba jednotnej armády bola dokončená v roku 1922. Organizačné úpravy, realizované v súvislosti s unifikáciou armády, boli nevyhnutne spojené aj so zmenami dislokačnými. Na Slovensku mali posádky tri divízie: 9. s veliteľstvom v Trnave, 10. s Nových Zámokoch (od septembra 1920 potom v Banskej Bystrici) a 11. s veliteľstvom v Košiciach. Každá z týchto divízií mala dve pešie brigády a jednu delostreleckú brigádu. Od apríla 1920 to boli dve horské brigády (v Ružomberku a Spišskej Novej Vsi), každá s dvoma horskými plukmi a jedným plukom horského delostrelectva. Ďalej to boli dva jazdecké pluky, jeden letecký pluk, po dvoch ženijných a samostatných vozatajských práporoch, po jednom prápore telegrafnom a automobilovom. Okrem toho boli na Slovensko dislokované útvary, úrady a orgány služieb, zbrojnicami počnúc a divíznymi a posádkovými nemocnicami končiac.

Mierová organizácia a dislokácia čs. armády v druhej polovici 20. rokov XX. storočia

KONCEPCIA VOJENSKEJ OBRANY ČESKOSLOVENSKA V 30. ROKOCH 20. STOROČIA

Začiatok tridsiatych rokov priniesol zásadné zmeny v medzinárodno-politickej situácii. Smer a tendencie týchto zmien boli z hľadiska bezpečnosti čs. štátu nepriaznivé. V Nemecku sa dostali k moci nacisti na čele s Adolfom Hitlerom a ich program revízie výsledkov prvej svetovej vojny a rozširovania životného priestoru pre „nadradenú germánsku rasu“. Nacistická ideológia našla podporu tiež v podstatnej časti nemeckej menšiny v Československu. V krátkej dobe došlo k politickému zblíženiu nacistického Nemecka s fašistickým Talianskom, s ktorým sa spájalo horthyovské Maďarsko, hľadajúce protiváhu proti tzv. Malej dohode, vedenej Československom. Komplikovali sa československo-poľské vzťahy.

POZNÁMKY

Malá dohoda bolo vojensko-politické spojenectvo vytvorené v roku 1921 Československom, Juhosláviou a Rumunskom za podstatnej podpory Francúzska s cieľom spoločnej obrany proti maďarskému iredentizmu. Iniciátorom, tvorcom a predstaviteľom aliancie bol čs. minister zahraničia Edvard Beneš. Rozhodujúce postavenie v aliancii mala ČSR.

Ohrozenie štátov Malej dohody zo strany hitlerovského Nemecka donútilo vlády Malej dohody k účasti na politike kolektívnej bezpečnosti, ktorej iniciátorom bol Sovietsky zväz. Roku 1933 podpísali štáty Malej dohody so Sovietskym zväzom a s Tureckom dohodu o definícii agresie. Československo, Rumunsko a Juhoslávia sa zúčastnili príprav tzv. východného Locarna. Po neúspechu tohto plánu podpísalo Československo 16. mája 1935 spojeneckú zmluvu so Sovietskym zväzom viazanú na francúzsko-sovietsku zmluvu.

Odklon Francúzska od politiky kolektívnej bezpečnosti a politika ústupkov západných mocností voči fašistickým mocnostiam viedli k oslabeniu Malej dohody, ktorú už aj tak ničila hospodárska

politika Nemecka, ktorému sa podarilo ovládnuť juhoslovanské a rumunské hospodárstvo tým, že sústredilo vo svojich rukách 40% ich importu.

V rokoch 1935 - 1939 v Juhoslávii a v Rumunsku silnel vplyv nacistického Nemecka a Talianska. Postupne dochádzalo k celkovej dezintegrácii paktu. V roku 1937 Juhoslávia uzavrela zmluvy s prorevizionistickými štátmi Bulharskom a Talianskom; Rumunsko odmietlo podpísať kolektívny pakt o vzájomnej pomoci z roku 1937; Malá dohoda súhlasila priznať Maďarsku rovnaké práva v oblasti zbrojenia (august 1937); profašistická juhoslovanská vláda ticho súhlasila s anšlusom Rakúska.

Posledné zasadanie sa konalo 21. augusta 1938. Po Mníchovskej dohode (29. septembra 1938) došlo k faktickému rozpadu Malej dohody. V januári 1939 vypovedali Juhoslávia aj Rumunsko oficiálne svoje spojenecké záväzky.

Vývoj zahraničnopolitickej situácie v Európe nútil vedúcich československých politických a vojenských predstaviteľov k postupnému prehodnocovaniu otázok bezpečnosti Československa. Pri hodnotení možnosti udržania mieru po neúspechu odzbrojovacej konferencie v roku 1932 (jej predsedom bol E. Beneš) dospeli k záveru, že začnú preteky v zbrojení a vznikne hrozba novej vojny. Preto bolo potrebné nanovo formulovať koncepciu strategickej obrany štátu a podľa nej prispôbiť organizačnú schému armády a jej dislokáciu, rozmiestnenie vojnového priemyslu a strategických zásob a vykonať ďalšie opatrenia ako vypracovať nové plánovacie dokumenty pre prípad vojny (tzv. nástupové plány) a pod.

Na jeseň 1933 vypracovali hlavný štáb, MNO a vojenská kancelária prezidenta republiky **strategický plán obrany ČSR**. Plán obsahoval súbor vojenských plánov vo vzťahu k ozbrojeným silám a komplex legislatívnych opatrení (hospodárska, politická a morálna príprava vojny). Z doktrínálneho hľadiska prevládalo presvedčenie, že Československo sa môže ubrániť len za pomoci spojencov. Spoliehalo sa najmä na Francúzsko a od roku 1935 aj na spojeneckú zmluvu so Sovietskym zväzom. Všetky úvahy o vojenskej obrane ČSR sa opierali o **určujúci faktor fungovania čs. spojeneckého systému**.

V strategickom pláne obrany republiky sa uvažovalo s rôznymi variantmi vojnového konfliktu:

- a) zvlášť s Nemeckom,
- b) osobitne s Maďarskom,
- c) s oboma týmito štátmi súčasne.

Prípravy ČSR na vojnu sa urýchlili od roku 1933 a to vo všetkých rovinách - vojenskej, ekonomickej a spoločenskej. Vynakladali sa obrovské sumy zo štátneho rozpočtu. Najintenzívnejšie práce na prezbrojovaní a skvalitňovaní branného systému ČSR prebiehali v rokoch 1934 – 1937. V tomto období štát vydal na výzbroj, výstroj a technické vybavenie armády i na opevňovacie práce 5 830 000 000 Kč. Suma pre kapitolu MNO v štátnom rozpočte v období od roku 1935 do roku 1937 sa zvýšila z 1 280 000 000 Kč na 1 360 000 000 Kč. Pre porovnanie, na školstvo bolo v roku 1937 vyčlenených 998 000 000 Kč, pre zdravotníctvo 160 000 000 a na sociálnu starostlivosť 878 000 000 Kč. Na rok 1938 sa počítalo pre kapitolu MNO so sumou 4 458 000 000 Kč.

Vo *vojenskej oblasti* súčasťou príprav bola najmä **reorganizácia armády**. Išlo najmä o nahradenie štvorplukových divízií trojplukovými a zavedenie zborovej organizácie armády. Čs. armáda sa tak mala skladať z 23 peších divízií, 4 rýchlych divízií a 15 hraničných oblastí (každá v sile jeden divízie na zabezpečenie hraníc). Počítalo sa s **motorizáciou** niektorých divízií. Novovytvorené divízie mali byť zoskupené do 7 zborov.

Uvedenie tejto smernice do života predpokladalo, že v Čechách bude dislokovaných 6 divízií, na Morave sa sformujú 4 divízie a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi bude operovať 7 divízií (Trnava, Banská Bystrica, Košice, Trenčín, Ružomberok, Spišská N. Ves, Užhorod).

Podľa nástupových plánov sa mala sformovať poľná armáda, ktorú by tvorili 4 armádne veliteľstvá, 14 veliteľstiev zborov a hraničných pásiem, 34 peších a 4 jazdecké vyššie jednotky na úrovni divízie, ako aj ďalšie útvary zbraní a služieb.

Veľký dôraz sa v plánoch vojenskej obrany republiky kládol na **výstavbu a využitie opevnení**.

V *ekonomickej oblasti* jedným zo zásadných opatrení strategického plánu na obranu ČSR bolo **čiasťočné premiestnenie vojenského priemyslu** z českých krajín na Slovensko. V kontexte vojenských plánov na obranu republiky Slovensko predstavovalo bázu, kde sa začal budovať vojenský priemysel, letiská a strategicky dôležité podniky.

Už od začiatku tridsiatych rokov sa rozhodlo o budovaní odštepného závodu plzenskej Škodovky v Dubnici nad Váhom. Výroba sa tu začala v roku 1936. V roku 1937 uviedla do prevádzky závod v Považskej Bystrici brnenská Zbrojovka. Vojenská výroba sa začala taktiež v Martine, Podbrezovej, Trnave, Starej Turej, Žiline, Trenčíne, Smoleniciach, Novákoch, Zemianskych Kostolánoch, Prievidzi, Brezne a i. Premiestnenie časti existujúceho priemyslu a výstavba potrebnej infraštruktúry na Slovensku bol dlhodobý proces a do roku 1938 neboli ukončené. Nerealizovalo sa premiestnenie leteckých tovární Aero a Letov a výstavba autozbrojovky v Trenčíne.

POZNÁMKY

V *politickej oblasti* k hlavným opatreniam patrilo prijatie **zákona na obranu republiky**, ktorý dával vláde a Najvyššej rade obrany štátu takmer neobmedzenú moc v otázkach organizovania vojenskej a ekonomickej mobilizácie spoločnosti, verifikovania spoľahlivosti občanov, nariadenia všeobecnej brannej povinnosti a i. a to už v čase mieru.

Čs. vojenská doktrína určovala, že pre ČSR bude vojna vojnou obrannou a koalíčnou. Vo všetkých operačných plánoch z rokov 1933 - 1938 základnou myšlienkou je, že **Československo povedie vojnu v rámci európskej koalície**. Hlavný štáb predpokladal, v prípade nemeckej agresie proti ČSR, vznik európskeho vojnového konfliktu. Avšak pripúšťal tiež možnosť izolovanej vojny s niektorým zo susedov, pričom ako najpravdepodobnejší protivník vystupovali Nemecko a Maďarsko. Od polovice 30. rokov bola táto idea špecifikovaná nasledovne: *obranu povedieme po boku Francúzska, za podpory Veľkej Británie a leteckej, materiálnej a vojenskej pomoci Sovietskeho zväzu*. Hlavná vojenská úloha bola sústredená do požiadavky **uhájiť celistvosť štátu**.

Koncepcia strategickej obrany ČSR vychádzala z čs. vojenskej doktríny, tzn. z defenzívneho chápania obrany, ktoré sa opieralo o francúzske závery o strategickej obrane štátu, formulované ešte koncom prvej svetovej vojny (pohyb vojsk na bojisku sa môže uskutočniť až po paľbe, paľba má väčší účinok v obrane ako pri útoku, budúca vojna bude prevažne pozíčná s neskorším prechodom do strategického protiútku, strategický útok sa pripúšťal iba v rámci novej koalície s Francúzskom a štátmi Malej dohody a proti oslabenému protivníkovi, čs. armáda mala byť pripravená viesť boj na dvoch frontoch, proti Nemecku a proti Maďarsku a v troch smeroch).

Hlavný štáb sa na základe rozboru vojensko-politickej situácie v Európe, v prvej polovici 30. rokov, rozhodol získať potrebný čas na vykonanie spoločných vojenských akcií proti potenciálnym protivníkom formou strategickej obrany. Vedením strategickej obrany si mala čs. armáda, i za cenu straty Čiech a Moravy, zachovať bojaschopnosť a podmienky na vykonanie protiofenzívy zo Slovenska spolu so spojencami.

V tomto kontexte narastal **geopolitický a strategický význam Slovenska**. Jeho územie malo tvoriť základňu čs. armády po predpokladanom ústupe vojsk z Čiech a Moravy. Svojou geografickou polohou a charakterom terénu umožňovalo relatívne bezpečnú dislokáciu vojnového priemyslu a zásob vojenského materiálu, ako aj najkratšie spojenie s územím spojeneckého Rumunska a Sovietskeho zväzu. Slovensko tvorilo prirodzené tylo proti útoku zo západu, spájalo republiku cez Podkarpatskú Rus s malodohodovým spojencom Rumunskom a naopak oddeľovalo Maďarsko od Poľska.

Koncepcia vojenskej obrany Slovenska tvorila neoddeliteľnú súčasť celkovej obrany republiky a v princípe vychádzala z toho, že **hlavnou úlohou armády na Slovensku** bude zabrániť odtrhnutiu Čiech a Moravy od Slovenska po vpáde nemeckých vojsk od Olomouca. Súčasne úlohou armády bolo brániť južné hranice proti prípadnému útoku horthyovského Maďarska, pričom sa zo strany Poľska očakávala neutralita.

Obrana republiky vychádzala z predpokladu, že armáda je v stave viesť minimálne tri týždne izolované boje a ústupom na Slovensko, či až na Podkarpatskú Rus, zachovať svoju bojovosť. Obranná koncepcia v rámci koalície vojny spočiatku počítala s možnosťou určitej spolupráce s Poľskom a neskôr už len s jeho neutralitou v prípadnom konflikte. Neutrálny postoj Varšavy sa pokladal za rozhodujúci predpoklad akejkoľvek obrany (keď sa v septembri 1938 vyhrotili československo-poľské vzťahy, velenie armády preto na prezidentovi požadovalo, aby sa poľským teritoriálnym požiadavkám okamžite vyhovel).

Najpodstatnejšou otázkou pre ČSR bol problém **prikrytia štátnych hraníc**. Riešenie poskytovali dva varianty. Vytvoriť rýchle motorizované jednotky na likvidáciu nepriateľských prienikov, alebo vybudovať pevnostný systém, ktorý by protivníka zastavil. Vychádzajúc z francúzskej vojensko-strategickej teórie prevzalo Československo už v prvej polovici 30. rokov myšlienku **vybudovať rozsiahly systém stálych opevnení**. Jednotlivé línie boli volené tak, aby v konečnom dôsledku opevnenie zodpovedalo základnej koncepcii obrany štátu, teda nepriateľom ČSR bude Nemecko a na začiatku konfliktu bude čs. armáda odkázaná iba na vlastné prostriedky. Preto sa hlavné úsilie sústreďovalo na obranu severnej hranice, najmä na Morave, a počítalo sa s vedením ústupových bojov vo všeobecnom smere západ - východ s cieľom získať čas. Spojenci po svojom vstupe do vojny mali čs. armáde pomôcť dobyť stratené územia späť. Až neskôr sa začalo opevňovanie aj južnej hranice.

Budovanie pevnostného systému podľa francúzskeho vzoru sa začalo realizovať v rokoch 1934 – 1935 a malo prebiehať v štyroch etapách. Vzhľadom na medzinárodnú situáciu a výšku pridelených finančných prostriedkov, došlo k prehodnoteniu pôvodných plánov. Urýchlila sa výstavba opevnení v západných Čechách. Na severnej Morave začala výstavba pevnostných objektov až roku

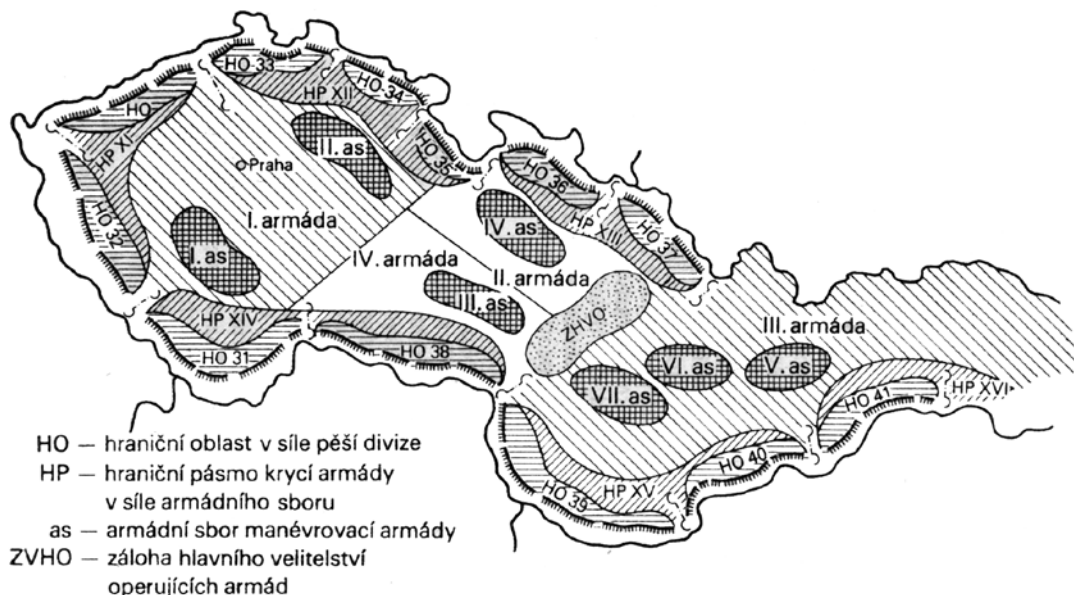
POZNÁMKY

1937. Aj na Slovensku sa na posilnenie obrany začal budovať obranný pevnostný systém. Bol jednoduchý a skladal sa z nesúvislého pásma opevnení. Počítalo sa s vybudovaním ľahkých opevnení na južnom toku Moravy, silných opevnení na bratislavskom predmestí, ľahkých opevnení pozdĺž Dunaja, v Slovenskom krase, na Dargove, na tokoch Ipľa, Latorice a Tisy. Do septembra 1938 bolo pozdĺž južnej hranice Slovenska až na Podkarpatskú Rus vybudovaných celkom 1 942 ľahkých objektov vz. 37, a len 3 ťažké objekty na bratislavskom predmestí a pri Komárne.

Spolu s rozhodnutím o výstavbe opevnení, Hlavný štáb na jeseň 1933 pristúpil aj k príprave **reorganizácie mobilizovanej vojnovnej armády** a k novému systému zaistenia hraníc štátu. V súvislosti s predpokladanou výstavbou opevnení sa počítalo s rozčlenením vojnovnej armády na dve relatívne samostatné časti. Na tzv. armádu kryciu a armádu manévrovaciu. Plánovali sa zmeny v organizácii armády. Mali sa formovať divízie s troma plukmi a s cieľom skvalitniť velenie v prípade vojnového konfliktu mal vzniknúť nový stupeň medzi armádou a divíziou – zbor.

Smernica „Armáda v poli“ predpokladala vytvorenie 6 divízií v Čechách, na Morave mali byť sformované 4 divízie, na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sedem divízií. Z toho na Slovensku šesť - 9. divízia v Trnave, 10. v Banskej Bystrici, 11. v Košiciach, 15. v Trenčíne, 16. v Ružomberku, 17. v Spišskej Novej Vsi. Divízie mali byť zoskupené do siedmich zborov, z toho na Slovensku do troch – V. zbor v Trenčíne, VI. v Košiciach a VII. v Banskej Bystrici.

Veľká pozornosť bola venovaná výstavbe a príprave jednotiek určených na **krytie štátnych hraníc**. Dôvodom bolo víťazstvo nacistickej strany v Nemecku v januári 1933 a rastúce nebezpečenstvo nemeckej agresie voči Československu.

Plán obrany Československa z polovice 30. rokov 20. storočia

Prijatím kľúčových dokumentov skončila v polovici 30. rokov jedna etapa vojenských príprav, v ktorej boli položené základy dlhodobej koncepcie vojenskej obrany krajiny. Koncepcia obrany republiky bola z vojenského hľadiska zastaraná a nezodpovedala požiadavkám moderného vedenia vojny. Podľa francúzskeho vzoru

sa uprednostňovala statická obrana pred moderným budovaním motorizovanej armády. Na základe hodnotenia nových vojensko-teoretických koncepcií (najmä nemeckého blitzkriegu) a vývoja medzinárodnej situácie sa začal v druhej polovici 30. rokov proces prehodnocovania strategickej koncepcie obrany ČSR. Tá mala byť teraz modifikovaná tak, aby ťažisko obranného úsilia bolo zamerané na Nemecko.

Nebezpečné vyhrocovanie zahraničnopolitického i vnútropolitického vývoja dynamizovalo realizáciu potrieb obrany v politickej i vojenskej rovine. Bezprostredné ohrozenie zo strany Nemecka bolo podnetom na pripojenie sa Československa k francúzsko-sovietskej spojeneckej zmluve a krátko na to, 16. 5. 1935, k podpisu československo-sovietskej zmluvy.

Bola odsúhlasená reorganizácia armády, riešili sa otázky výstavby opevnení. Parlament prijal v roku 1936 komplexný zákon na obranu štátu ako právny základ zabezpečenia potrieb obrany ČSR. Od 1. októbra 1935 bola predĺžená vojenská prezenčná služba na 24 mesiacov. Reorganizácia armády sa začala reorganizovaním jazdeckých brigád na tzv. rýchle divízie, formovali sa pluky útočnej vozby. Z peších divízií bol vypustený brigádny stupeň. Horské brigády boli reorganizované na pešie, pričom im zostala horská výzbroj. Prestavbou prešla aj vojenská spravodajská služba. Na roky 1936 až 1938 bol vypracovaný **trojročný plán výstavby armády a modernizácie výzbroje**.

15. mája 1935 vstúpila do platnosti **nová organizácia vojnovaj armády** tak, ako ju v rokoch 1932 a 1933 pripravilo operačné oddelenie Hlavného štábu. Vojnová armáda bola rozdelená na dve časti. Na **kryciu armádu**, ktorá ešte pred vyhlásením mobilizácie mala za úlohu brániť štátne hranice a chrániť priebeh vlastnej mobilizácie a na **manévrovaciu armádu** postavenú až v priebehu mobilizácie. Krycia armáda bola členená na tzv. hraničné oblasti (v sile peších divízií) a tzv. hraničné pásma (veliteľstvo zboru).

Nasledovala **reorganizácia mierovej armády**, ktorá si vyžadovala niekoľko rokov. Najskôr bolo vytvorených sedem veliteľstiev zborov, zatiaľ len ako taktické veliteľstvá. Plnohodnotné vojenské veliteľstvá sa z nich stali až na začiatku roku 1937, potom čo parlament schválil patričný zákon.

V marci 1936, keď Nemecko vstúpilo do demilitarizovaného pásma v Porýní, sa výrazne zhoršila vojensko-strategická pozícia Československa. Obsadenie demilitarizovanej zóny nemeckou armádou ohrozilo, ak nie priamo znemožnilo, francúzsku pomoc Československu. Znamenalo to, že čs. armáda sa bude musieť v prípade vojny brániť bez pomoci spojencov. Vynikol význam československo-sovietskej spojeneckej zmluvy a nadviazaných vojenských stykov s Červenou armádou.

V snahe zrýchliť prechod armády na novú organizáciu bolo nariadené ukončiť reorganizáciu na trojplukové divízie (spolu 12 divízií) do 1. 10. 1937, jazdecké brigády na rýchle divízie (štyri) do 15. 10. a zriadiť tri nové divízie do 28. 12. 1937. Na začiatku roku 1938 tak bola reorganizácia československej brannej moci úspešne dokončená. Napriek tomu neboli úplne dokončené predstavy o jej modernizácii. Chýbal najmä dostatočný počet moderných tankov, protitankových a protiletadlových zbraní. Otázka **modernizácie výzbroje** sa stala mimoriadne akútnou.

POZNÁMKY

Narastajúci strategický význam Slovenska v druhej polovici 30. rokov viedol tiež k **zvyšovaniu počtov mierovej armády** umiestnenej na jeho území. Na začiatku roku 1938 pôsobilo na Slovensku vyše 3 100 dôstojníkov, viac ako 2 100 rotmajstrov a takmer 2 600 ďalej slúžiacich poddôstojníkov. Zodpovedalo to asi tretine mierového počtu celého veliteľského zboru československej armády.

Po násilnom pripojení Rakúska k Nemecku (tzv. anšlus Rakúska) 12. marca 1938 sa Československo dostalo do mimoriadne zložitého vojensko-strategického a politického postavenia. Základňa pre možné vojenské operácie sa posunula ešte viac na východ, až k Bratislave. Novovzniknutá spoločná hranica Nemecka s Maďarskom predstavovala ďalšie potenciálne nebezpečenstvo a vyvolala potrebu nielen zrýchlenia tempa výstavby opevnení, ale aj zmeny v strategických plánoch a koncepcii obrany ČSR. V Poľsku narastali snahy využiť situáciu na obnovenie nárokov na Tešínsko. Malá dohoda prestávala plniť svoje funkcie najmä po tom, čo Rumunsko a Juhoslávia sa začali usilovať o zlepšenie vzťahov s Nemeckom.

Prezident i Hlavný štáb boli presvedčení o nevyhnutnosti vojnového konfliktu s nacistickým Nemeckom. Boli rozhodnutí vstúpiť do tohto konfliktu po boku Francúzska a za podpory Veľkej Británie a všetkých ohrozených štátov strednej a juhovýchodnej Európy. Očakávali, že Poľsko do nemecko-československého konfliktu aktívne nezasiahne a Malá dohoda splní spojenecké záväzky proti horthyovskému Maďarsku. Priamu bojovú účasť Sovietskeho zväzu však pod všeobecným vonkajším i vnútorným tlakom odmietli.

V druhej polovici augusta 1938 Nemecko zrýchlilo vojnové prípravy proti ČSR už za priamej účasti Poľska a Maďarska. Vedúci nacistickí predstavitelia, 10. augusta 1938, ubezpečili Poľsko vojenskou pomocou v prípade poľsko-sovietskeho vojnového konfliktu a dali predbežný súhlas na vytvorenie spoločnej maďarsko-poľskej hranice. Poľská armáda môže v prípade útoku na ČSR obsadiť tie čs. územia, o ktoré má Poľsko záujem. J. Beck na základe týchto Göringových sľubov upustil od svojho plánu na vytvorenie slovenského štátu pod poľskou patronáciou a dal súhlas Horthymu k vytvoreniu autonómie Slovenska v rámci Maďarska. Generálne štáby oboch krajín sa dohodli na vojenskom obsadení Zakarpatskej Ukrajiny maďarskými vojskami.

Slabinou vojenskej obrany jednotného čs. štátu bola skutočnosť, že československá oficiálna politika, vychádzajúca z ideológie čechoslovakizmu, nepriznávala Slovákom národnú svojbytnosť. To viedlo nielen k vážnym deformáciám vo vnútropolitickom vzťahu medzi Čechmi a Slovákmi, ale aj k závažným zahraničnopolitickým dôsledkom. Všetky sily v zahraničí, ktoré sa nepriateľsky chovali k Československu a usilovali sa ho mocensky a politicky vyradiť zo strednej Európy, využívali práve Slovensko ako najslabšie miesto na presadzovanie svojich zámerov.

Z absencie štátoprávneho postavenia Slovenska najmä maďarská politika a čiastočne i poľská vyvodili záver, že Slovensko netvorí pevnú a organickú súčasť republiky a bude možné ho oddeliť od čs. štátu. Tieto tendencie sa prejavili najmä po roku 1933, keď v Európe nastalo obdobie postupnej demontáže povojnového usporiadania a mocenskej prestavby stredoeurópskeho priestoru.

Slovensko sa stalo objektom tých mocenských síl, ktoré sa usilovali o vyradenie československej politiky z Podunajska a pracovali na dezintegrácii čs. štátnosti – teda najmä Maďarska a Poľska. Najväčší záujem o Slovensko vystupoval v maďarských politických koncepciách. Trianonský syndróm a idea opätovného ovládnutia Slovenska boli veľmi živé.

Všetky pokusy Maďarska pripraviť rôznymi cestami rozchod Slovenska s čs. štátom a dosiahnuť orientáciu slovenského autonomistického hnutia na Budapešť nenašli na Slovensku do začiatku československej krízy v roku 1938 pozitívny ohlas. Naopak narastali antimadžarské nálady a odpor proti maďarskému revizionizmu. Maďarské plány nenašli pochopenie ani v ľudáckom hnutí, pretože maďarská koncepcia bola pre Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HSLŠ) neprijateľná.

Pre Poľsko bolo Slovensko vhodným objektom, ktorý sa dal využiť pre záujmy poľskej politiky a jej stredoeurópskych ambícií. V 30. rokoch kalkulovala s jeho začlenením do poľskej mocenskej sféry (plán „tretej Európy“⁶). Odtiaľ pramenila aj poľská podpora ľudáckemu autonomistickému a separatistickému hnutiu tak, aby sa Slovensko stalo nástrojom poľskej politiky za Karpatmi.

Na jar 1938 vstúpil do hry o Slovensko nový faktor - Nemecko. Pre Hitlera bolo objektom, ktorý do konferencie v Mníchove nemal kľúčovú úlohu. Bolo iba nástrojom na rozbitie československej jednoty a štátnosti, bolo nemeckým lákadlom pre Maďarsko, aby sa zapojilo do protičeskoslovenskej kampane.

Hrozba agresie a nutnosť obrany štátu vyzdvihli **dôležitosť národnostnej problematiky**, ako aj ekonomickej a sociálnej otázky. *Dôsledné a demokratické vyriešenie národnostnej otázky, hospodárskeho a sociálneho postavenia občanov totiž určuje ich vzťah k štátu a jeho obrane, a to či v pozitívnom alebo negatívnom zmysle.*

V druhej polovici 30. rokov všetky politické strany na Slovensku deklarovali svoje odhodlanie brániť spoločný štát. Velenie armády a vláda však zjavne podcenili psychologický rozmer celého problému u nečeských národov a národností. Obrovské výdaje na obranu zákonite ovplyvnili životnú úroveň obyvateľstva a pohľad radového občana na armádu. Na Slovensku proti celému návrhu štátneho rozpočtu na rok 1938 hlasovali poslanci HSLŠ. Komunistickí poslanci hlasovali iba proti kapitole MNO. Vplyv slovenskej politickej reprezentácie na vojenskú politiku štátu bol nepatrný a navyše podmienený zložitými mocensko-politickými vzťahmi vo vnútri politického systému prvej ČSR. Preto kritické pripomienky slovenských opozičných síl na vládu a velenie armády zaznievali najmä v parlamente. Vo vystúpeniach komunistov prevládali triedne a sociálne motívy a u ľudákov bol zvýraznený nacionálny moment. Dožadovali sa reorganizácie vojenského školstva, najmä vytvorenia vojenskej akadémie na Slovensku, proporcionálneho zastúpenia Slovákov vo veliteľskom zbore armády a zrovnoprávnenia slovenčiny ako služobného a veliaceho jazyka.

⁶ Vytvorenie protinemeckého a protisovietskeho bloku štátov od Baltického mora po Čierne more. Podľa tohto plánu malo Slovensko spolu s Karpatskou Ukrajinou „pripadnúť“ Maďarsku. Plán jasne ukazuje na poľskú snahu o likvidáciu Československa.

POZNÁMKY

Národnostná štruktúra armády predstavovala trvalý problém. V čs. armáde bolo 59% Čechov, 18% Nemcov, 14% Slovákov, 5% Maďarov a 3% vojakov ruskej a rusínskej národnosti. Od roku 1933 sa zvyšoval podiel slovenských študentov vo Vojenskej akadémii v Hraniciach (9%) a vďaka tomu sa počet slovenských dôstojníkov zvýšil do konca 30. rokov z 443 na 843. V septembri 1938 bol v čs. armáde z radov Slovákov 1 divízny generál (R. Viest), 3 podplukovníci, 11 majorov, 61 štábnych kapitánov, 46 kapitánov, 57 nadporučíkov a 256 poručíkov. Z celkového stavu 12 729 dôstojníkov čs. armády Slováci predstavovali len 3,4%.

Negatívne tendencie vo vývoji politickej situácie v Európe v roku 1938 ďalej narastali. O osude ČSR sa stále viac rozhodovalo v zahraničí. Britská vláda sledovala politiku dohody s Nemeckom. Francúzsko bolo v jej vleku. Obe veľmoci najskôr prinútili československú vládu, aby začala rokovať s henleinovcami. Potom, čo na začiatku septembra 1938 prijala ich požiadavky, odovzdali jej ultimátum žiadajúce vydať sudetské územie Nemecku. Prijatie tohto ultimáta (21. 9. 1938) zmietlo Hodžovu vládu, ktorú nahradila úradnícka vláda na čele s gen. Janom Syrovým, ktorý 23. 9. 1938 vyhlásil **všeobecnú mobilizáciu**.

Krátkozraký postup vlády v národnostnej politike sa odrazil v rozdielnej miere stotožnenia českého a slovenského obyvateľstva s obranou republiky počas všeobecnej mobilizácie. Hoci sa slovenská spoločnosť ako celok prihlásila jednoznačne k vojenskej obrane ČSR, boli zjavné rozdiely v prejavoch. Kým v českých krajinách prevládalo nadšenie a nádeje, na Slovensku bol charakteristický triezvy postoj, pokojné a disciplinované plnenie mobilizačnej vyhlášky.

Pred septembrovou mobilizáciou (23. - 29. 9. 1938) mala armáda viac ako 200 000 mužov, z toho 12 561 dôstojníkov a 8 683 rotmajstrov. V priebehu mobilizácie bolo sformovaných 40 divízií, z toho 35 peších, 4 rýchle a 1 motorizovaná. Do zbrane bolo povolaných viac ako jeden milión vojakov a celkový počet armády dosiahol 1,5 milióna mužov. Z toho priamo v bojových útvaroch bolo zaradených približne 660 000 mužov.

Obranu Slovenska (a Podkarpatskej Rusi) zabezpečovala 3. armáda v sile 92 389 mužov pod velením arm. gen. Josefa Votrubu a od 4. 10. 1938 arm. gen. L. Prchalu. Armádu tvorili 3 zbory, zložené zo 4 hraničných oblastí (v sile približne jednej divízie), 2 pešie a jedna rýchla divízia. V tzv. manévrovacej časti armády boli 3 divízie a v operačnom pásme armády sa nachádzali ešte ďalšie štyri divízie, ktoré patrili do zálohy hlavného veliteľstva. Proti očakávanému maďarskému útoku tak stálo 117 000 mužov. Bola to 1/5 čs. vojnovnej armády a vzhľadom na silu maďarskej armády to stačilo na obranu územia Slovenska. Ťažisko obrany bolo v úseku Šahy – Rimavská Sobota, kde sa čakal hlavný úder maďarskej armády. Proti Poľsku stála jedna divízia, pretože vojenský zásah poľskej armády proti severnému Slovensku sa síce neočakával, ale tiež ho nebolo možné vylúčiť.

Nepriaznivý vývoj situácie sa stupňoval aj po mobilizácii. Hitler britskému veľvyslancovi 26. 9. 1938 oznámil, že do 14,00 hod. 28. 9. 1938 očakáva, že Československo prijme jeho požiadavky. V opačnom prípade sa nemecká armáda dá do pohybu. Tesne pred vypršaním ultimáta navrhol Chamberlian Hitlerovi

stretnutie a nasledujúci deň sa v Mníchove uskutočnila konferencia štyroch mocností, ktorá drastickým spôsobom rozhodla o osude Československa.

Mníchovskú dohodu uzavreli 29. septembra 1938 na konferencii štyroch veľmocí (Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko, Taliansko) o odstúpení pohraničných území českých krajín Nemecku. Predchádzali jej britsko-nemecké rozhovory v Berchtesgadene a Bad Godesbergu. Podnet k jej zvolaniu dal britský ministerský predseda N. Chamberlain, sprostredkoval ju B. Mussolini.

Konferencia začala popoludní a už okolo 23 hodiny bola dosiahnutá zhoda o texte. Dohodu a doplnujúce deklarácie podpísali A. Hitler, N. Chamberlain, É. Daladier a B. Mussolini. Dohoda stanovila jednotlivé etapy obsadzovania českého pohraničia nemeckým vojskom a podmienky, za akých sa tak malo stať. Toto obsadzovanie malo prebehnúť od 1. do 10. októbra 1938. Čs. vláda niesla zodpovednosť za to, že nedôjde k poškodeniu odstúpených zariadení. Ďalej medzinárodná komisia mala určiť ďalšie územia, na ktorých sa mal uskutočniť plebiscit o pripojení k Nemecku. V priebehu 6 mesiacov sa mala uskutočniť výmena tých, ktorí o to požiadajú (opcia). Čs. vláda mala za povinnosť do 4 týždňov prepustiť z policajných služieb všetkých sudetských Nemcov, ktorí o to požiadajú, všetkých Nemcov, ktorí si odpykávali tresty za politické trestné činy.

V doplnkoch bol pripojený (bezcenný) sľub Anglicka a Francúzska garantovať nové hranice – Nemecko to však podmienilo uspokojením maďarských a poľských územných nárokov. Pokiaľ tieto nebudú z čs. strany uspokojené do troch mesiacov a pokiaľ nebude vyriešený problém maďarskej a poľskej menšiny, veľmoci si nárokujú právo toto riešiť medzinárodným výborom.

Okupácia pohraničných území ČSR sa dotkla teritória Slovenska len nepatrne. 10. októbra 1938 obsadilo nemecké vojsko Petržalku a na začiatku novembra Devín (43 km² s 15 566 obyvateľmi). Oveľa viac sa však Slovenska dotýkali dodatky k Mníchovskej dohode. Slovensko totiž pred Mníchovom nehralo v nacistickej politike významnú úlohu. Do Hitlerovej pozornosti ho vyniesli až maďarské resp. poľské územné požiadavky a s tým súvisiaca príležitosť využiť Slovensko ako nástroj na rozbitie Československa.

Priame čs. – maďarské rokovania v Komárne v dňoch 9. - 13. októbra 1938 skončili bez úspechu. Čs. delegáciu viedol Dr. J. Tiso, maďarskú K. Kánya. Čs. strana ponúkla najprv širokú autonómiu pre maďarskú menšinu a rátala aj s určitou korekciou hraníc. Nakoniec bola ochotná odstúpiť celý Žitný ostrov a tie miesta, kde podľa sčítania obyvateľstva z roku 1910 žila prevažná väčšina maďarského etnika.

Maďarská strana žiadala plebiscit na celom území Slovenska a Podkarpatskej Rusi a okamžité odstúpenie podstatne väčšieho územia, ako navrhovala čs. strana. K dohode nakoniec nedošlo, pretože stále stupňované maďarské požiadavky boli pre Č-SR neprijateľné. 13. októbra maďarská delegácia prerušila komárňanské rokovania a oznámila J. Tisovi, že Budapešť bude žiadať o vyriešenie sporu signatárov mníchovskej dohody. Viedenské arbitrážne konanie bolo teda priamym pokračovaním mníchovskej konferencie. Viedenská arbitráž sa uskutočnila 2. novembra 1938 vo viedenskom paláci Belvédér za účasti ministrov zahraničných vecí Joachima von Ribbentrop (Nemecko), grófa Galeazzo Ciano (Taliansko), Františka Chvalkovského (Č-SR) a Kálmána Kányu

POZNÁMKY

(Maďarsko). Okrem oficiálnej delegácie do Viedne pricestovali aj J. Tiso a Augustin Vološin.

Na základe Viedenskej arbitráže 2. novembra 1938 boli z rozhodnutia nemeckej a talianskej vlády pripojené k Maďarsku južné časti Slovenska a Podkarpatská Rus – od 5. do 10. novembra obsadila maďarská armáda územie o rozlohe 11 833 km², kde žilo 972 092 osôb, z toho na Slovensku 10 390 km² s 854 217 obyvateľmi (z nich sa k slovenskej národnosti hlásilo 270 000). Nová hranica bola stanovená na čiare – Senec - Galanta – Vráble – Levice – Lučenec – Rimavská Sobota – Jelšava – Rožňava – Košice.

Poľsko po predchádzajúcom ultimáte 25. októbra 1938 obsadilo čs. časť Tešínska, ale aj územia na Kysuciach severne od Čadce, na Orave, časť tatranských končiarov, Javorinu, územie pri Dunajci v Pieninách (Hladovka, Suchá Hora, Skalité, Javorina, Lesnica). Korigovaná bola hranica pri rieke Poprad. Po ukončení delimitačných prác bol v poľskom Zakopanom podpísaný protokol, na základe ktorého Slovensko stratilo územie s rozlohou 221 km², na ktorom žilo 9 914 obyvateľov.

V dôsledku mníchovského diktátu a nasledujúcich územných zásahov v prospech nacistického Nemecka, beckovského Poľska a horthyovského Maďarska stratilo Česko-Slovensko 30% územia, 34% obyvateľstva (v tom 1,5 milióna Čechov a Slovákov). Priemyselná základňa bola oklieštená o 33% a dopravná sieť o 35%. Slovensko stratilo v dôsledku mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže v prospech Poľska 805 km² územia, na ktorom žilo 227 399 obyvateľov. Maďarsku pripadlo 10 390 km² s viac ako 850 000 obyvateľmi. Spolu s územím odstúpeným Nemecku a Poľsku to bolo 21% celkovej rozlohy.

Vojenská situácia Československa v tzv. mníchovskom období bola mimoriadne zložitá. Jeho *vojenská obrana* bola vždy spájaná s európskym vojnovým konfliktom za účasti západných mocností a ZSSR. Na tom bola *jednoznačne* založená strategická koncepcia obrany Československa. **Avšak politika appeasementu smerovala - aj cez mníchovskú konferenciu - k vylúčeniu možnosti vojenského riešenia.** Československo, ani jeho armáda, *nemohli* preukázať v plnej miere pripravenosť a schopnosť zrealizovať svoju koncepciu. Z tohto dôvodu posudzovať reálne vojenské možnosti ČSR v roku 1938 môžeme *iba v hypotetickej rovine*. **Rozhodujúci moment však je, že Československo sa mohlo víťazne ubrániť iba v rámci európskeho vojnového konfliktu.** Pre taký konflikt však v septembri 1938 neexistovali ani vnútorné, ani vonkajšie, najmä medzinárodno-politické a vojenské predpoklady.

Zoznam bibliografických odkazov:

- HRONSKÝ, M., KRIVÁ, A., ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska IV. (1914 – 1939)*. Bratislava : MOSR, 1996.
- HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.
- HRONSKÝ, M.: *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava : Pravda, 1987.
- KOVÁČ, D.: *Dejiny Slovenska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA. PRÍČINY A PRIEBEH DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

POZNÁMKY

Slováci v bojoch proti fašizmu na strane spojencov v priebehu 2. svetovej vojny, západný a východný odboj, odboj na blízkom východe. Slovenské národné povstanie.

Mgr. Juraj Šimko, PhD.

PRÍČINY VYPUKNUTIA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Príčin vypuknutia tohto doposiaľ najväčšieho vojnového konfliktu je viacero. Pri ich formovaní pôsobili faktory, ktoré vznikali nezávisle na sebe v rôznych častiach sveta, ako aj spoločenské podmienky spoločné a charakteristické pre svoju dobu. Ich spojením a kombináciou vznikla kríza, ktorá vyústila do celosvetového konfliktu. Boli to **sociálno-ekonomické, ideovo-politické i hospodárske faktory**, ktoré **spôsobili nerovnomerný vývoj svetovej spoločnosti** a následkom ich pôsobenia bolo mnoho rozporov medzi európskymi krajinami, čo bolo jednou z príčin vojny.

K príčinám tohto konfliktu musíme pripočítať mocenské ciele veľmocí v medzivojnovom období.

Ďalšie príčiny spočívajú v **antagonizme** jednotlivých **politicko-spoločenských systémov**, ktoré existovali vo svete.

Spočiatku stáli proti sebe na jednej strane demokracie západnej Európy a na druhej strane socializmus v Sovietskom zväze (Zväze sovietskych socialistických republík – ZSSR). ZSSR sa svojím socialistickým zriadením dostal do medzinárodnej izolácie, pretože západné veľmoci, ako aj menšie európske krajiny, jeho politický systém a zriadenie odmietali. ZSSR sa preto snažil posilniť svoje pozície na medzinárodnom poli hľadaním spojencov. Vo vnútornej sfére sa vláda Sovietskeho zväzu snažila vybudovať vlastné hospodárstvo a zabezpečiť ekonomiku štátu na prekonanie zaostalosti (procesy kolektivizácie, elektrifikácie a industrializácie).

Západné demokratické veľmoci boli po prvej svetovej vojne orientované na udržanie svojho veľmocenského postavenia a záujmových sfér. Hlavne išlo o to, aby víťazné mocnosti udržali politický a ekonomický status quo v Európe i vo svete.

Ďalšou príčinou vypuknutia druhej svetovej vojny bola **existencia fašizmu** a jeho najradikálnejšej podoby – nacizmu, spojeného s rasovou, náboženskou a národnou intoleranciou. Po vzostupe fašistických štátov, ohrozujúcich veľmocenské postavenie západných demokracií, vystúpila do popredia ďalšia príčina druhej svetovej vojny – protirečenie medzi demokraciou a fašizmom.

Fašizmus má svoj pôvod v spoločenskej situácii Európy po prvej svetovej vojne, ktorá rozvrátila tradičné hodnoty. Hospodárska a spoločenská kríza destabilizovali spoločnosť, zbedačili stredné vrstvy a boli príčinou veľkej nezamestnanosti. Fašizmus odmietal liberálnu spoločenskú štruktúru a prisudzoval dominantnú úlohu masám, pričom sa opieral o nacionalizmus a šovinizmus. Hlavným atribútom sa vo fašizme stal národ

POZNÁMKY

a to národ pevný, hierarchicky usporiadaný a centralizovaný. V čele má stál jednotlivec – vodca (tal. – Duce, nem. Führer) ako najvyšší predstaviteľ jedinej a mocnej politickej strany. Strana na základe vodcovského princípu usmerňovala masy. Moc bola zabezpečená zastrešovaním a potláčaním opozície, ako aj obmedzovaním práv jednotlivcov a skupín.

Najextrémnejšou podobou fašizmu bol nemecký nacizmus. S talianskym fašizmom mal rovnaký pôvod a podobný program. V porazenom Nemecku bolo sklamanie nad výsledkom prvej svetovej vojny ešte silnejšie ako v Taliansku, preto nepriateľstvo nacizmu voči povojnovému usporiadaniu a voči ostatným národom bolo ešte dôraznejšie. V porovnaní s talianskym fašizmom zdôrazňovali nacisti vo svojom programe ešte viac expanzívne ciele, ktorými chceli revanšistickou vojnou zlomiť moc Francúzska, zničiť ZSSR, ovládnuť národy východnej Európy a doviest' nemecký národ k svetovláde. Za zdroj všetkého zla, ktoré nemecký národ v predchádzajúcom období zakúsil, boli označení rasovo Židia a politicky komunisti.

Politická výchova celého národa bola poznačená rasizmom, zaznávaním a odmietaním demokracie i komunizmu. Národ bol vychovávaný kultom vodcu a vojny. Celé vedné odbory, hlavne biológia, genetika, antropológia i história mali zdôrazňovať rasovú teóriu, podľa ktorej bola germánska rasa predurčená k svetovláde. Nemci mali byť vychovávaní k pohrdaniu menejcennými národmi a rasami – Slovanmi, Židmi, černochochmi.

V Taliansku v roku 1919 vznikli prvé fašistické organizácie, ktoré vytvorili fašistickú stranu. V roku 1922 sa táto strana, vedená Benitom Mussolinim, dostala k moci.

Podobne ako povojnová kríza v roku 1919 znamenala postupný nástup talianskeho fašizmu k moci v krajine, kolaps svetovej ekonomiky v roku 1929 a celosvetová hospodárska kríza v tridsiatych rokoch vytvorili podmienky na to, aby sa v roku 1933 dostala v Nemecku k moci *Nacionálne socialistická nemecká strana práce* (NSDAP), vedená Adolfom Hitlerom.

Takmer vo všetkých európskych krajinách sa v tridsiatych rokoch rozrástli a upevnili viac alebo menej významné fašistické hnutia, napríklad *Šípové kríže* v Maďarsku, *Železná garda* v Rumunsku, *Action Française* vo Francúzsku alebo *Falanga* v Portugalsku a Španielsku.

Nemecko ovládané nacistami sa snažilo o vzostup nielen ekonomickým, ale aj vojenským rozmachom. Jeho predstavitelia neustále spochybňovali versaillský systém, vytvorený víťaznými mocnosťami po prvej svetovej vojne a snažili sa ho rozbiť. V rozpore s parížskymi mierovými zmluvami bola v Nemecku v roku 1935 znovu zavedená všeobecná branná povinnosť a prebiehala výstavba armády.

Odmietanie versaillského systému nebolo len výlučne nemeckou záležitosťou. Napríklad v Maďarsku silneli hlasy podporujúce revíziu hraníc stanovených na mierových rokovaníach po ukončení prvej svetovej vojny.

Hospodárska kríza v tridsiatych rokoch ohrozovala aj samotný fašistický režim a dlho pripravovaná expanzia mohla pre režim znamenať východisko. Taliansko videlo cestu k posilneniu vlastnej prestíže v expanzívnej zahraničnej politike a v roku 1935 zahájilo **útok do Habeša** (dnešná Etiópia).

Západné demokracie nechali Habeš bez pomoci, pretože sa nedokázali dohodnúť na spoločnom postupe proti agresorom. Otvorene sa prejavila protirečivosť versailského systému, ktorý mal na jednej strane zabezpečiť fungovanie medzinárodnej bezpečnosti vo svete, ale na druhej strane neboli veľmoci ochotné riskovať, lebo nechceli byť zatiahnuté do konfliktu, ktorý nepatrí priamo do sféry ich politických či životných záujmov.

Sankcie, ktoré vyhlásila Spoločnosť Národov (SN), zostali neúčinné. Vo vážnej zahranično-politickej situácii stupňujúcej sa agresivity fašistických štátov dochádzalo v politike západných demokratických krajín k diferenciacii medzi politickými silami, ktoré si uvedomovali nebezpečenstvo fašizmu a silami, ktoré chceli za každú cenu umierniť agresívne požiadavky fašistických štátov. Tak ako fašistické štáty rozbíjali versailský systém, Francúzsko strácalo svoje dominantné politické postavenie v Európe. Veľká Británia sa problematikou stredoeurópskej politiky príliš nezaoberala. Ministerský predseda Neville Chamberlain viedol politiku *appeasementu* – uspokojovania Hitlerových požiadaviek formou malých ústupkov, aby sa predišlo ozbrojenému konfliktu. Aj keď sa o založenie Spoločnosti národov zaslúžil prevažne prezident USA W. Wilson, Spojené štáty hneď po prezidentských voľbách (v ktorých zvíťazil republikán Harding) sa opäť vrátili k politike izolacionizmu a ani v SN sa neangažovali, čím ešte viac oslabili systém kolektívnej bezpečnosti.

Oslabenie Francúzska a britskú politiku *appeasementu* v druhej polovici tridsiatych rokov nacisti využili na stupňovanie svojich požiadaviek a upevňovanie pozícií v medzinárodnej politike. Nemecká armáda v roku 1936 obsadila Porýnsku oblasť, ktorá mala podľa versailskej zmluvy zostať demilitarizovaným pásmom.

V roku 1936 vypukla **občianska vojna v Španielsku** medzi ľavicovo orientovanými republikánmi a pravicovo orientovanými nacionalistami, prívržencami fašistického generála Franca. Frankistické vojská, posilnené intervenčnými jednotkami fašistického Talianska a nacistického Nemecka, postupne získali prevahu nad republikánmi, ktorých zas podporovali „interbrigadisti“ zo ZSSR a niektorých krajín Európy. Západné veľmoci zachovali neutralitu, Spoločnosť národov sa zmožila len na mierne protesty. Po porážke republikánov sa v Španielsku dostala k moci pravicová diktatúra.

V novembri 1937 Hitler oznámil hlavným predstaviteľom Wehrmachtu svoje plány zahájenia vojny na rozšírenie nemeckého životného priestoru. V marci 1938 vstúpili nemecké vojská do Rakúska, ktoré bolo následne pripojené k Veľkonemeckej ríši. Politika *appeasementu* umožnila Nemecku stupňovaním nátlaku v septembri 1938 pripojiť k Nemecku aj pohraničné oblasti Československa – Sudety. 14. marca 1939 pod nátlakom Nemecka **vyhlásilo Slovensko samostatnosť**. Na druhý deň nemecké vojská okupovali zvyšok českých krajín, ktoré boli tiež začlenené do Nemeckej ríše ako **Protectorát Čechy a Morava**. Samostatné Slovensko sa stalo nemeckým satelitom.

Hitler v polovici roku 1939 žiadal Poľsko o vyriešenie sporných otázok týkajúcich sa slobodného mesta Gdaňsk a tzv. Koridoru. Na slobodný prístav Gdaňsk si Nemecko robilo nároky a nemecká propaganda vyhlasovala, že Gdaňsk je nemeckým mestom, preto má patriť do Ríše. Druhá otázka sa týkala koridoru, ktorý by cez poľské územie

POZNÁMKY

spájal Nemecko s Východným Pruskom. Poľská vláda nemecké požiadavky odmietla. Vzťahy medzi Nemeckom a Poľskom sa vyhrotili a viedli k otvorenému vojnovému konfliktu. 1. septembra 1939 vtrhli nemecké vojská (spolu s kontingentom satelitného Slovenska) do Poľska. V Európe sa začala druhá svetová vojna.

PRIEBEH DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY**Útok na Poľsko (1939)**

Poľská armáda nedokázala tlaku nemeckej armády dlho vzdorovať. Na nemeckú bleskovú vojnu zaostávala vo výzbroji i taktike. Vlády Veľkej Británie a Francúzska si uvedomili, že Hitlera neuspokojí politika drobných ústupkov a 3. septembra 1939 vyhlásili Nemecku vojnu. Poľskej armáde však veľmi neulahčili, pretože ich armády sa sústredili na nemecko-francúzskych hraniciach a nepodnikli cez ne žiadnu významnú útočnú operáciu. Táto časť konfliktu na západe je nazývaná „vojna posediačky“ (nem. Sitzkrieg) alebo „čudná vojna“ (angl. Phony War).

17. septembra vtrhli na územie východného Poľska sovietske jednotky, aby ku ZSSR pripojili územia Ukrajiny a Bieloruska, ktoré Poľsko obsadilo v roku 1920. Sovietske a nemecké vojská postupovali ako spojenci, k čomu ich zaväzovala zmluva, podpísaná oboma stranami 23. augusta 1939 (pakt Molotov – Ribbentrop). Dva dni na to Poľsko kapitulovalo. Na jeho území vznikla sovietsko-nemecká hranica. V Nemcami zabratej časti sa začalo s deportáciou Židov a osídľovaním poľského územia nemeckými prisťahovalcami, aby bolo možné asimilovať poľské obyvateľstvo.

Veľká Británia sa začala v tom čase angažovať v bojoch v Atlantiku, keď sa snažila zabezpečiť bezpečnú plavbu pre svoje obchodné lode, ohrozované od vyhlásenia vojny nemeckými ponorkami a tzv. „korzáorskými krížnikmi“. Bola totiž závislá na zásobovaní po mori. Na pevnine britské jednotky proti nemeckej armáde zatiaľ nebojovali. Do boja zasiahli až v apríli a máji 1940 v Nórsku a vo Francúzsku.

Sovietsky zväz po obsadení územia východného Poľska zabezpečil svoje hranice predovšetkým s pobaltskými krajinami. Vzniesol požiadavky na fínske územie. Aby si dokázal lepšie zabezpečiť možnú obranu Leningradu (dnes Sankt Peterburg), požadoval časť Karélie, ostrovy vo Fínskom zálive, mesto Hanko s okolím a časť pobrežia Petsama. Ako protihodnotu ponúkli Sovieti nehostinné územie. Preto Fínsko na požiadavky nepristúpilo a sovietske vojská zaútočili. Boje tzv. rusko-fínskej vojny skončili 12. marca 1940 porážkou Fínska.

Vojna na severe a západe Európy (1940)

Nemecko pre svoj zbrojný priemysel potrebovalo železnú rudu. Získavalo ju v neutrálnom Švédsku a ruda potom bola železnicou dopravovaná do nórskeho prístavu Narvik, odkiaľ surovinu prevážali lode priamo do Nemecka. Dalo by sa povedať, že sa tak dialo v Británii priamo „pod nosom“.

Britská vláda zvažovala možnosť preťať túto zásobovaciu trasu a tým oslabiť nemeckú zbrojársku výrobu prostredníctvom vojenskej intervencie. V tomto prípade by došlo k porušeniu medzinárodného práva, pretože sa Británia a Nórsko

nenachádzali vo vojnovom stave. Britská armáda sa teda mala do Nórska prepraviť ako kontingent určený na pomoc Fínsku proti sovietskej agresii. Kým sa však podarilo expedičný zbor sústrediť, rusko-fínska vojna sa skončila a Británia stratila zámienku.

Nemecko uvažovalo o ovládnutí severoeurópskych krajín. **9. apríla 1940** Nemci zahájili **vojenský vpád do Dánska a Nórska**. Kým Dánsko bolo pomerne rýchlo obsadené nemeckými vojskami, nórske jednotky sa bránili o niečo úspešnejšie. Inváznym vojskám spôsobili vážne straty. Nórom pomohol aj zásah Veľkej Británie a Francúzska, ktoré do Nórska poslali svoj expedičný zbor, vylodený v Narviku a na mori sa stretli v niekoľkých námorných bitkách. Spojené britsko-francúzske jednotky spočiatku spôsobili nemeckej armáde a námorníctvu vážnu krízu, nedokázali sa však pružne prispôbiť meniacej sa situácii. Ich protivník ovládol vzdušný priestor a prevzal iniciatívu. Velenie britsko-francúzskeho zboru v Nórsku rozhodlo o evakuácii. Evakuácia expedičného zboru prebiehala v čase, keď bola svetová verejnosť zaujatá sledovaním ďalších a pre Francúzsko a Britániu vážnejších udalostí. Bolo to zahájenie útoku nemeckých vojsk na západ.

10. mája 1940 zaútočili vojská Wehrmachtu na dovedy neutrálne Belgicko, Luxembursko, Holandsko a pokračovali v postupe na Francúzsko. Malé krajiny Beneluxu sa nedokázali účinne vojensky brániť. Holandská armáda kapitulovala 15. 5. a belgická 28. 5. Takzvaná „čudná vojna“ sa zmenila na **bleskovú vojnu** (nem. Blitzkrieg, v skratke sa niekedy používa aj pojem „Blitz“).

Spojeneckú obranu francúzskeho územia sťažovala nekompetentnosť veliteľov, nedostatočné spojenie, zlá úroveň prieskumu a spravodajstva, ako aj chybný plán obrany.

Prenikajúce nemecké obrnené jednotky, podporované letectvom, rozdelili brániace sa spojenecké jednotky na dve časti. Britský expedičný zbor sa ocitol v obklúčení pri meste Dunkerque. Britské námorníctvo koncom júna a začiatkom júla dokázalo väčšiu časť vojsk evakuovať späť do Británie.

Francúzska armáda sa nedokázala účinne brániť. 16. júna Nemci obsadili Paríž a 22. júna 1940 Francúzsko kapitulovalo. Väčšina francúzskych vojakov, ktorí boli evakuovaní spolu s vojakmi britskými z obklúčenia pri Dunkerque, sa neskôr vrátila do Francúzska. Vyskytli sa však aj francúzske jednotky, ktoré sa nedokázali zmieriť s kapituláciou a tieto neskôr vytvorili zahraničné odbojové hnutie. Hlavným predstaviteľom tzv. **„bojujúceho Francúzska“** sa stal **generál Charles de Gaulle**. Spolu so svojimi prívržencami odmietol porazeneckú politiku Pétainovej vlády a stal sa vedúcim predstaviteľom Slobodného Francúzska.

Po kapitulácii bolo územie Francúzska rozdelené na dve časti. Severnú Nemci okupovali. Ovládali predovšetkým letecké základne, továrne pre zabezpečenie zbrojárskej výroby a atlantické prístavy. Južná časť mala ustanovenú vládu v meste Vichy, ktorá bola podriadená nemeckej politike. Najvyšším predstaviteľom vichystického Francúzska sa stal maršal **Pétain**.

Leto 1940 bolo charakteristické rozmachom nacistickej expanzie. Tretia ríša okupovala (okrem Rakúska, ktoré bolo do Ríše začlenené anšlusom už v r. 1938) Čechy, Moravu, Poľsko, Dánsko, Nórsko, Belgicko, Holandsko a severnú

POZNÁMKY

časť Francúzska. K nemeckým satelitom patrili Maďarsko, Slovensko, Bulharsko, Rumunsko a vichystické Francúzsko.

Veľká Británia ostala osamotená. Očakávala inváziu. Nacisti v rámci prípravy invázie na Britské ostrovy zamýšľali najprv vybojovať vzdušnú nadvládu nad kanálom La Manche a južným Anglickom. Účelom vzdušnej nadvlády malo byť eliminovanie hrozby zo strany Kráľovského námorníctva, ktoré mohlo ohroziť a zničiť invázne plavidlá. Leteckú ofenzívu (Bitka o Britániu) nedokázala Luftwaffe rozhodnúť vo svoj prospech a Hitler, sklamaný jej výsledkom, odložil inváziu na neurčito.

Okrem tlaku nemeckého letectva musela Británia odolávať tlaku talianskeho námorníctva v Stredomorí, pretože Taliansko v snahe získať korisť na slabnúcom Francúzsku vstúpilo 10. júna 1940 do vojny. Po kapitulácii Francúzska chcelo Taliansko rozšíriť svoju moc v severnej Afrike a Stredomorí.

Vojna v Stredomorí a v severnej Afrike (1940 – 1943)

Veľká Británia chránila v priestore Stredozemného mora svoje záujmy v Egypte, Palestíne a strategickú cestu Gibraltár – Malta – Suez – Aden – India. Zároveň s námornými bitkami medzi britským a talianskym námorníctvom vpadli talianske pozemné sily z Líbye do Egypta. Po počiatočnom prekvapení a neúspešnej obrane prešli britské jednotky do protiofenzívy, vstúpili do Líbye, vyhnali Talianov z Kyrenajky a ohrozili Tripolsko.

Po páde Francúzska územia francúzskych kolónií vyhlásili lojalitu vláde vo Vichy. Briti museli preto zabrániť, aby Nemci mohli využívať základne vo francúzskych kolóniách, prípadne tomu, aby sa Nemci zmocnili podstatnej časti francúzskej flotily. Keď francúzske loďstvo v prístave Mers-el-Kebír (Oran) odmietlo pripojenie ku spojencom, britská flotila lode svojho nedávneho spojenca zničila. Neskôr britské vojská napadli vichystické pozície v Sýrii, čo tiež vážne narušilo britsko-francúzske vzťahy a v priebehu vojny tento fakt podstatne komplikoval rokovania medzi Britániou a Francúzskom.

Ústup Talianov v severnej Afrike donútil Hitlera, aby poslal časť svojich vojsk do Afriky (12. 2. 1941). Úloha zdržiavať britský postup a zastaviť rozklad talianskych vojsk pripadla generálovi Rommelovi a jemu podriadeným jednotkám – tzv. *Afrikakorpsu*. Generál Rommel zahájil vlastnú ofenzívu, zatlačil Britov späť do Egypta. V nemeckom tyle ostal len Britmi držaný prístav Tobruk.

Začiatkom roka 1941 sa v Európe zmenila vojenská situácia. Hitlerom plánovaná invázia na Britské ostrovy bola odložená. Taliani neuspeli v útoku na Grécko a v Juhoslávii došlo k prevratu, ktorý odstránil vládu orientovanú na Nemecko. Nacisti mali v pláne zaútočiť na Sovietsky zväz, svojho kvázi spojenca, ale politicky úhlavného nepriateľa, ibaže stále nemali dostatočnú kontrolu nad situáciou na Balkáne, v Stredomorí a v severnej Afrike. **6. apríla** sa začal nemecký **útok na Juhosláviu a Grécko**.

Po dobytí Juhoslávie bolo Chorvátsko vyhlásené za nezávislý štát. Hlavou štátu sa stal Ante Pavelić. V krajine boli zriadené koncentračné tábory, v ktorých boli vyhladzovaní Židia, Srbi. Situáciu Britov skomplikoval pád Grécka a úspešná nemecká invázia na Krétu a útok Rommelovho Afrikakorpsu, ktorému sa podarilo obsadiť

Kyrenajku. Dovršiť britskú porážku sa však nepodarilo, pretože Afrika nebola podľa plánov nacistického velenia primárnym bojiskom a väčšina síl Nemecka sa sústredila na ťaženie proti ZSSR. Preto sa postup Afrikakorpsu zastavil pri El-Alameine.

Kým Rommel mal problémy so zásobovaním, britský veliteľ Montgomery pri El-Alameine zastavil ústup, posilnil svoje pozície a prešiel do protiútoky 23. 10. 1942. Nemci sa v severnej Afrike dostali do klieští po **vylodení americko-britských jednotiek v Alžírsku a Maroku** (7. – 8. 11. 1942).

Nasledujúci postup Spojencov smeroval na Sicíliu (vylodenie 10. 7. 1943) a začiatkom septembra 1943 sa **vojská Spojencov vylodili v Taliansku**.

Východný front (1941 – 1944)

Najväčším bojiskom druhej svetovej vojny bol východný front. **22. júna 1941 prekročili vojská Nemecka** a jeho spojencov **hranice ZSSR**. Pre Sovietsky zväz sa začala **Velká vlastenecká vojna**, ktorá je súčasťou druhej svetovej vojny.

Údery invázijských vojsk viedli z fínsko-ruských hraníc, z územia Východného Pruska, ďalej zo sovietsko-nemeckej hranice na území bývalého Poľska a tiež z Maďarska a Rumunska. Fašistické vojská smerovali na Leningrad (skupina armád Nord), na Moskvu (skupina armád Mitte) a na Ukrajinu (skupina armád Süd).

Postupujúcim jednotkám sa podarilo ušetriť sovietskej armáde mnoho porážok a získať stotisíce zajatcov. Za priaznivého počasia v lete a začiatkom jesene sa fronty priblížili k Leningradu, ku Smolensku – prístupu k Moskve a ku Kyjevu. Koniec jesene bol bohatý na dažde a nemecký postup postupne uviazol v blate. K spomaleniu postupu prispel aj Hitler zmenou strategických cieľov. Zmenil hlavný smer postupu. Jeho vojská už nemali primárne postupovať na Moskvu, ale sústrediť sa na ovládnutie priemyselnej Doneckej oblasti a poľnohospodárskej oblasti ZSSR na južnej Ukrajine. Až v zime Nemci opäť obnovili postup na Moskvu.

Šírka frontu, improvizácia pri útokoch i čoraz úspešnejšie sovietske protiútoky zastavili nemecký postup na Moskvu v decembri 1941. Wehrmacht nebol pripravený na drsné klimatické podmienky, v ktorých boje prebiehali, bol vysilený dlhým postupom a Sovietsi pod Moskvou začali nasadzovať čerstvé a pripravené jednotky zo Sibíri. V prvej polovici roku 1942 sa nemeckým vojskám ako-tak darilo udržať získané pozície, avšak sovietske protiútoky boli čoraz silnejšie a koordinovanejšie.

Situácia donútila Hitlera rezignovať na obsadenie Leningradu a dobytie Moskvy. Ťažisko operácií sa malo od polovice leta 1942 zamerať do priestoru medzi Donom a Doncom, s ovládnutím Stalingradu na Volge a prienikom na Kaukaz cez Kubáň. Cieľom tejto ofenzívy bolo vytvoriť prístupové cesty k sovietskej rope pri Kaspickom mori a prípadné otvorenie prístupu do Perzie. Zabezpečiť krídlo tohto smeru mal útok k Volge – na Stalingrad.

Sovietske vojská zmenili taktiku i stratégiu. Už nekládli odpor v statickej obrane, nevedli boj o udržanie za každú cenu. Tento spôsob boja takmer vždy viedol k sovietskym porážkam v uzavretých kotloch. Naopak, od leta 1942 sovietske vojská pri nemeckom tlaku organizovane ustupovali. Zachránili tak veľké množstvo vojakov i techniky pre ďalší boj a súčasne vyčerpávali nemecký postup oveľa účinnejšie.

Na jeseň 1942 bolo jasné, že **ofenzíva na Kaukaze** dosiahla len polovicu

POZNÁMKY

stanovených cieľov. Pri Stalingrade prešli sovietske vojská do ofenzívy. Prelomili krídla nemeckej obrany a uzavreli v stalingradskom kotli 6. armádu generála Paulusa. Sústavne zmenšovali kotol a zabraňovali pokusom o prerazenie z obklúčenia. Nedostatočné zásobovanie a zhoršujúce sa klimatické podmienky vyčerpali silu obklúčenej armády. Začiatkom februára 1943 **nemecké vojská v stalingradskom obklúčení kapitulovali.**

Hitler sa pokúsil o úder v lete 1943 **pri Kursku.** Sovietska spravodajská sieť nemecké plány odhalila. Následná bitka v kurskom oblúku vyčerpala nemecké vojská a umožnila Sovietom postup na západ. Od tejto chvíle sa Nemcom na východnom fronte nepodarilo uskutočniť žiadnu rozsiahlu úspešnú ofenzívnu operáciu. Strategická iniciatíva prešla na stranu Červenej armády. Len čo sa zabrzdlila alebo skončila ofenzíva na jednom úseku frontu, okamžite nasledovala druhá sovietska ofenzíva na inom mieste. Pri používaní „pružnej obrany“ Nemci ustupovali.

Ustupovali aj v severnej Afrike, z ktorej boli v polovici roku 1943 vytlačení, Taliansko kapitulovalo a Nemci museli brániť jeho územie sami. V Pacifiku skončil rozmach armády a námorníctva japonského cisárstva.

Na východnom fronte Sovieti dobyli Charkov, Briansk, Smolensk. V novembri 1943 prekročili Dneper a obsadili Kyjev. Do 6. augusta 1944 prenikli k hraniciam Východného Pruska a k Varšave. V auguste sa tiež zrútilo pravé krídlo nemeckej obrany – 23. augusta kapitulovalo Rumunsko a pridalo sa na stranu protihitlerovskej koalície. Na Slovensku vypuklo 29. augusta povstanie.

Fínsko kapitulovalo 4. septembra, Bulharsko o deň neskôr. V Maďarsku admirál Horthy odmietol pokračovať vo vojne. Nemecké jednotky Maďarsko obsadili, Horthyho internovali a prinútili Maďarov pokračovať vo vojne. Ústup Nemecka z Balkánu urýchlilo povstanie v Grécku a odboj v Juhoslávii. V lete sa situácia Nemecka v Európe rapídne zhoršila aj na západnom fronte, keď Spojenci (USA, Veľká Británia a ostatní spojenci) zahájili **inváziu do Normandie.**

Západný front a ukončenie vojny v Európe (1944-1945)

Mocnosti, združené v protihitlerovskej koalícii (USA, Veľká Británia, ZSSR), stanovili v priebehu vojny **plán spoločného postupu proti všetkým protivníkom.** Tento plán mal viesť k porážke nacistického Nemecka a jeho spojencov v Európe. Medzitým USA malo zadržiavať japonský postup v pacifckej oblasti. Až po porážke Nemecka mal ZSSR vypovedať Japonsku zmluvu o neútočení a pomôcť Američanom definitívne poraziť Japonsko. Základným predpokladom úspechu v Európe malo byť **otvorenie západného frontu.** Toto sa neustále odkladalo, hoci Sovieti to požadovali už od začiatku Veľkej vlasteneckej vojny.

6. júla 1944 sa vylodili Spojenci na pobreží Normandie. Po najväčšej výsadbkovej operácii v dejinách (z mora i zo vzduchu) sa spojenecké vojská zachytili na predmostí. Aj keď sa im nepodarilo dosiahnuť ciele, stanovené na prvý týždeň po vylodení, narastajúci tlak donútil nacistov ustupovať. Ako prvý mal byť obsadený prístav Cherbourg, ktorý by zabezpečil plynulý prísun zásob, vojsk a materiálu pre západný front. Nemci však držali všetky atlantické prístavy a kvôli tejto stratégii boli Spojenci

dlho odkázaní len na provizórne prístavy v Normandii, čo podstatne spomaľovalo prísun zásob a teda aj postup.

Nacisti však nedokázali odolávať silnejúcemu tlaku, protiútokom podporovaných masívnou delostreleckou prípravou a hlavne absolútnej prevahe Spojencov vo vzduchu. Vylodenie Američanov a francúzskeho expedičného zboru na stredozemnom pobreží južného Francúzska 14. júla 1944 naznačilo rozpad nemeckej armády vo Francúzsku.

Vzhľadom na vývoj situácie v severnom Francúzsku neostávalo Nemcom na juhu nič iné len ustúpiť. V septembri sa invázne vojská spojili a vytvorili **súvislý front od Atlantiku až po hranice Švajčiarska**. Po prekročení Seiny nedokázali Nemci postup Spojencov zadržiavať. Stratili mestá Verdun a Metz.

Absencia veľkokapacitného prístavu a neustále sa predlžujúce zásobovacie línie spojeneckých armád prakticky zastavili ich postup. Aj keď sa konečne podarilo získať Cherbourg a niekoľko ďalších prístavov, Nemci ich pred porážkou zničili tak, že si ich obnova vyžadovala pomerne dlhý čas. Spojenecké velenie podporilo názory gen. Montgomeryho, ktorý presadzoval útok cez južné Holandsko, kde chcel prekročiť Rýn a preniknúť zo severu do nemeckej priemyselnej oblasti – Porúria. Jeho názory boli zrealizované v pláne operácie, ktorá spočívala v obsadení mostov v mestách Eindhoven, Nijmegen a Arnheim vzdušnými výsadbami, ku ktorým sa mali prebiť úzkym koridorom pozemné jednotky a zabezpečiť tak prístupové cesty do Nemecka. Operácia sa skončila neúspešne, pretože pozemné jednotky po náročnom postupe nedokázali nadviazať kontakt s britskými a poľskými parašutistami v Arnheime.

V tom čase sa ďalšie spojenecké jednotky dostali na hranice Nemecka, na ktorých Nemci vybudovali obrannú tzv. Siegfriedovu líniu a pokúsili sa dobyť mesto Aachen. Po ťažkých stratách, ktoré Spojenci utrpeli na hraniciach, im nemecká armáda na Vianoce 1944 zasadila **posledný prekvapivý úder v Ardenách**. Do konca roku sa však nemecký postup zastavil, zlepšilo sa počasie a Spojenci mohli opäť využívať podporu zo vzduchu. Postup do centra Nemecka sa obnovil.

Začiatkom marca 1945 prenikli Spojenci cez Rýn a v priebehu apríla prenikli cez stredné Nemecko k Severnému moru a k talianskym hraniciam, kde sa spojili s jednotkami postupujúcimi po Apeninskom polostrove. Na rieke Labe došlo k **stretnutiu so sovietskymi vojskami** (26. apríla 1945).

Medzitým sovietske vojská 13. apríla obsadili Viedeň a postupovali na Prahu. 16. apríla zahájili jednotky Červenej armády pod velením maršala Žukova **útok na Berlín**. V noci z 30. apríla na 1. mája 1945 obsadili budovu Ríšskeho snemu a 2. mája nemecké jednotky v meste kapitulovali.

Siedmeho mája 1945 podpísal generál Jodl v spojeneckom hlavnom stane v Remeši bezpodmienečnú kapituláciu nemeckých vojsk, ktorá vstúpila do platnosti v prvej minúte dňa 9. mája 1945. V ten istý deň opakovali nemeckí zmocnenci podpísanie kapitulácie v sovietskom hlavnom stane. Skončila sa druhá svetová vojna na európskom kontinente (a pre ZSSR sa skončila Veľká vlastenecká vojna). Pokračovala vojna proti Japonsku.

POZNÁMKY

Vojna v Ázii a pacifckej oblasti (1931 – 1945)

V Japonsku hospodársky a ekonomický rozvoj viedol k **preľudneniu** a Japonsko začalo hľadať zdroje na obživu pre rozrastajúcu sa populáciu v okolitých krajinách východnej a juhovýchodnej Ázie. Podobne ako v Nemecku a Taliansku, po posilnení autoritatívneho režimu a nacionalistických tendencií sa vládne kruhy Japonska rozhodli **riešiť nedostatky** obmedzeného ekonomického **priestoru expanziou** na úkor iných štátov. Vládna propaganda vyhlasovala, že je to práve japonský národ – rasa Yamato, ktorý má právo vládnuť v záujmovej oblasti, pretože je na túto úlohu predurčený. Japonskou záujmovou sférou bola hlavne oblasť východnej Ázie a Pacifiku, kde mala byť vytvorená **Velká sféra vzájomnej prosperity**, akýsi konglomerát všetkých ázijských štátov pod nadvládou japonského cisárstva.

V roku 1931 Japonsko zaútočilo na priemyselne najvyspelejšiu čínsku provinciu Mandžusko. Do r. 1932 ju ovládlo a vytvorilo na jej území bábkový (formálne nezávislý) štát Mandžukuo. Do jeho čela postavili Japonci posledného čínskeho cisára dynastie Čching. Tento panovník sa snažil vládnuť zvrchovane, ale v rukách Japoncov bol len figúrkou.

Postupom času využili Japonci **občiansku vojnu v Číne** a rozšírili agresiu na jej pobrežné oblasti.

Pokračujúca intervencia Japonska v Číne sa stretla s **negatívnou odozvou Spojených štátov amerických**. V oblasti východnej Ázie a v Pacifiku mohla totiž znamenať úpadok mocenských a hospodárskych záujmov USA. Pokračujúca agresia mohla čoskoro **naraziť aj na britské záujmy**, prevažne v juhovýchodnej Ázii.

Spojené štáty stupňovali ekonomické sankcie voči Japonsku v snahe zabrániť šíreniu japonskej expanzie. Zastavenie dodávok strojových zariadení, technológií a niektorých dôležitých surovín Japonsko naopak vyprovokovalo a japonskí militaristi začali kalkulovať s možnosťou konfliktu so Spojenými štátmi a Veľkou Britániou. Po zmrazení japonských aktív v amerických bankách, zastavení dodávok ropy a železného šrotu, začali japonskí velitelia pripravovať plán na ovládnutie pozícií v juhovýchodnej Ázii. Hlavný úder mal smerovať na pozície Británie v Malajsku, na pozície Holandska v Nizozemskej východnej Indii – Indonézii a na Filipíny, ktoré patrili do **záujmovej sféry USA**. Bolo pravdepodobné, že zahájenie tejto expanzie by narazilo na americkú protiakciu. Z tohto dôvodu pripravilo velenie japonského námorníctva plán preventívneho útoku na hlavnú americkú základňu na Havajských ostrovoch.

Operácia sa mala uskutočniť zároveň so zahájením postupu do Malajska a na Filipíny a jej úlohou bola eliminácia amerických lietadlových lodí.

Ráno 7. 12. 1941 (amerického havajského času) zaútočili japonské lietadlá, štartujúce z lietadlových lodí, na americkú základňu Pearl Harbor na ostrove Oahu. V prekvapivom nálete spôsobili Američanom vážne straty. Americká verejnosť, pobúrená nevypovedaným útokom, vyviedla krajinu z politiky izolacionizmu. Spojené štáty vyhlásili Japonskému cisárstvu vojnu.

Niekoľko hodín po útoku na Pearl Harbor zaútočili japonské jednotky na americké pozície na Filipínach, ktoré obsadili do konca roku 1941. Spolu s týmito útokmi prenikli zo základní vo Francúzskej Indočíne (ktorá bola lojálna vláde vo Vichy

a poskytla nemeckému spojencovi Japonsku základne) do Malajska, spravovaného Britániou. Zdalo sa, že japonský postup nemôže nič zastaviť. Japoncom sa do prvej polovice roku 1942 podarilo obsadiť Guam, Borneo, Šalamúnove ostrovy a severné pobrežie Novej Guiney. Podarilo sa im takmer úplne zničiť britskú flotilu na Srí Lanke (Cejlón). Z novozískaných pozícií v Barme ohrozili Indiu. Japonské letectvo dokonca niekoľkokrát bombardovalo Austráliu.

V snahe definitívne zničiť americké loďstvo, rozhodla japonská admirality o inváznej operácii, namierenej na atol Midway v strednom Pacifiku.

Američania sa pripravili na obranu. Sústavné útoky amerických lietadiel dokázali potopiť všetky štyri japonské lietadlové lode, ktoré sa bitky zúčastnili. **Japonská porážka** v bitke pri Midway **znamenala obrat vo vojne v Pacifiku**.

Pomaly sa začínala ukazovať prevaža Američanov v schopnosti nahrádzať straty lodí, techniky i vojsk rýchlejšie, než toho boli schopní Japonci. V auguste 1942 sa vylodila 1. divízia námornej pechoty USA na ostrove Guadalcanal v Šalamúnovom súostroví. Boj o tento ostrov trval až do začiatku roku 1943, keď sa vyčerpané japonské oddiely z ostrova stiahli. Takto **Američania získali dôležité pozície v juhovýchodnom Pacifiku**. Od tohto okamihu Japonsko muselo uvoľňovať v Pacifiku jednu pozíciu za druhou. Od jesene 1943 do polovice roku 1944 Američania dobyli Gilbertove ostrovy, Aleuty, Marshallove ostrovy, severné pobrežia Novej Guiney, Mariánske ostrovy. V týchto operáciách japonské námorníctvo a armáda postupne vykrvácali.

Na jeseň 1944 sa Američania vylodili na Filipínach. Kým prebiehalo obsadzovanie Filipín, Američania na Mariánskych ostrovoch Guam, Saipan a Tinian vybudovali letiská pre ťažké bombardéry B-29, ktorými začali ničivé nálety na Japonsko. Nálety vyvrcholili zhodením **atómových bômb** na Hirošimu (6. 8. 1945) a Nagasaki (9. 8. 1945)

V deň bombardovania Nagasaki ZSSR vypovedal Japonsku zmluvu o neútočení a sovietske vojská zaútočili na japonskú Kwangtungskú armádu v Mandžusku. Sovieti tak splnili dohodu, že po porážke nacistického Nemecka ZSSR pomôže Spojeným štátom na Ďalekom východe poraziť Japonsko. Rýchlymi a mohutnými útokmi boli japonské vojská v Mandžusku a na južnej polovici Sachalinu rozbité. Do konca vojny v Pacifiku sovietske vojská obsadili ešte niekoľko ostrovov v Kurilskom súostroví.

Nakoniec aj cisár Hirohito uznal márnosť odporu a rozhodol o **prijatí bezpodmienečnej kapitulácie**. 15. augusta zaznel jeho prejav pre všetkých Japoncov v rádiu, v ktorom cisár oznámil národu, že Japonsko podmienky kapitulácie prijíma.

Definitívne sa **druhá svetová vojna skončila 2. septembra**, keď na palube americkej bitevnej lode Missouri, zakotvenej v Tokijskom zálive, za prítomnosti spojeneckých delegátov Japonci kapituláciu podpísali.

Japonskou kapituláciou sa skončila najstrašnejšia vojna v dejinách ľudstva. Trvala **od 1. septembra 1939 do 2. septembra 1945**. Jej predohrou boli lokálne konflikty v Ázii, Afrike i Európe. Zúčastnilo sa jej viac ako 48 štátov. Na frontoch bojovalo vyše 110 miliónov vojakov. Priniesla obrovské obete – zahynulo viac ako 50 miliónov ľudí,

POZNÁMKY

pričom **civilné obyvateľstvo trpelo následkami totálnej vojny** viac než inokedy v dejinách. Nikdy dovtedy ľudstvo nepoznalo, čo je cielená likvidácia národov, rás, vyvyšovanie sa „nadľudí“ nad ostatné národy sveta. Materiálne a predovšetkým kultúrne škody sa nikdy nebudú dať vyčíslieť.

Bola to vojna vedená s maximálnou brutalitou, pričom dochádzalo k systematickému vyhladzovaniu nevinných civilistov (napr. holocaust Židov, štvrt' milióna obyvateľov čínskeho mesta Nanking vyvraždených japonskou armádou, obeť v Lidiciach.) Priniesla so sebou koncentračné tábory, v ktorých našli smrť tisícky obyvateľov sveta, boli s ňou spojené najničivejšie spôsoby a zbrane, použité proti civilnému obyvateľstvu. Spomeňme ničivé nálety Spojencov na nemecké mestá ako napríklad Hamburg, Drážďany, vybombardovanie anglického Coventry, či atómové bomby proti Japonsku.

SLOVÁCI V BOJOCH PROTI FAŠIZMU

Dodnes v očiach laickej verejnosti prevláda čierno-biely názor na dejiny druhej svetovej vojny. Osobitne to platí pre akceptovanie dejín Slovenska v období tohto konfliktu. Je ale potrebné si uvedomiť, že mnohé národy, Slovákov nevynímajúc, nemali možnosť vybrať si, na ktorej strane chcú byť. Tieto, prevažne menšie národy a štáty, boli často tlakom okolností nútené zohrať svoju historickú úlohu.

Slováci (ale nielen oni) tak zaznamenali istý historický paradox. Na jednej strane sa zúčastnili druhej svetovej vojny ako spojenci nacistického Nemecka, na strane druhej sa v podstate už od začiatku vojny zapájali do protifašistického hnutia.

Začiatky odbojového hnutia v Poľsku (1939)

Po rozbití ČSR v marci 1939 začalo opúšťať Protektorát Čechy a Morava a Slovenskú republiku mnoho civilných aj vojenských osôb, ktoré nesúhlasili s novým usporiadaním. Jednou z prvých krajín, kam smerovali emigranti, bolo Poľsko. Vo Varšave v tom čase bolo poľskými úradmi tolerované československé veľvyslanectvo a v Krakove pôsobil československý konzulát. Najviac československých emigrantov sa v tom čase sústreďovalo v Katoviciach a v Krakove. Ich podstatnú časť tvorili vojaci, ktorí mali predstavu, že sa im za hranicami rozbitého štátu podarí zorganizovať odbojové jednotky, podobné čs. légiám v období prvej svetovej vojny⁷. 30. apríla 1939 bola na Krakovskom konzuláte založená **Zahraničná vojenská skupina česko-slovenská**. Veliteľom sa stal npor. J. Král. Vojenská skupina organizovaná prostredníctvom krakovského konzulátu sa zväčšovala, čo prinášalo komplikácie so starostlivosťou o pribúdajúcich emigrantov. Poľské úrady vychádzali požiadavkám predstaviteľov rodiaceho sa odbojového hnutia v ústrety veľmi neochotne. Väčšina emigrantov sa totiž hlásila k osobe Edvarda Beneša a to bol pre poľské orgány problém (pozri poznámku 1).

⁷ Poľské orgány mali niekoľko dôvodov aby toto úsilie nepodporovali. V prvom rade tu boli politické ambície Poľska ako stredoeurópskej veľmoci, ktorej do istej miery vyhovovala likvidácia Československa po Mníchove. Poľská vláda v tom čase udržiavala diplomatické styky so Slovenským štátom. Druhým dôvodom bolo, že podporou budovania „légií“ by vznikol právny nonsens, keď by suverénny štát na svojom území umožnil budovanie armády neexistujúceho štátu.

Konzulát sa preto snažil prostredníctvom československých vyslanectiev zaistiť presun emigrantov do Francúzska alebo Veľkej Británie a ich vstup do tamojších armád (v období od 22. mája do 21. augusta 1939 odišlo na západ vyše 1 100 čs. emigrantov).

Vyjasnenie situácie neprinieslo ani pôsobenie gen. L. Prchalú, ktorý chcel na poľskom území vytvoriť „československé revolučné vojsko“. Prchala sa totiž odmietal politicky a vojensky podriaďiť Benešovi. Vznikla tak paradoxná situácia: emigranti sa podriaďovali autorite Beneša, ale preto nemali podporu poľských úradov. Na druhej strane, gen. Prchala podporu Poliakov mal a vďaka jeho kontaktom poľská vojenská správa poskytla československým emigrantom ubytovanie v tábore Malé Bronovice pri Krakove.

Velenie nad vojenskou skupinou v polovici júna 1939 prevzal pplk. L. Svoboda, ktorý dbal na pevnú organizáciu, výcvik a disciplínu svojej jednotky.

Postupom času si aj Poliáci uvedomovali hrozbu zo strany Nemecka a menil sa ich prístup k československým emigrantom. Otvorila sa aj možnosť vstupu Čechoslovákov do poľskej armády, avšak iba niekoľko letcov a ďalších špecialistov túto ponuku využilo.

30. augusta 1939 bola čs. vojenská skupina podriadená poľskému IX. zboru, ktorý sa mal postarať o jej ubytovanie a zaistenie výstroja a výzbroje pre výcvik a strážnu službu. Skupina bola železničným transportom odoslaná do tábora v Lesznej pri Baranovičoch. Do určeného tábora prišli čs. emigranti v deň nemeckého útoku na Poľsko.

K vytvoreniu čs. brigády, podľa zámyslu gen. Prchalú, nedošlo. Namiesto toho sa vojenská skupina, ktorá od 3. 9. 1939 niesla názov **Česká a slovenská légia**⁸, musela urýchlene evakuovať. Presuny skončili v osade Veľký Hluboček. 17. 9. skupinu opustil gen. Prchala a velenie prešlo na pplk. L. Svobodu. Ten rozhodol, že československá skupina nadviaže kontakt so sovietskymi vojskami. Po kontakte so sovietskymi vojskami boli príslušníci legiónu odzbrojení a internovaní. Neskôr boli odsunutí hlbšie do vnútrozemia.

Napriek tomu, že Slováci a Česi v roku 1939 v odboji v Poľsku do bojov významne nezasiahli, organizovanie a vznik jedného z prvých odbojových centier, je významnou kapitolou československého protifašistického odboja.

Odboj vo Francúzsku (1939-1940)

Francúzsko bolo po Poľsku ďalšou krajinou, kam smerovali čs. emigranti. Mnohí u nich videli vo Francúzsku krajinu, na území ktorej bude možné, podobne ako v prvej svetovej vojne, vybudovať jednotky pre boj proti Nemecku a za obnovu Československa. Okrem početnej krajanskej komunity sa vo Francúzsku chceli podieľať na vytvorení zahraničného odboja utečenci z rozbitého Československa, posilnení dobrovoľníkmi transportovanými z Poľska.

K významným politickým predstaviteľom zahraničného odboja vo Francúzsku patril už od rozbitia republiky Š. Osuský, bývalý veľvyslanec v Paríži.

Francúzske kruhy sa bránili, podobne ako to bolo v Poľsku, vytvoreniu cudzej

⁸ V tom čase tvorená asi z polovice príslušníkmi, ktorí sa hlásili k slovenskej národnosti.

POZNÁMKY

armády na svojom území. Ústupkom bolo, že československí emigranti mohli vstúpiť do francúzskej Cudzineckej légie na 5 rokov. V prípade vypuknutia vojny by bol 5 ročný záväzok zrušený.

Od 2. augusta 1939 začala v Paríži pôsobiť **Československá vojenská kancelária**. Na jej čele bol gen. S. Ingr. Neskôr sa vojenská kancelária premenila na **čs. vojenskú správu**. Po vypuknutí vojny s Poľskom sa postoj francúzskych vládnych kruhov zmenil⁹. 15. septembra bol pre formovanie čs. jednotiek pridelený výcvikový tábor v mestečku Agde. 28. 9. vznikla prvá jednotka: **Prvý náhradný prápor**, nasledoval **prvý peší prápor**. Jeho reorganizácia na **prvý peší pluk** prebehla do 16. 10. 1939.

Sedemnásteho novembra 1939 vydal Čs. národný výbor mobilizačný rozkaz. Mobilizácia sa vzťahovala na čs. občanov žijúcich vo Francúzsku a na územiach na Francúzsku závislých. V polovici januára 1940 bolo možné vytvoriť **1. čs. pešiu divíziu**. Divíziu tvorili 3 pešie pluky, zmiešaný priezvedný oddiel, delostrelecký pluk, rota protitankových diel, rota sprievodných zbraní, ženijný a telegrafný prápor a náhradné teleso. Veliteľom divízie bol gen. R. Viest a do júna 1940 mala viac ako 11 000 príslušníkov.

Okrem príslušníkov pozemného vojska sa vo Francúzsku sústredilo veľa československých letcov. V januári 1940 ich bolo viac ako 500. Hoci sa z tohto počtu dalo teoreticky postaviť niekoľko samostatných československých perutí, letci boli (aj to nie všetci) zaradovaní do francúzskych jednotiek.

Po zahájení blitzkriegu na západe (10. 5. 1940) bolo rozhodnuté o nasadení čs. divízie. Tretí peší pluk bol zrušený, jeho príslušníci boli pridelení k ostávajúcim dvom.

Peší pluk 1 bol podriadený francúzskej 23. divízii a jeho úlohou bolo držať obranu na rieke Grand Morin v priestore Coulommiers (40 km od Paríža). Po boji s nemeckými jednotkami pluk ustúpil a medzi 16. až 18. júnom bránil prechody cez rieky Loire a Ocu. Pri rozklade francúzskej obrany pluk ustupoval až na juhofrancúzske pobrežie.

Peší pluk 2, ktorý bol pridelený 239. francúzskej divízii, bol 12. júna nasadený na rieke Gran Morin. Po vynútenom ústupe k rieke Liore znovu bojoval do 18. júna. Potom, rovnako ako prvý pluk, ustúpil na juhofrancúzske pobrežie. 17. júna vyšiel Zvláštny rozkaz veliteľa divízie, ktorý uvádzal: *Čs. vojsko bude pokračovať v boji. Ostanú v ňom iba dobrovoľníci*. Asi 60% príslušníkov divíziu opustilo. Prevažne išlo o krajanov, ktorí mali vo Francúzsku rodiny.

Po francúzskej kapitulácii museli byť pluky odzbrojené. Ich príslušníci sa snažili dostať do prístavov, odkiaľ sa chceli prepraviť do V. Británie. Československá divízia vo Francúzsku stratila v bojoch viac ako 1 600 mužov, z toho vyše 400 mŕtvych. Jej stavy tvorili emigranti, ktorí prišli cez Rumunsko, Juhosláviu, Palestínu, Poľsko ako aj zmobilizovaní krajanovia. Podiel Slovákov v jednotkách bol asi 40%.

9 E. Beneš na začiatku svojho exilového pôsobenia v priebehu druhej svetovej vojny musel predovšetkým získať podporu vládnych kruhov spojencov pre podporu čs. zahraničného odboja. Hlavnou ideou bolo presadenie právnej kontinuity predmníchovskej ČSR a jej uznania spojeneckými veľmocami. Zo začiatku ho v tom brzdili nejednotnosť a nejasnosti na otázku odboja v kruhoch českej a slovenskej politickej emigrácie, ako aj postoj vlád spojeneckých mocností. Francúzska vláda, podobne aj britská odmietali vytvorenie dočasnej československej vlády. V roku 1939 francúzska vláda súhlasila len s vytvorením Československého národného výboru, ktorý mal byť kompetentný na organizovanie a riadenie čs. armády vo Francúzsku.

Odboj na Blízkom východe¹⁰ a v severnej Afrike (1940 – 1943)

Na francúzskych mandátnych územiach, ako boli Sýria a Libanon, sa sústreďovali čs. emigranti, ktorí opustili republiku a snažili sa dostať do Francúzska cez Balkán a Blízky východ. Po kapitulácii Francúzska tu ostalo asi 200 čs. emigrantov, ktorých sa podarilo odtransportovať do Palestíny, ktorá bola mandátnym územím V. Británie. Na jeseň 1940 bolo v Palestíne takmer 400 čs. vojakov a bola vytvorená Československá vojenská misia na strednom východe. Na prelome októbra a novembra tu vznikol **Čs. peší prápor 11 - východný**. Pozostával zo štyroch rôt a roty sprievodných zbraní. Jednotke velil plk. K. Klapálek. Prápor sa po intenzívnom výcviku zúčastnil začiatkom roku 1941 stráženia talianskych vojnových zajatcov, ochraňoval alexandrijský prístav a letisko. V mesiacoch marec a apríl roku 1940 bol prápor doplnený vojakmi, ktorí prišli z Palestíny a ZSSR. Stav jednotky tak dosiahli viac ako 700 mužov. V máji bol presunutý do priestoru Marsá Marúth v západnej púšti. V júni a júli 1940 sa zúčastnil ťaženia britskej armády proti vichystickým jednotkám v Sýrii.

V októbri 1941 bol prápor presunutý do prístavu Tobruk v severnej Afrike. Prápor bol podriadený poľskej samostatnej brigáde karpatských strelcov a úlohou bolo brániť tzv. západný periméter. Boje s nemeckými a talianskymi jednotkami trvali do decembra 1941.

Peší prápor bol stiahnutý do tyla a bol reorganizovaný na **200. čs. ľahký protiletadlový pluk**. V júli 1942 mal viac ako 1500 mužov a vo výzbroji bolo 42 protiletadlových kanónov Bofors kalibru 40 mm. Veliteľom pluku bol plk. Klapálek. Pluk mal tri prápory po 4 rotách. Organizačne podliehal 17. britskej brigáde. Nasadený bol pri obrane Haify, Bejrútu a začiatkom roku 1943 opäť Tobruku.

Po vytlačení vojsk Osi zo severnej Afriky bol v lete 1943 na žiadosť čs. exilovej vlády presunutý do V. Británie, kde splynul s čs. pozemnou jednotkou.

Odboj vo Veľkej Británii (1940-1945)

Po porážke Francúzska v lete 1940 bolo do Veľkej Británie evakuovaných okolo 4 000 čs. vojakov. S vojakmi sa do Británie presunulo aj politické vedenie odboja. 21. júla 1940 britská vláda uznala dočasnú Československú vládu.

Preevakuovaných bol britskou stranou pripravený stanový tábor v Cholmondeley. Porážka vo Francúzsku, rozvrat a chaos v radoch čs. zahraničného vojska pri ústupe a evakuácii spôsobili hlbokú krízu. V jednotkách sa šírila nespokojnosť s politickým a vojenským vedením. Napokon asi 500 príslušníkov jednotku opustilo. Ako nespoľahliví do konca vojny slúžili v nebojových jednotkách. Na základe dohody z 25. októbra 1940 s vládou Spojeného kráľovstva spadalo pozemné vojsko pod právomoc čs. vlády, zatiaľ čo československí letci boli priamo začlenení do Kráľovského letectva ako príslušníci tzv. Dobrovoľnej zálohy letectva.

Po prekonaní krízy vznikla v auguste 1940 **1. čs. zmiešaná brigáda**. Skladala sa z dvoch peších práporov, guľometnej roty, delostreleckého oddielu, protiletadlovej a protitankovej batérie, ženijnej a telegrafnej čaty, dielní a náhradného telesa. Brigáda mala 3 200 mužov (asi 14% sa hlásilo k slovenskej národnosti) a velil jej gen. B. Neuman. Až do jari 1941 prekonávala brigáda výcvik pri Leamingtone.

¹⁰ V literatúre sa môžeme stretnúť aj s označením Stredný východ.

POZNÁMKY

V júli 1941 bola premenovaná na **1. čs. samostatnú brigádu**. Od mája 1942 bola zaradená do obrany južného pobrežia Britských ostrovov.

Po príchode 200. čs. ľahkého protiletadlového pluku z Afriky došlo k zlúčeniu týchto jednotiek a 1. 9. 1943 k vytvoreniu **Čs. samostatnej obrnenej brigády**. Samostatná brigáda mala okolo 4 200 mužov. Velil jej gen. A. Liška. Brigádu tvorili 3 tankové prápory a jeden motorizovaný prápor, motorizovaný prieskumný prápor, protiletadlové a protitankové jednotky.

Napriek snahám velenia sa brigáda nepodieľala na invázii do Normandie v prvosledových jednotkách. Koncom augusta sa prepravila do Francúzska. V priebehu septembra však stále nemala požadované stavy a stále prebiehal výcvik. Až začiatkom októbra 1944 bola brigáda presunutá k prístavnému mestu Dunkerque. Jej úlohou bolo viesť boje s obklúčenou nemeckou posádkou mesta. Tu ostala jednotka až do nemeckej kapitulácie. Po správach, že sa americké jednotky dostali na hranice predmníchovského Československa, bol z jednotky vyčlenený oddiel, aby sa symbolicky zúčastnil oslobodzovania republiky po boku americkej armády. Tento oddiel vztýčil 1. mája štátnu zástavu pri Chebe. 12. mája sa začal presun brigády do Československa, ktorý skončil 30. mája v Prahe.

Okrem pozemného vojska sa v Británii v roku 1940 sústredilo veľa čs. letcov. Už 12. júla 1940 vznikol Inšpektorát čs. letectva, na ktorého čele bol gen. K. Janoušek. Britská vláda okamžite povolila sformovať niekoľko československých bojových perutí. Ako prvá vznikla 12. 7. 1940 v Duxforde 310. čs. stíhacia peruť, nasledovala 311. čs. bombardovacia peruť (sformovaná 30. 7. 1940 v Cosforde). 5. 9. vznikla 312. čs. stíhacia peruť. Obidve stíhacie perute sa po nevyhnutnom výcviku zapojili do tzv. Bitky o Britániu. Okrem československých perutí pôsobilo mnoho čs. letcov pri iných britských jednotkách. 10. mája 1941 bola vytvorená 313. čs. stíhacia peruť v Cattericku. Pri britskej 68. nočnej stíhacej peruti bola v januári 1942 vytvorená československá stíhacia letka. V máji 1942 bola spojením čs. stíhacích perutí vytvorená stíhacia skupina – wing.

Úlohou stíhačov bola ochrana Britských ostrovov, sprievody bombardovacích zväzov pri bombardovaní Nemecka a okupovaných území, vybojovávanie vzdušnej nadvlády, zaistovanie veľkých operácií, ako bol výsadok pri Dieppe v roku 1942 alebo invázia v Normandii. Na konci vojny chránili Britániu aj pred nemeckými strelami s plochou dráhou letu V-1.

Od svojho vytvorenia až do jari 1942 bolo úlohou 311. bombardovacej perute nočné bombardovanie Nemecka a okupovaných krajín v rámci Bomber Command – veliteľstva bombardovacieho letectva. Od jari 1942 bola peruť prevelená ku Coastal Command – veliteľstvu pobrežného letectva. Jej novou úlohou bolo hliadkovať nad Atlantickým oceánom a v Biskajskom zálive, likvidovať nemecké ponorky a lode.

Letci sa do Československa vrátili v auguste 1945. V radoch jednotiek na Západe bolo zaregistrovaných 14 000 osôb, z toho 3 500 letcov. Asi 1 200 ich padlo.

Československý odboj na východnom fronte (1941-1945)

Príslušníci **Českej a slovenskej légie**, ktorá sa premenovala na **Východnú skupinu čs. armády**, prežívali internáciu v internačných táboroch na území

Sovietskeho zväzu. Boli to tábory v Orankách a v Suzdali. Vnútorne bola skupina rozdelená. Pôsobili v nej príslušníci otvorene sa hlásiaci k sympatiám ku sovietskemu režimu, zvyškom skupiny boli nazývaní „hvezdármi“.

Nakoľko ZSSR bol (formálne) neutrálnym štátom, veliteľ Východnej skupiny pplk. Svoboda sa snažil zariadiť odsun čs. vojakov cez Turecko a Blízky východ do Francúzska, kde by mohli po pripojení k tam pôsobiacim čs. jednotkám pokračovať v boji proti Nemecku. Niekoľkým príslušníkom východnej skupiny sa podarilo začleniť do 1. čs. divízie vo Francúzsku. Po porážke Francúzska ostalo niekoľko ďalších príslušníkov na Blízkom východe, kde sa začlenili do **Čs. pešieho práporu 11**. Aj čs. predstavitelia v Londýne v tomto období sondať možnosti budúcej spolupráce so sovietskou vládou. Už v apríli 1941 vznikla v ZSSR **československá vojenská misia**, ktorá zo zrejmých dôvodov pôsobila v tajnosti.

Po nemeckom útoku na Sovietsky zväz 22. júna 1941 sa situácia zmenila. Čs. vojenská misia začala pôsobiť verejne a predložila sovietskej vláde návrh na uznanie čs. vlády a povolenie výstavby čs. vojska na území Sovietskeho zväzu. 8. júla 1941 sovietsky vyslanec v Londýne E. Benešovi oznámil, že ZSSR podporuje ideu samostatného Československa a ponúka pomoc pri organizovaní čs. vojska na svojom území. Podmienky vojenskej spolupráce boli dohodnuté v Zmluve o vzájomnej spolupráci medzi ZSSR a Republikou Československou z 18. júla 1941.

Internovaní čs. vojaci boli prepustení a pod velením pplk. L. Svobodu vytvorili základný káder, z ktorého sa v mestečku Buzuluk začalo koncom roku 1941 budovanie čs. vojska v Sovietskom zväze.

12. februára bolo oficiálne vyhlásené vytvorenie **1. pešieho práporu** a aj napriek nepriaznivým klimatickým podmienkam sa začal výcvik. V Buzuluku vznikli aj poddôstojnícka a dôstojnícka škola, uskutočňovali sa tu aj rôzne kurzy. 15. júla 1942 dosiahol prápor predpísané stavy a bol reorganizovaný na **1. čs. samostatný prápor** (vyše 900 príslušníkov) a z náhradnej roty sa mal organizovať záložný pluk. Veliteľom **1. čs. samostatného poľného práporu** bol pplk. L. Svoboda. Prápor tvorili 3 pešie rot, guľometná rota, protitanková rota, mínometná a pomocná rota. 27. januára 1943 prevzal prápor bojovú zástavu a zložil vojenskú prísahu. 30. januára bol odoslaný na front.

Miestom prvého nasadenia práporu v ZSSR sa stal priestor pri Sokolove, v blízkosti Charkova. Od 4. do 13. marca bol v nasadení, pričom stratil 86 mŕtvych a 56 ranených. Od 20. marca, po ústupe, bol zaradený do zálohy Voronežského frontu.

Po odchode poľného práporu sa začalo s budovaním 1. čs. záložného pluku. Oficiálne bolo jeho zriadenie vyhlásené 1. februára. Veliteľom sa stal plk. Kratochvíl. Začiatkom mája sa zál. pluk presunul do Novochooperska, kde sa vytvorila **1. čs. samostatná brigáda** v ZSSR. Základom brigády sa stal poľný prápor, doplnený na stav brigády, záložným plukom. 12. júna 1943 sa jej veliteľom stal plk. Svoboda. V júli posilnilo rady brigády 200 slovenských vojakov, ktorí prešli na stranu sovietskej armády na Kaukaze. V dobe transportu na front (koniec septembra – začiatok októbra 1943) brigádu tvorili dva pešie prápory, tankový prápor, dva delostrelecké oddiely. Brigádu tvorilo približne 3 500 príslušníkov.

POZNÁMKY

Čs. samostatná brigáda, zaradená do zostavy 38. armády genplk. Čibisova sa začiatkom novembra podieľala na dobytí Kyjeva. Brigáda zničila 4 nepriateľské tanky, 4 delostrelecké batérie, 22 pevnôstok a spôsobila nepriateľovi stratu vyše 600 mužov. Sama utrpela stratu 30 padlých a 50 ranených. Jej bojovú činnosť v Kyjevskej operácii vyzdvihli viacerí sovietski velitelia. Do konca novembra pôsobila v druhom slede pred Vasilkovom a v decembri 1943 bola stiahnutá do zálohy 40. armády. V januári 1944 sa podieľala na bojoch pri Bielej Cerkvi a na rieke Horný Tykič. V apríli sa brigáda presunula do priestoru Černovíc, kde sa mal vybudovať **1. čs. armádny zbor** (1. čs. AZ). Budovanie zboru umožnilo viacero skutočností. Do čs. odboja sa zapojili volynskí Česi a už od 9. januára sa v Jefremove vytvárala **2. čs. paradesantná brigáda**. Základom parabrigády bolo viac ako 2 000 príslušníkov slovenskej divízie, ktorí pri Melitopoli prešli na stranu ČA. Koncom júla 1944 bolo formovanie 1. čs. armádneho zboru v ZSSR prakticky dokončené. Zbor tvorili 1. čs. samostatná brigáda (3 pešie prápory, delostrelecký pluk a ďalšie jednotky), 2. čs. samostatná paradesantná brigáda (2 paradesantné prápory), 3. čs. samostatná brigáda (2 pešie prápory, delostrelecký pluk a ďalšie), 1. čs. samostatná tanková brigáda (3 tankové prápory), delostrelecký pluk a ďalšie jednotky. Veliteľom zboru sa stal brig. gen. J. Kratochvíl.

K zboru prakticky patrila aj 128. čs. samostatná stíhacia peruť, ktorú vytvorili z letcov, ktorí pod velením škpt. F. Fajtla prišli z Veľkej Británie. Od polovice júna bola letecká jednotka preorganizovaná na 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk v ZSSR a do jeho stavu boli zaradení aj slovenskí piloti, ktorí preleteli na nemeckých lietadlách k Červenej armáde. V závere leta bol zbor presunutý bližšie k predmníchovským hraniciam ČSR, pretože sa počítalo, že sa bude v prvom rade podieľať na oslobodzovaní Československa.

Po vypuknutí SNP zahájili sovietske vojská útočnú operáciu smerom cez Karpaty. Ich súčasťou bol aj 1. čs. AZ. Na začiatku septembra sa 1. a 3. brigáda angažovali v ťažkých bojoch na prístupoch k Dukle a na kóte 534. 2. čs. paradesantná brigáda bola tiež nasadená do bojov v priestore Pulawy, avšak utrpela vážne straty. 19. septembra 2. brigádu stiahli, aby ju mohli letecky dopraviť na povstalecké územie.

20. septembra dobyli sovietske vojská spolu s jednotkami 1. čs. AZ poľské mesto Dukla. Nepriateľ sa účinne bránil. Až 6. októbra sa podarilo prvým jednotkám zboru vstúpiť na územie republiky. 31. októbra 1944 v podstate Karpatsko-duklianska operácia skončila. 1. čs. AZ utrpel straty 6 500 mužov, z toho 1 800 mŕtvych. Zbor po preskupení, ktoré vykonali aj sovietske jednotky, pokračoval v postupe.

V januári 1945 bolo odoslané zborové delostrelectvo na podporu útoku ČA v priestore Jasla. Podobnú úlohu dostala 1. čs. samostatná tanková brigáda. Po doplnení technikou bola presunutá cez južné Poľsko do priestoru Ostravy. Československí tankisti sa tak podieľali na obchvate a oslobodení Ostravy. Do tzv. Ostravskej operácie zasiahli aj letci. Po návrate oslabeného 1. čs. stíhacieho leteckého pluku z povstaleckého územia došlo k jeho reorganizácii a doplneniu stavov. Vznikla 1. čs. zmiešaná letecká divízia, s dvoma stíhacími a jedným bitevným plukom.

Hlavné sily 1. čs. armádneho zboru od polovice januára prenasledovali nepriateľa

smerom cez Bardejov, Sp. Novú Ves, Poprad. Od februára sa na takmer dva mesiace ustálila frontová línia v priestore L. Mikuláša, kde prebiehali tvrdé boje. Po oslobodení L. Mikuláša a prebojovaním sa pohorím Malej Fatry sa postup jednotiek zboru zrýchlil. 30. apríla vstúpili jednotky 3. brigády do Žiliny. Začiatkom mája 4. brigáda¹¹ vstúpila do Vsetína.

Jednotky armádneho zboru sa v dňoch Pražského povstania nachádzali pred Prostějovom. Jednotlivé časti dorazili do Prahy v priebehu 9. a 10. mája. 17. mája sa v Prahe konala slávnostná prehládka.

Československé jednotky z východného frontu zakončili svoje ťaženie za oslobodenie republiky.

Slovenské národné povstanie (1944)

Slovenské národné povstanie (SNP) bolo súčasťou hnutia odporu proti fašizmu v Európe.

Jeho význam spočíva v tom, že okrem rezolútneho prejavu odporu voči fašistickej diktatúre výrazne formovalo aj otázky vnútorného usporiadania Československa. V konečnom dôsledku znamenalo, že slovenská „samostatnosť“ v štyridsiatych rokoch 20. storočia, ktorá navyše nevychádzala z prirodzeného národného vývinu, ale bola nanútená politicky a vojensky zvonka, bola nevydareným experimentom a slovenský národ si musel cestu k národno-štátoprávnej samostatnosti nájsť inou cestou a v inom čase. Rovnako ukázal politickú vyspelosť slovenského národa, ktorý sa právoplatne uchádzal o miesto medzi kultúrnymi národmi Európy.

Po vzniku Slovenského štátu v roku 1939 sa vládna propaganda snažila presvedčiť národ o tom, že sa konečne naplnili dávne túžby Slovákov po svojom vlastnom štátnom celku. K jednotlivcom a skupinám, od začiatku odmietajúcich režim spojenecký nacistickému Nemecku, sa postupne pridávali ďalší, ktorí „precitli“ z dôvodu únavy a vojnových útrap alebo z alibizmu. Čím dlhšie vojna trvala, tým sa rady nespokojencov viac rozrastali. Rástli aj počty tých, ktorí prestávali veriť v nemecké víťazstvo.

Koncom leta 1943 prekonal všetky hlavné opozičné smery na Slovensku vzájomnú nedôveru. V decembri 1943 došlo k vytvoreniu vrcholného odbojového politického orgánu – **Slovenskej národnej rady (SNR)**. Jej program obsahoval zvrhnutie ľudáckeho režimu na Slovensku ozbrojeným povstaním, obnovenie predmníchovskej republiky¹² a boj proti nacizmu. SNR nadviazala spojenie s dôstojníkmi slovenskej armády a iniciovala vytvorenie **Vojenského ústredia**, ktoré malo pripraviť a riadiť vojenskú stránku povstania. Ako vhodný veliteľ povstania bol vybraný pplk. gšt. J. Golian.

¹¹ Oslobodzovanie Československa od východnej hranice znamenalo aj možnosti dopĺňovania strát a vytváranie ďalších jednotiek zboru. Takto vznikla aj 4. brigáda.

¹² Krajiny protihitlerovskej koalície uznali Československo ako štát vedúci vojnu a ich povojnové plány s obnovením Československa počítali. Domáce odbojové hnutie tak nepodporilo platformu pre vybudovanie povojnového samostatného Slovenska. Program SNR počítal s obnovením ČSR ako politicky, sociálne, národnostne a štátoprávne spravodlivejšou a demokratickejšou. Vo svojej činnosti chcela SNR postupovať v porozumení s čs. vládou. Vzťahy medzi Čechmi, Slovákami a Podkarpatskými Ukrajincami sa mali usporiadať na princípe rovný s rovným.

POZNÁMKY

SNR pripravovala aj hospodársku stránku povstania. **Guvernér Slovenskej národnej banky Ing. I. Karvaš** sústredil na predpokladanom povstaleckom území na strednom Slovensku viac ako 3,5 miliardy slovenských korún. **Ústredný zväz slovenských priemyselníkov** premiestňoval na stredné Slovensko materiálne zásoby, zásobovanie rastlinnými produktmi riadil riaditeľ **Obilnej spoločnosti pre Slovensko D. Krno**.

Na povstaleckom území sa podarilo zhromaždiť zásoby, ktoré vystačili na takmer tri mesiace.

Vojenský plán povstania vypracovalo **Vojenské ústredie**¹³ a oboznámilo s jeho znením aj vládu v Londýne. Pri realizácii tohto plánu sa počítalo s Poľnou armádou (2 pešie divízie na východnom Slovensku) a Zápoľnou armádou. Poľná armáda v súčinnosti s Červenou armádou mala uvoľniť prechody na Slovensko. Zápoľná armáda mala zaistiť stredné Slovensko, vykonať prevrat a mobilizáciu a po doplnení, spolu s Poľnou armádou a s ČA dovŕšiť porážku Nemcov. SNR sa rozhodla, že povstanie začne podľa dvoch variantov. V prvom SNR zvolí okamih začiatku po dohode so sovietskou stranou a v koordinácii s postupom ČA. Druhý variant predpokladal vypuknutie povstania, ak by došlo k nemeckému pokusu o obsadenie územia Slovenska. Plán nepočítal so silnejúcim partizánskym hnutím, čo sa neskôr ukázalo ako rozhodujúci problém.

V dôsledku rozmachu partizánskeho hnutia na Slovensku, nad ktorým Vojenské ústredie nemalo žiadnu kontrolu, vyhlásila vláda na Slovensku dňa 11. 8. 1944 stanné právo. 29. 8. začali nemecké vojská, na požiadanie slovenskej vlády, s okupáciou Slovenska. Pplk. Golian vyhlásil heslo na začatie povstania.

Povstanie sa teda začalo podľa druhého, nepriaznivejšieho variantu. Hneď na začiatku sa nemeckým okupantom podarilo odzbrojiť jednotky Poľnej armády a tým podstatne redukovali bojovú silu slovenských povstalcov. Otvoriť karpatské priesmyky pre Červenú armádu sa tak nepodarilo.¹⁴

Povstalecká armáda dostala oficiálny názov **Prvá čs. armáda na Slovensku** (1.ČsAS) a bola vytvorená z pôvodného kádra Zápoľnej armády. Mala všetky druhy vojsk. Organizačne bola sformovaná do šiestich taktických skupín a leteckej skupiny. Postupne bolo postavených 45 peších práporov a 20 samostatných jednotiek na stupni roty. Na vedenie moderného boja nebola dostatočne pripravená. Disponovala s 45 000 puškami, 4 000 samopalmi, 2 700 guľometmi, asi 200 delami a mínometmi, asi 24 tankami a 2 samohybnými delami, 34 lietadlami a 3 improvizovanými pancierovými vlakmi. Veliteľom bol do 7.10 1944, na brigádneho generála povýšený, J. Golian, od 7. 11. div. gen. R. Viest.

Výsledky prvých bojov neboli pre povstalcov priaznivé. Na severovýchode prenikli jednotky úderného pluku 1. tankovej armády a podporili polovojenské jednotky spišských Nemcov v boji proti povstalcovi. Povstalci boli tak zatlačení

¹³ Plán na povstanie proti režimu a proti Nemecku vypracoval aj slovenský minister národnej obrany gen. Čatloš, ktorý tento plán poslal do ZSSR. Sovietske orgány, na základe pripomienok čs. emigrácie v Londýne, Čatlošov plán ignorovali, pretože Čatloš bol pre londýnske vedenie neželanou osobou a jeho plán sa nevenoval obnove ČSR ale zachovaniu samostatnosti Slovenska.

¹⁴ Napriek tomu, že Karpatsko-duklianska operácia nepokračovala tak plynulo do vnútrozemia Slovenska, viazala zo síl nasadených proti povstaniu zhruba 13 000 vojakov.

do priestoru Popradu a Telgártu. Nemci obsadili Levoču a Poprad 1. septembra. Takto si Nemci vytvorili nástupové smery na Brezno a B. Bystricu a na L. Mikuláš a Ružomberok. V smere na Brezno zatlačili povstalcov k Červenej Skale. V smere L. Mikuláš - Ružomberok už 5. septembra dosiahli okupanti Ružomberok.

Zo severozápadu sa povstalcov podarilo zastaviť v Strečnianskej úžine postup divízie Tatra, ktorá predtým obsadila Žilinu. Z južného smeru sa Nemcom otvorila cesta na hornú Nitru. Okolo 8. septembra sa povstalcov podarilo zabrzdiť nemecký postup a stabilizovať situáciu.

Úderom divízie Tatra a bojovej skupiny Schill si okupanti vynútili ústup povstalcov z Turca. Po obsadení hornej Nitry a Turca sa otvorila cesta na Handlovú. Do 8.10. 1944 postúpili Nemci k B. Štiavnici a mali otvorenú cestu na Zvolen.

Na severnom a severovýchodnom úseku sa účinne bránili jednotky II. taktickej skupiny v priestoroch Vernár – Poprad. VI. taktická skupina odolávala SS bojovej skupine Schäfer v Revúckej, Ľupčianskej a Ľubochnianskej doline.

Po výmene nemeckého veliteľa gen. SS G. Bergera, nový veliteľ gen. SS. H. Höfle prestal podceňovať povstalecké sily a neustálym tlakom vyčerpával ich sily a systematicky zmenšoval ich územie. Redislokoval svoje sily tak, aby v hlavných smeroch postupu získali prevahu nad povstalcami. Po vojenskom obsadení Maďarska získali nacisti nástupný priestor na južné úseky povstaleckého územia. Generálny útok nemeckých vojsk sa začal 19.10. 1944 nástupom skupiny 18. SS divízie z Maďarska. Postupne sa pridávali ďalšie jednotky. V závere októbra sa na bojoch na povstaleckom území angažovalo asi 49 000 nepriateľských vojakov. Nemeckým jednotkám sa 25. októbra podarilo obsadiť Brezno, 26. októbra Zvolen a nasledujúci deň obsadili centrum povstania – B. Bystricu. Ciele ofenzívy nemecké jednotky splnili do prelomu októbra a novembra. Prvá čs. armáda na Slovensku sa prakticky rozpadla. 28. októbra vydal gen. R. Viest rozkaz o **prechode na partizánsky spôsob boja**.

Zdroj: www.upload.wikimedia.org

POZNÁMKY

Po rozpade 1.ČsAS prevzali úlohu hlavnej ozbrojenej sily povstania **partizáni**, posilnení vojakmi rozpadnutej povstaleckej armády.

Zánikom Prvej čs. armády na Slovensku a prechodom jej niektorých častí na partizánsky spôsob boja sa na prelome októbra a novembra 1944 začalo druhé obdobie Slovenského národného povstania, ktoré pokračovalo až do oslobodenia Červenou armádou.

Počas obrany súvislého povstaleckého územia (do konca októbra 1944) bojovalo v povstaleckých ozbrojených silách a v tyle nepriateľa 82 000 bojovníkov, z toho 77 000 Slovákov. V týchto bojoch mala povstalecká armáda straty 3 000 padlých, 10-11 000 zajatých a 350 nezvestných. Údaje o stratách v radoch partizánov nie sú presné, odhadujú sa na 2 000 padlých, 6 000 zranených, 4 000 nezvestných a 10 000 zajatých. Protivníkov straty predstavovali 4 200 mŕtvych, 5 000 zranených.

Vojenský význam SNP je v tom, že rozrušilo nemecký komunikačný systém v tyle frontu, skomplikovalo nemeckú obranu karpatského horského masívu a posilňovalo odbojové tendencie v okolitých okupovaných štátoch. Z politického hľadiska vytesnilo myšlienky ľudáctva, a tak zlikvidovalo chápanie Slovenska ako verného spojenca nacistického Nemecka.

Ľudácky režim bol na povstaleckom území odstránený a po potlačení prvej fázy povstania sa dokázal udržať len za podpory nemeckých vojsk. O slabosti ľudáckeho režimu svedčí aj fakt, že jeho vlastná armáda (resp. jej podstatná časť) sa obrátila proti nemu. Miesto nej režim vytvoril *Domobranu*¹⁵.

Odboj v partizánskych jednotkách

Slováci sa v priebehu druhej svetovej vojny zapájali vo veľkej miere aj do partizánskeho hnutia. Okrem rozvinutého partizánskeho hnutia na Slovensku je potrebné sa zmieniť o partizánskych skupinách pôsobiacich na území Sovietskeho zväzu, ku ktorým sa v priebehu ťaženia armády Slovenského štátu na východnom fronte pridávali zbehnutí slovenskí vojaci. Rovnako by sme mohli nájsť Slovákov v mohutnom partizánskom hnutí v Juhoslávii.

Doteraz málo známou kapitolou pôsobenia Slovákov v radoch partizánov je ich boj v radoch talianskych partizánskych skupín, ku ktorým sa pridávali slovenskí vojaci - prebehlíci od v Taliansku pôsobiacej Technickej brigády (premenovanej neskôr na 2. technickú divíziu). V závere bojov v Taliansku sa časť slovenských vojakov technickej divízie a českého tzv. Vládneho vojska spojili do **1. čs. divízie v Itálii**. Táto jednotka sa zúčastnila záverečných bojov s okupantmi, avšak pre nejasnosť situácie ju angloamerické jednotky neuznali ako spojeneckú.

Zoznam bibliografických odkazov:

CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska V*. Bratislava : Magnetpress, 2008

GAJDOŠ, P. a kol.: *História 2. čs. samostatnej paradestantnej brigády v ZSSR*, Bratislava : SZPB, 1993

¹⁵ Jadro Domobrany vytvorilo 8 – 9000 mužov posádok na západnom Slovensku, ktoré sa nepridali k SNP. Koncom septembra 1944 bol sformovaný 1. peší pluk Domobrany v Bratislave (2 prápory). V októbri sa sformoval 2. pluk. Do bojov proti povstalcom zasiahlo len asi 700 mužov.

HRBEK, J.: *Tobrúk*. Argo : Praha, 1997

Naši vojáci v zahraničí. Praha : Generálny štáb AČR, 1994

RICHTER, K.: *Československý odboj na východě*. Praha : Magnet - press, 1992.

ŠIMUNIČ, P.: Boje povstaleckej armády a partizánov proti nemeckým vojskám na Slovensku v roku 1944, In: *SAMO 1/1998*. Bratislava

VANĚK, O., ŠIMKO, J.: *Prednášky z národných a vojenských dejín Slovenska III*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2001

POZNÁMKY

BRANNÝ SYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY V OBDOBÍ 2. SVETOVEJ VOJNY

Výstavba a organizačná štruktúra armády. Vojaci Slovenskej armády na frontoch 2. svetovej vojny – Poľsko, východný front a Taliansko.

doc. PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

ARMÁDA V BRANNOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1939 – 1944)

Výsledky a dôsledky mníchovskej konferencie a viedenskej arbitráže, v kombinácii s vnútropolitickými a národnostnými problémami ČSR, zásadným spôsobom zmenili podmienky existencie a životaschopnosti československého štátu. V tiesnivej atmosfére Mníchova v Československu vrcholila vnútropolitická kríza. V Žiline 5. 10. a 6. 10. 1938 na porade Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) a občianskych politických strán bol predložený návrh na **vyhlásenie autonómie Slovenska**, ktorý už na nasledujúci deň akceptovala pražská vláda a vymenovala krajiniskú autonómnu vládu na čele s Dr. J. Tisom. Autonómiu získala tiež Podkarpatská Rus, čím sa Československo fakticky premenilo na federatívny štát s názvom Česko-Slovenská republika. Ďalší vývoj v Česko-Slovensku sa výrazne posunul doprava a nadobúdala charakter autoritatívneho politického režimu.

Ústavným zakotvením autonómie (22. 11. 1938) česko-slovenská armáda v podstate nezmenila svoj unitárny princíp. Rezort obrany naďalej patril do kompetencií ústrednej vlády v Prahe. Autonómna vláda nemohla voči vojenským orgánom vykonávať žiadne právomoci.

Po neúspešných slovensko-maďarských rokovaniach o hraničných otázkach v Komárne v dňoch 9. 10. – 13. 10. 1938 sa vo Viedni 2. 11. 1938 uskutočnilo stretnutie nemeckého a talianskeho ministra zahraničných vecí. Prítomní boli tiež predsedovia autonómnych vlád Slovenskej krajiny a Karpatskej Ukrajiny. Formou tzv. **viedenskej arbitráže** bolo rozhodnuté o nových slovensko-maďarských hraniciach.

Územia odstúpené po Mníchovskej dohode a Viedenskej arbitráži

Viedenská arbitráž Nemecka a Talianska 2. 11. 1938 sa týkala južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Druhá viedenská arbitráž sa týkala maďarských nárokov voči Rumunsku. Platnosť oboch arbitráží oficiálne zrušili mierové zmluvy s Maďarskom v roku 1947.

Za týchto podmienok a napriek tomu, že obrana zostala v kompetencii ústrednej vlády v Prahe, vznikli a začali sa realizovať predstavy o vytvorení slovenských útvarov, ktoré mali tvoriť autonómnu zložku spoločnej česko-slovenskej armády. Rozpracovaním týchto otázok bol poverený pplk. gšt. Ferdinand Čatloš, zástupca hlavného veliteľa operujúcich armád pri slovenskej autonómnej vláde. Na prelome rokov 1938 a 1939 sa v podkladových materiáloch Čatlošovej pracovnej skupiny začali objavovať prvky, ktoré poukazovali na to, že Čatloš uvažuje o samostatných slovenských ozbrojených silách (tvorili by ich pod spoločným vedením armáda a Hlinkova garda (HG), ktoré by pri obrane štátu kooperovali s obdobne samostatnými českými a rusínskymi ozbrojenými silami. Návrh programu výstavby slovenských ozbrojených síl obsahoval tieto hlavné opatrenia: urýchlene doplniť dôstojnícky zbor čs. armády Slováckmi, vykonať nábor Slovákov do zboru aktívnych dôstojníkov a rotmajstrov, na Slovensku vytvoriť prevažne slovenské vojenské útvary, na Slovensku používať veliacu služobnú reč slovenskú, vo vojenskej akadémii zriadiť osobitý paralelný slovenský ročník tak, aby namiesto súčasných 400 bolo vyškolených 10 000 dôstojníkov a 10 000 rotmajstrov, MNO doplniť Slováckmi.

27. 2. 1939 Tisova vláda odovzdala ústrednej vláde návrh na vytvorenie slovenských vojenských jednotiek. Išlo o ideu národnej armády, ktorá však bola v ostrom protiklade s názormi Hlavného štábu a predstavami najmä čechoslovakisticky orientovaných politikov. Bolo to v čase, keď bolo v podstate rozhodnuté o vojenskom zákroku na Slovensku a návrh nebol akceptovaný.

Narastajúce rozpory pražskej ústrednej vlády, ktorá reprezentovala čechoslovakistické postoje, s autonómnu vládou Slovenskej krajiny sa prudko vyhrcovali. Tendencie k vyhláseniu samostatnosti Slovenska boli čoraz zjavnejšie a ich vývoj sa prudko zrýchľoval. V Prahe bolo rozhodnuté zabrániť rozkladu republiky i za cenu násilného upevnenia štátneho zväzku. V noci na 10. marca 1939 bol na Slovensku vyhlásený mimoriadny stav. Bola odvolaná slovenská autonómna vláda a armáda prevzala moc. V priebehu tzv. Homolovho puču, bolo internovaných asi 250 radikálnych exponentov HSĽS a HG, v niektorých mestách došlo k ozbrojeným incidentom s gardistami.

Emil Strankmüller, dôstojník čs. spravodajskej služby, v roku 1968 napísal: „Na sklonku roku dochádzaly i poplašné zprávy ze Slovenska. I zde hrozilo při vydatné nacistické propagandě odtržení slovenské části zmrzačeného Československa. Je dosud málo známo, že sme se pokusili o vojenský palácový puč na Slovensku, abychom hrozícímu nebezpečí zabránili. Koncem ledna 1939 bylo rozhodnuto, že slovenská vláda bude zatčena a do dalšího rozhodnutí internována na Moravě. Úkolem byl pověřen velitel zemského dělostřelectva v Bratislavě gen. Vojta. Šel jsem mu po jeho povolání do Prahy naproti na Masarykovo nádraží a cestou jsem ho krátce informoval. Zatýkáni slovenské vlády provedli důstojníci obranné sekce. Celá akce však ztroskotala a slovenští ministři byli asi za týden propuštěni a zaujali opět svá místa.“

POZNÁMKY

Tzv. Homolov puč mal iba epizodické trvanie – 11. 3. boli odvolané všetky opatrenia, ktoré s ním súviseli. Vojensky dobre vykonaná akcia, ale nebola dobre pripravená politicky. Zmysel a cieľ akcie nebol dostatočne vysvetlený ani vojakom, ktorých na Slovensko poslali, ani ľuďom na Slovensku.

Nacistické Nemecko sa postavilo na stranu ľudákov a vzniknuté napätie využilo vo svoj prospech. Jeho predstavitelia vyvíjali nátlak na nového predsedu vlády Karola Sidora, aby okamžite vyhlásil samostatný slovenský štát. Ten to však odmietol urobiť a preto 13. 3. nacisti pozvali do Berlína J. Tisu, ktorý bol 10. 3. odvolaný z funkcie predsedu slovenskej autonómnej vlády. Hitler ho v 35 minútovom „rozhovore“ postavil pred alternatívu - buď vyhlási samostatný slovenský štát alebo führer ponechá Slovensko svojmu osudu. To v danom okamihu znamenalo delenie krajiny medzi Maďarsko, Nemecko a Poľsko. Tiso v duchu koncepcie evolučnej cesty odmietol zobrať na seba zodpovednosť a vyhlásiť samostatnosť priamo z Berlína. Rozhodnutie ponechal na sneme, ktorý na jeho žiadosť zvolal prezident Hácha do Bratislavy na 14. 3. 1939. Poslanci snemu na poludnie aklamačne odsúhlasili vyhlásenie samostatnosti a **vytvorenie Slovenského štátu**¹⁶.

15. marca 1939 nemecké okupačné jednotky vstúpili do okyptených českých krajín, kde bol vyhlásený **Protectorát Čechy a Morava**. Československo po dvadsiatich rokoch existencie zmizlo z mapy Európy. V marci 1939 sa uzavrela tiež jedna etapa v národných a vojenských dejinách Slovenska a začala sa etapa šesťročnej existencie vojnovnej Slovenskej republiky.

Dezintegráciu Československa sa pokúsili využiť ukrajinské a maďarské separatistické sily tiež na území Podkarpatskej Rusi. V noci z 13. na 14. 3. 1939 sa obsadením dôležitých bodov v Chuste začalo povstanie. Avšak celý plán stroskotal rozhodným zásahom čs. žandárov, finančnej stráže a vojakov. Do obeda 14. 3. bol v meste obnovený poriadok. Avšak už ráno toho istého dňa na územie Podkarpatskej Rusi začali prenikať jednotky maďarskej armády. Tri pešie a dva jazdecké pluky podporované delostrelectvom sa pokúsili dosiahnuť hranice s Poľskom a odrezať tak Podkarpatskú Rus od Slovenska. Jednotky 12. divízie čs. armády (dva pešie pluky a neúplný delostrelecký pluk) a dva prápory Stráže obrany štátu sa postavili útočníkom na odpor a podarilo sa im nápor nepriateľa dočasne zastaviť. Na zásadný obrat však neboli podmienky. Jej veliteľ, brigádny generál Oleg Svátek, preto podľa predchádzajúcich pokynov nariadil Podkarpatskú Rus opustiť. V priebehu ústupu, ktorý prebiehal tromi smermi – na Slovensko, do Rumunska a do Poľska, čs. jednotky tri dni zvädzali boje tak s maďarskou armádou, ako aj s oddielmi ukrajinských nacionalistov. Hlavné mesto Chust bolo opustené 16. 3. 1939 a poslední vojaci opustili Podkarpatskú Rus na druhý deň. V bojoch padlo podľa neúplných údajov 44 čs. vojakov.

Dve divízie Wehrmachtu, po obsadení českých krajín 15. 3. 1939, pokračovali v postupe na Slovensko, obsadili územie zhruba na západ od Váhu a pod zámienkou zabavovania majetku čs. armády skonfiškovali 66 000 pušiek, 3 300 pištolí, 740 guľometov, 170 diel a mínometov, 24 miliónov pechotných nábojov, 100 vagónov

¹⁶ Názov Slovenský štát sa používal do prijatia ústavy 21. júla 1939, ktorá zaviedla názov Slovenská republika.

delostreleckej munície, 4 milióny litrov pohonných hmôt, stovky motorových vozidiel, desiatky lietadiel a veľké množstvo ženijného, spojovacieho materiálu a výstroja.

15. 3. nemecké velenie oznámilo vláde Slovenského štátu, že na území približne od Nového Mesta nad Váhom po hrebene Bielych Karpát, bude vytvorené tzv. ochranné pásmo (Schutzzone) a slovenské jednotky musia tento priestor opustiť.

Od 18. 3. do 23. 3. 1939 potom prebiehali nemecko-slovenské rokovania, ktoré boli ukončené podpisom **Zmluvy o ochrannom pomere medzi Nemeckom a Slovenským štátom**. Podľa zmluvy Nemecko preberalo na 20 rokov ochranu nad vnútorným zriadením a územnou celistvosťou Slovenska. Zmluva začala platiť 23. 3. 1939.

Napriek tomu maďarské vojská s nemeckým povolením obsadili Karpatskú Ukrajinu a uplatnili svoje teritoriálne nároky voči Slovensku, s odvolaním sa na nemecký súhlas s obsadením 10 až 15 kilometrového pásma na východe Slovenska, ktorý získal 22. 3. 1939 maďarský vyslanec v Nemecku Döme Sztójay od nemeckého ministra zahraničných vecí Joachima von Ribbentropa. Pochopiteľný nesúhlas slovenskej vlády s maďarským postupom vyústil v dvojdňový ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt, nepresne označovaný ako „malá vojna“.

Situáciu, keď bývalá čs. armáda bola v štádiu rozkladu a slovenská armáda v štádiu zrodu, sa pokúsilo Maďarsko využiť na rozšírenie svojho záberu na Slovensku. Skoro ráno 23. 3. 1939 zaútočili maďarské jednotky z obsadenej Podkarpatskej Rusi v smere na Sobrance, Humenné, Michalovce a Prešov. Maďarská armáda disponovala 3 pešími a 2 jazdeckými plukmi, 3 hraničiarskymi a 3 cyklistickými práporami, jedným motorizovaným a jedným prieskumným práporom. Okrem nižších spojovacích, ženijných a technických jednotiek mala značné sily letectva a delostrelectva. Na mnohých miestach sa bez boja zmocnili pohraničných stanovišť, pohraničné oddiely boli odzbrojované. Maďarské jednotky prenikli asi 10 – 20 km do slovenského vnútrozemia, kde sa zastavili. Konflikt sa vystupňoval bombardovaním Spišskej Novej Vsi.

Veliteľ skupiny pre obranu východného Slovenska a súčasne veliteľ VI. zboru pplk. gšt. Augustín Malár zorganizoval 3 obranné skupiny: prvú v smere Humenné - Stakčín v sile jedného pešieho práporu a dvoch delostreleckých batérií pod velením mjr. Matějku, druhú v sile 4 peších práporov a troch batérií, ktorej velil kpt. v zál. Štefan Hašík (poslanec a po SNP minister národnej obrany) s poradcami pplk. gšt. Kotíkom a kpt. gšt. Šedom, tretej skupine v sile dvoch peších práporov velil mjr. Michal Širica. S týmito silami uskutočnil pplk. A. Malár 24. 3. protiútok s cieľom dosiahnuť pôvodné hranice, pričom boje mali byť po nemeckom zákroku toho istého dňa večer zastavené. Tie však pokračovali aj 25. marca. K bojovým stretom dochádzalo aj v nasledujúcich dňoch, dokonca i tam, kde sa predtým nebojovalo. Slovenskí obrancovia mali udržať pozície a v prípade ich straty sa pokúsiť o ich znovudobytie. Niektoré incidenty však mala na svedomí nedisciplinovaná Hlinkova garda.

POZNÁMKY

Medzitým sa na východ presúvali posily - 27. marca stakčínska skupina, ktorá mala 28 dôstojníkov, 4 rotmajstrov, 1 216 mužov a zemplínska skupina so 101 dôstojníkmi, 14 rotmajstrami a 5 355 mužmi. Prešovská skupina mala k 29. marcu asi 3 800 mužov.

28. 3. bolo dosiahnuté prímerie. 31. 3. odovzdalo síce Maďarskoslovenskej vláde ultimátum, po ktorom nasledovala 17. 4. 1939 demobilizácia slovenskej armády, avšak Maďarsku sa nepodarilo obsadiť ani to územie, ktoré neskoršie získalo diplomatickou cestou s nemeckou podporou.

VÝSTAVBA ARMÁDY SLOVENSKEHO ŠTÁTU

Všetky tieto okolnosti vytvorili rámec, v ktorom vznikala armáda Slovenského štátu. Vybudovanie armády a ostatných mocenských nástrojov štátu bolo súčasťou procesu dotvárania slovenského štátu a jeho **branného systému**.

Branný systém štátu predstavuje súhrn štátnych a ostatných spoločenských inštitúcií a ich činností, ktorými sa realizujú opatrenia na prípravu obrany štátu v čase mieru a opatrenia na obranu štátu za vojny. Je to komplexné pôsobenie všetkých zložiek štátneho a hospodárskeho aparátu, spoločenských organizácií a ostatných prvkov politického systému štátu v smere zabezpečenia obrany krajiny v ekonomickej, politickej, ideologickej, morálnej a vojensko-odbornej rovine. Jeho fungovanie je upravené právnym poriadkom.

Branná moc je súhrn všetkých ozbrojených síl a prostriedkov, ktoré tvoria obranný potenciál štátu. V brannom systéme štátu a v rámci brannej moci zaujíma ústredné miesto armáda, ktorá v zásade plní dve funkcie: vonkajšiu - obranu štátu pred útokom zvonka a vnútornú - ochrana režimu vo vnútri štátu. Vojnový stav a charakter slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 realizáciu týchto funkcií armády a mocenských zložiek štátu podobne ako štruktúru celého branného systému výrazne modifikoval. Do konca roku 1944 do neho boli okrem armády postupne začleňované:

Hlinkova garda bola polovojenským uniformovaným zborom HSL'S. Nadväzovala na Tukovu Rodobranu z 20. rokov (po svojom obnovení Rodobrana bola až do júna 1940 samostatnou elitnou zložkou HG). Prvé jednotky HG vznikli ešte v júni 1938 na západnom Slovensku. Po vyhlásení autonómie sa začala budovať ich organizačná štruktúra - miestne, oblastné veliteľstvá a Hlavné veliteľstvo HG. Za vojenských inštruktorov a do štábov HG boli zaradovaní najmä vojaci z povolania, ktorí prišli po októbri 1938 a marci 1939 z Čiech. Neskôr boli velitelia HG školení v Nemecku, resp. v Škole HG v Bojniciach. Nariadením slovenskej autonómnej vlády z 28. 10. 1938 sa stala jedinou brannou organizáciou. Ďalším vládnym nariadením z 5. 9. 1939 bolo stanovené povinné členstvo od 6 (v HM – Hlinkova mládež) do 60 rokov. Pre značný odpor bola už 21. 12. 1939 HG vyhlásená za polovojenskú organizáciu s dobrovoľným členstvom. Od roku 1938 bola súčasťou HG tiež organizácia Hlinkovej mládeže. Postavenie a úlohy HG definitívne upravil zákon z 5. 7. 1940.

Na čele HG stálo hlavné veliteľstvo, nižšími zložkami boli župné, okresné a miestne veliteľstvá, pri ktorých existovali vojensky organizované jednotky. HG mala vytvorené

špeciálne jednotky: Zahraničná HG, Akademická HG, jazdecká, letecká, motorizovaná, spojovacia, železničná HG. Postupne bola ozbrojená.

HG bola jedným z najdôležitejších nástrojov presadzovania totalitného režimu. Po salzburských rokovaníach v júli 1940 sa v HG presadil militantne fašistický duch (Mach, Tuka, Kubala). Okrem politicko-propagandistických úloh „výchovy“ obyvateľstva, HG plnila aj úlohy ako pomocná policajná služba, resp. i úlohy politickej polície. Hrala rozhodujúcu úlohu pri zriaďovaní a udržiavaní koncentračných (pracovných, zaisťovacích) táborov.

Jednotky HG sa zúčastnili vojny proti Poľsku, v období SNP boli podriadené MNO a plnili úlohy protipartizánskeho boja. Protipartizánske jednotky mali okolo 2 500 mužov. Najradikálnejšie živly boli sústredené v Pohotovostných oddieloch Hlinkovej gardy (POHG), bojových poľných rotách a práporoch. Asi 5 000 gardistov v 38 pohotovostných skupinách, 6 poľných rotách a 3 poľných práporoch bojovalo proti povstaleckej armáde. POHG rástli po nábore dobrovoľníkov hlavne mobilizovaním vojakov zo zálohy a administratívnym premiestňovaním celých jednotiek brannej výchovy, asistenčných jednotiek a SOŠ, ktoré boli zrušené 15. 9. 1944 výnosom MNO. Od októbra do novembra boli POHG doplňované z SPS.

Časť príslušníkov HG pôsobila v protipartizánskych jednotkách (Edelweiss, Jozef, ZbV 7, ZbV 15, ZbV 27). Vyše 500 príslušníkov HG a HM prešlo teroristickou prípravou vo výcvikových strediskách nemeckých spravodajských služieb (20 kurzov).

Pracovný zbor národnej obrany (PSbNO) a Slovenská pracovná služba (SPS). Pracovný zbor národnej obrany je treba odlíšiť od Slovenskej pracovnej služby. PSbNO bol projektovaný a organizovaný ako samostatná, vojensky organizovaná zložka slovenskej brannej moci, v ktorej si plnili „najvyššiu vlasteneckú povinnosť“ „menejcenní“ štátni príslušníci židovského a cigánskeho pôvodu, resp. kriminálne živly. Dobové dokumenty ju charakterizovali nasledovne:

„Prezenčná služba v PSbNO je vojenského rázu. Príslušník PSbNO v čase svojej dvojročnej prezenčnej služby rovnako si koná svoju čestnú občiansku povinnosť ako hociktorý príslušník armády. Rozdiel medzi strelníkom (príslušník armády) a tvorníkom (príslušník PSbNO) možno hľadať až pri zadelení úloh v brannej moci.“

Od marca 1941 Veliteľstvu PSbNO podliehali dve veliteľstvá Pracovných skupín, ktoré tvorilo niekoľko pracovných práporov, rozdelených do pracovných rôt. Z nich sa podľa potreby vytvárali pracovné oddiely. Na jeseň 1942 bola k PSbNO pričlenená doposiaľ samostatná Zememeračská skupiny MNO, vznikol Hospodársky úrad PSbNO (spravoval všetky vojenské poľnohospodárske majetky, vojenské výcvikové strediská, vojenské liečebné ústavy a rekreačné strediská). V rámci Veliteľstva PSb sa utvoril Technický úrad. Tvorníci postupne začali plniť iné ako pracovné úlohy. Po vstupe Slovenska do vojny proti ZSSR boli dve roty PSbNO trvalo nasadené na front, od roku 1942 tvorníci prevzali strážnu službu v posádkach, v roku 1943 postavili pohyblivé jednotky pričom 10 500 mužov malo slúžiť ako pomocník pri protiletadlových delách („flakhelfri“) v Luftwaffe.

SPS bola vytvorená ministerstvom vnútra podľa vzoru Ríšskej pracovnej služby na základe ustanovení zákona č. 36 z 12. 3. 1942. Služba v SPS bola predvojenskou výchovou, „kde hlavným cieľom je vštepiť a prehĺbiť v duši každého mladíka zmysel pre telesnú prácu“. Pre mládež vo veku 18 až 25 rokov bola povinná.

POZNÁMKY

Na čele SPS bol hlavný veliteľ, menovaný prezidentom a vo výkone služby podliehal ministrovi vnútra. V septembri 1944 došlo k celkovej reorganizácii SPS, k rozšíreniu a redislokácii jej oddielov. 4 pracovné boli v Žiline a okolí, 2 pracovné v Bratislave a vo Vajnoroch, 2 strážne v Jakubove a Sekuliach. Po dohode s MNO hlavný veliteľ SPS Alojz Macek vydal rozkazy k vytvoreniu Špeciálnych jednotiek SPS. Ich jadro (131 mužov) vytvorilo neskôr základ samostatnej slovenskej protipartizánskej roty v Edelweissu (Abwehrgruppe 218) pod velením stot. Ladislava Nižňanského. V polovici marca 1945 dosiahol početný stav SPS asi 2 000 mužov.

Civilná protiletectká obrana (CPO). Okrem aktívnej protiletectkej obrany (vojenské letectvo, PLD, balónové baráže), ktorá prináležala brannej moci, do systému PLO patrili aj pasívne prvky, ktoré sťažovali vzdušnému protivníkovi vykonať útok a mali obmedziť účinky bombardovania. K tomu bol vybudovaný systém civilnej protiletectkej obrany. Pôvodne ho na centrálnej úrovni riadilo ministerstvo vnútra, neskôr prešlo do kompetencie MNO.

CPO zahrňovala množstvo zákonmi kodifikovaných opatrení, ktoré sa stále vyvíjali. Išlo o širokú škálu opatrení protiletectkými hliadkami počnúc, cez vytváranie asistenčných jednotiek proti nepriateľským výsadbom až po formovanie guľometnej protiletadlovej obrany výrobných závodov.

Branná výchova (BV). Cieľom brannej výchovy riadenej Veliteľstvom brannej výchovy bola telesná a psychologická príprava obyvateľstva na vojnu. Legislatívne uzákonená bola v roku 1943. Zákon určoval povinnosť k brannej výchove od začiatku školopovinnosti do 50. roku veku. Brannú výchovu riadilo Veliteľstvo brannej výchovy v Banskej Bystrici, vytvorené 1. 5. 1943 a vykonávala ju armáda pod kuratelou HŠĽS. Štát bol rozdelený na 14 oblastí, ktoré tvorilo niekoľko politických okresov. Na čele oblasti stál vojak z povolania, v každom okrese bol záložný dôstojník ako veliteľ BV. K dispozícii mal štáb BV. V každej obci bol miestny veliteľ BV.

Stráž obrany štátu (SOŠ). Bola zriadená zákonným uznesením v novembri 1943 na obdobie trvania brannej pohotovosti štátu. Jej úlohou bolo chrániť bezpečnosť štátnych hraníc, nedotknuteľnosť štátneho územia a spolupôsobiť „pri obnove poriadku, pokoja a bezpečnosti“. Organizovaním SOŠ bolo poverené Veliteľstvo brannej výchovy. Za vojenskú organizáciu a výcvik tejto zložky bolo zodpovedné MNO. Jednotky SOŠ boli zložené z vojakov (aktívnych i povolaných zo zálohy), z príslušníkov žandárstva a pomocného policajného zboru, z členov bezpečnostných stráží obcí, z príslušníkov Finančnej stráže a rôznych štátnych úradníkov a zamestnancov. Branná výchova a v jej rámci aj SOŠ boli zrušené 15. 9. 1944.

Domobrana (označenie armády vojnovnej Slovenskej republiky od septembra 1944 do apríla 1945). Budovanie Domobrany od začiatku ovplyvňovala iniciatíva nemeckých okupačných orgánov i priama asistencia vojenských expertov z Ríše. Jadro Domobrany vytvorilo 8- 9000 mužov z posádok na západnom Slovensku, ktoré sa nepridali k SNP, ďalej z Pracovného zboru národnej obrany a Slovenskej pracovnej služby. Koncom septembra 1944 bol sformovaný 1. peší pluk Domobrany v Bratislave. Mal dva prápory - v Bratislave a v Nitre. V priebehu októbra sa sformoval aj 2. peší pluk Domobrany. Jeho veliteľstvo a 1. prápor boli umiestnené v Trenčíne, 2. prápor bol v Žiline. Súbežne s formovaním peších plukov prebiehala i výstavba delostreleckého oddielu Domobrany (veliteľstvo

v Trnave, hypomobilné batérie v Senci, Seredi a Žiline), ženijného a spojovacieho práporu (Nové Mesto n/V. a Spišská Nová Ves), automobilového práporu Domobrany v Nitre.

Asi dve tretiny príslušníkov brannej moci na Slovensku neboli ozbrojené. Do frontových bojov proti SNP priamo v nemeckých bojových zostavách bojovalo len 725 mužov 1. pešieho pluku a jedna delostrelecká batéria Domobrany. Dve roty bojovali proti Červenej armáde na juhozápadnom Slovensku.

Slovenská armáda sa začala formovať v druhej polovici marca 1939 na základe delimitácie jednotiek a útvarov bývalej čs. armády. Pôvodná organizácia slovenskej armády bola syntézou návrhu pražského MNO z marca 1939, požiadaviek slovenských autonomistov, nemeckého tlaku a následných úprav. Mierová armáda mala mať okolo 25 000 mužov, vojnová 52 000 mužov. Neskôr, po zistení mobilizačných možností, sa rátalo (pri totálnej mobilizácii) s 301 000 mužmi I. a II. zálohy. Armáda mala byť budovaná ma princípe všeobecnej branej povinnosti ako národná, regulárna armáda.

Tieto predstavy však podstatne obmedzila realita nemeckej patronácie. O charaktere a veľkosti armády v podstate rozhodovala Nemecká vojenská komisia. V rámci rokovaní o ochranej zmluve prebiehali rozhovory v siedmich vojenských subkomisiách. Predsedami zmiešanej komisie boli za Nemcov von Druffel a za slovenskú stranu sekčný šéf Dr. Ivan Milecz. O budovaní slovenskej armády sa rokovalo v prvej subkomisii.

Vrchné velenie Wehrmachtu (Oberkommando der Wehrmacht - OKW) poslalo slovenskému MNO **Smernice o odovzdaní vojenského materiálu Nemeckej armáde a o budovaní Slovenskej armády**, kde sa uvádzalo:

1. Vrchné veliteľstvo armády si ponechalo jedinečné dispozičné právo na celý vojenský materiál bývalej čs. armády.

2. Slovensko postaví novú armádu. Zásady pre organizáciu boli oznámené MNO šéfom nemeckého GŠ v Berlíne. Ide o **jednu pešiu a dve horské divízie**. Spôsob postavenia týchto troch divízií sa ponecháva na slovenskom MNO. Na vystrojenie a vyzbrojenie zbraňami, muníciou a iným vojenským náradím dá vrchné veliteľstvo nemeckej armády potrebný materiál slovenskej armáde z prevzatého stavu bývalej čs. armády. Zbrane, ktoré sa už teraz nachádzajú v slovenskej armáde, sú do toho započítané.

3. Počty zbraní, ktoré sú potrebné na postavenie slovenskej armády, treba čo najrýchlejšie oznámiť cestou mjr. Bechera, vrchnému veliteľstvu nemeckej armády.

A na inom mieste je stanovené, že slovenská armáda bude vyzbrojená nemeckými zbraňami a muníciou. V prechodnom období však bude používať súčasné zbrane.

Na tomto základe slovenská vláda v máji 1939 schválila základnú rámcovú organizáciu brannej moci, ktorú tvorili: najvyšší veliteľ, ministerstvo národnej obrany, 3 vyššie veliteľstvá, jednotky, útvary a ústavy priamo podriadené MNO. Najvyšším veliteľom Brannej moci (čo bol oficiálny názov armády) bol vtedajší predseda vlády a neskôr prezident Dr. Jozef Tiso, ministrom národnej obrany gen. Ferdinand Čatloš.

POZNÁMKY

Ministerstvo národnej obrany bolo organizované tak, že jeho štruktúru v tom čase tvorili tri odbory (I. prezidiálny, II. správny, III. inšpektorát) a najpotrebnejšie zložky: personálna skupina, doplňovacia skupina, materiálna skupina, ďalej skupiny intendancie, justície, zdravotníctva, veterinárna správa, zahraničnopolitické oddelenie a duchovenstvo. Súčasne bolo vytvorené aj **Hlavné vojenské veliteľstvo** (HVV), ktoré sa skladalo zo Štábu hlavného vojenského veliteľa a veliteľov zbraní a služieb. Tvorili ho oddelenia: organizačné, operačné, obranné (spravodajské) a materiálne.

Zložky armády sa delili na zbrane a služby. Podľa zbraní sa armáda členila na pechotu, letectvo, ženijné vojsko, jazdeckto, automobilové vojsko a telegrafné vojsko. Armáda mala tieto služby: duchovnú, zbrojnú, zdravotnícku, intendantnú, veterinárnu, remontnú (výcvik vojenských koní), stavebnú, doplňovaciú, justičnú, vojsko-železničnú.

V máji 1939 MNO-HVV vydalo prvú predbežnú organizáciu a dislokáciu brannej moci. Tvorili ju: tri divízie, každá o dvoch peších plukoch a jednom delostreleckom pluku, 6 samostatných práporov a príslušné armádne útvary.

V praxi to znamenalo, že z dvoch až troch (čs.) divíznych a jedného zborového veliteľstva vzniklo jedno nové divízne veliteľstvo. Zo zvyškov dvoch až troch (čs.) plukov sa vytvoril jeden nový pluk. Všetky – okrem priamo podriadených MNO – podliehali vyšším (divízny) veliteľstvám. Prerušené marcové odvody boli obnovené v auguste a septembri 1939 a už vtedy bola zisťovaná „schopnosť na pracovnú službu“. 29. júla 1939 bola znovu zavedená branná povinnosť pre príslušníkov nemeckej národnosti. Slovenskí Volksdeutschen podľa zmluvy s Nemeckom zo 7. 6. 1944 rukovali do Waffen SS, starší počnúc ročníkom 1909 do Heimatschutzu, neskôr do policajno-bezpečnostných útvarov Gestapa, Sicherheitsdienstu - SD (zložka SS – schutzstaffeln - ochranné oddiely, bezpečnostná a spravodajská služba NSDAP) či Sicherheitspolizei - SIPO (bezpečnostná polícia). Budovanie mierovej armády prerušila jej **účasť na fašistickom napadnutí Poľska**.

SLOVENSKÁ ARMÁDA VO VOJNE PROTI POĽSKU (1939)

Po anšluse Rakúska a okupácii českých krajov rozbitej Československej republiky sa hlavná pozornosť nacistického Nemecka zamerala na Poľsko. Na začiatku roku 1939 Hitler vydal rozkaz pripraviť sa na možné „riešenie poľského problému vojenskými prostriedkami“. Operačný plán napadnutia Poľska mal označenie „Fall Wiess“ a predpokladal útok na Poľsko z troch smerov, pričom v rámci skupiny armád „Juh“ sa počítalo s účasťou slovenskej armády. Dôležitý krok k vojne predstavoval podpis paktu Molotov – Ribentrop (23. 8. 1939), v ktorého tajnom protokole si Nemecko a Sovietsky zväz rozdelili sféry vplyvu vo východnej Európe.

Nemecký útok bol pôvodne naplánovaný na 26. augusta 1939 o 04:00 hodine. Avšak podpis poľsko-britskej obrannej zmluvy predchádzajúceho dňa znamenal odklad začatia agresie. Nemeckým útokom proti Poľsku 1. septembra 1939 sa začala 2. svetová vojna. Po boku nemeckej brannej moci sa do nej zapojila ako jediná Slovenská republika, ktorá splnila nemecké požiadavky na prípravu územia

(dopravné a komunikačné spojenie, poskytnutie letísk, uskladnenie vojenského materiálu a i.). Nemecká strana priamo nežiadala účasť slovenskej armády na útoku, za nesporné však považovala posilnenie krytu a obrany slovensko-poľskej hranice. Slovenská armáda nemala byť použitá mimo hranice štátu.

Z vyhlásenia ministra národnej obrany gen. F. Čatloša vyplýva, že všetky prípravy boli konané k pôvodnému termínu útoku na Poľsko. Od 11. augusta boli na severe Slovenska zriadené tzv. letné stanice (základne na pohraničné cvičenie vojsk a ochranu hraníc), do ktorých boli presunuté jednotky z južnej maďarskej hranice. 23. 8. 1939 bola sformovaná skupina vojsk pod velením plk. A. Malára, určená na ochranu hraníc na východ od Vysokých Tatier. V dňoch 24. – 27. 8. boli vojenské jednotky na juhu Slovenska striedané príslušníkmi Hlinkovej gardy, v posádkach bola vyhlásená pohotovosť a armádne jednotky boli preskupené zo západného a stredného Slovenska na sever a východ krajiny. A konečne 26. 8. 1939 boli povolané tri ročníky prvej zálohy, neskôr ešte dva. 28. 8. vláda oznámila príchod nemeckých vojsk na územie Slovenska, pričom už o deň skôr veliteľ 14. armády gen. W. List oznámil, že preberá velenie nad slovenskou armádou. 29. 8. v Spišskej Novej Vsi bolo vytvorené Veliteľstvo poľnej armády „Bernolák“ na čele s ministrom národnej obrany gen. F. Čatlošom. Od 8. 9. 1939 bolo v Solivare pri Prešove.

Zmobilizovaných bolo spolu 148 113 mužov, z toho 1 677 gážistov (dôstojníci, práporčíci a poddôstojníci z povolania) a 115 078 vojakov. To umožnilo zvýšiť počty jednotiek na vojnové stavy a postaviť tri divízie, zaradené do armádnej skupiny (poľnej armády). 1. divízia (krycí názov „Jánošík“) pod velením gen. A. Pulanicha tvorila druhý sled v priestore Spiša, 2. divízia „Škultéty“ (do 5. 9. divízii velil plk. J. Imro, potom gen. A. Čunderlík, ktorý riadil mobilizáciu) bola v zálohe v priestore Horehronia, 3. divízia „Rázus“ (plk. gšt. A. Malár) spolu s Rýchlou skupinou „Kalinčák“ (plk. J. Imro) boli v prvom slede. V samotnej poľnej armáde bolo k 12. 9. 1939 zaradených 32 514 mužov.

Napriek nemeckému príslubu, že slovenská armáda nebude použitá mimo hranice Slovenska, na základe nariadenia nemeckého velenia začala 1. divízia v raných hodinách 1. 9. útok na všeobecnom smere Spišská Nová Ves – Nowy Targ. Na tretí deň bojových operácií jednotky 1. divízie dosiahli čiaru Nowy Targ – Maniowy a v nasledujúcich dňoch ľavým krídlom pokračovali na smere Ochodnica – Tymbark, dobyli Jaworky a Biału Wodu. 5. 9. divízia postúpila na čiaru Kamenica – Zbudza – Zalesie a počnúc dňom 8. 9. začali jednotky 1. divízie zaisťovať dobytý a obsadený priestor. Boli vytvorené slovenské posádky v Zakopanem, Javorine, Jurowe, Nowom Targu, Czarnom Dunajci a Nowej Bialej.

2. divízia pod velením plk. J. Imra, sústredená v priestore Bardejova a Svidníka, pripravila postup v dvoch smeroch: Bardejov – Nowy Sącz a Bardejov – Gorlice. Do bojovej činnosti však nezasiahla, pretože nemecké velenie z tohto priestoru nasadilo vlastné sily. 2. divízia dostala za úlohu vyčistiť a zaistiť priestor od hraníc po čiaru Lesko – Sanok – Rymanów – Krosno. V rovnakom čase 3. divízia zostala v obrane a vykonávala len výpady s cieľom „aktívne pútať sily nepriateľa“. 5. 9. prevzal velenie 2. divízie gen. A. Čunderlík a plk. J. Imro velenie Rýchlej skupiny, ktorá od 16. 9. prevzala úlohy 2. divízie.

POZNÁMKY

3. divízia zahájila bojové akcie 6. 9. postupom v smere Medzilaborce – Sanok, obsadila Radoszyce a dosiahla čiaru Szczawne – Karlikow a do 11. 9. dosiahla čiaru Bukowsko – Kulaszne – Baligród – Jablonki – Cisna. Toho dňa v podstate bojová činnosť slovenskej armády na poľskom území skončila. Počas dvojtýždňových bojov postúpila slovenská armáda na jednotlivých smeroch do hĺbky 30 až 60 km poľského územia.

Presun jednotiek z poľského územia začal 14. 9. 1939 a v nasledujúcich dňoch (do 21. 9.) jednotky vyčlenené z Rýchlej skupiny dokončovali „čistenie“ obsadeného priestoru od poľských vojakov. Demobilizácia bola zahájená 17. 9. 1939.

Nemecká strana bola s účasťou slovenských vojakov v poľskom ťažení spokojná. Pozícia Slovenska ako vzorového spojenca sa posilnila. 21. novembra bola podpísaná slovensko-nemecká zmluva o znovupripojení Poľskom zabraných území Javoriny a severnej Oravy (v rokoch 1920, 1924 a 1938). Posilnením zahraničnopolitického postavenia Slovenska v nacistickej sfére vplyvu došlo k zhoršeniu vzťahov so západnými mocnosťami – Francúzsko a Veľká Británia odvolali zo Slovenska svojich konzulov.

Po skončení poľského ťaženia nastal čas na dokončenie **reorganizácie armády**. S platnosťou od 1. októbra 1939 sa sformovali tri veliteľstvá divízijských oblastí (VDO) v Trenčíne, B. Bystrici a Prešove, vytvorené boli štyri nové pluky, čím sa zvýšil počet peších plukov v divízii na tri (plus delostrelecký pluk). Okrem toho boli organizované armádne útvary: letecký pluk, delostrelecký pluk proti lietadlám (DPLP), pluk útočnej vozby (PÚV), armádne delostrelectvo a ústredné sklady intendačného a zbrojného materiálu. Útočná vozba sa stala samostatným druhom zbraní. Jednotlivé zložky zbraní a služieb sa členili na armádne a divízne. Vojsko bolo rozdelené na pozemné a vzdušné zbrane. Od 6. 11. bola zavedená nová organizácia ministerstva obrany.

Dňa 18. 1. 1940 schválil Snem Slovenskej republiky legislatívny rámec vojenskej výstavby – nový **branný zákon**, ktorým sa o. i. uzákonila dvojročná prezenčná služba. Branný zákon z 20. 1. 1940 rozdelil slovenskú brannú moc na dve zložky: **armádu** a **Pracovný zbor**. V súlade s novým branným zákonom bola uskutočnená **reorganizácia armády** s platnosťou od 1. 10. 1940. Prestavba armády sa uskutočnila pod taktovkou Nemeckej vojenskej misie, napriek počiatkovej nespokojnosti ministra národnej obrany gen. F. Čatloša, ktorý sa obával jej prílišného zasahovania do kompetencie MNO. Výsledkom bola nová organizácia armády podľa nemeckého vzoru. Zrušené bolo Hlavné vojenské veliteľstvo a vzniklo Veliteľstvo pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici a Veliteľstvo vzdušných zbraní (VVZ) v Bratislave mimo rámca MNO. Tým sa prenieslo viac kompetencií na podriadené orgány, ktoré pritom mohli Nemci priamo koordinovať. VPV spolu s VVZ a inšpektorom armádnych škôl podliehali veliteľovi armády, ktorým bol samotný minister. Priamo ministrom sa podriadila novo vytvorená Vojenská správa, ako aj Vzdušný úrad, Hlavný vojenský súd a Hlavný vojenský prokurátor. Veliteľ armády mal Štáb veliteľa armády. Jemu mal podliehať aj novo vytvorený Pracovný zbor MNO. VPV podliehalo Veliteľstvo 1. divízie v Trenčíne a Veliteľstvo 2. divízie v Prešove. Divízia v Banskej Bystrici bola zrušená. Znížený bol aj počet peších plukov na 6. Zrušené boli tiež iné útvary a jednotky. Názov telegrafné vojsko bol zmenený na „spojovacie vojsko“ a ženijné

vojsko“ na „pionieri“ podľa nemeckého vzoru. Uvedená organizácia slovenskej armády platila, až na niektoré zmeny, do začiatku roku 1944.

Ku dňu 25. apríla 1940 mala armáda 1093 dôstojníkov z povolania, 820 rotmajstrov a 31 625 príslušníkov mužstva. Spolu to bolo 33 538 vojenských osôb mierovej armády.

Dňom 1. 2. 1941 sa zreorganizovala aj Doplňovacia správa. Pri veliteľstvách divízií boli zriadené Doplňovacie správy osôb a 7 pôvodných Doplňovacích oblastných veliteľstiev doplnilo 5 nových.

SLOVENSKÁ ARMÁDA VO VOJNE PROTI SOVIETSKEMU ZVÄZU (1941-1943)

Najexponovanejšiu súčasť vojnových aktivít armády Slovenskej republiky v rokoch druhej svetovej vojny (množstvom nasadených síl, rozsahom bojovej činnosti, doby jej trvania) predstavovala účasť slovenských vojsk vo vojne proti ZSSR.

V máji 1941 sa na okolí Prešova dislokoval nemecký horský zbor s dvoma divíziami, iné jednotky Wehrmachtu boli v okolí Popradu. Krátko potom sa presunuli ďalej na východ. V polovici júna už muselo velenie slovenskej armády byť dosť presne informované o úmysle Nemecka napadnúť ZSSR. Už 18. 6. 1941 bol vydaný rozkaz o povolaní niektorých záložných vojakov na mimoriadne cvičenie a od obeda 20.6. bola zriadená stála služba na všetkých vojenských vysielачkách.

O účasti slovenského vojska vo vojne proti ZSSR bolo rozhodnuté krátko pred jej začiatkom. 21. 6. 1941 vyslanec H. Ludin tlmočil J. Tisovi a V. Tukovi nemecký záujem na účasti Slovenska vo vojne. Napriek tomu velenie armády do posledného okamihu nemalo jasnú predstavu o svojom podiele na ťažení proti ZSSR.

Horúčkovitá činnosť vypukla až 22. 6. 1941. Na základe mobilizačného zákona bolo povolaných osem ročníkov I. zálohy do výnimočnej brannej služby - bolo to 2 314 dôstojníkov a 65 704 poddôstojníkov a vojakov. Do poľného zboru bolo povolaných 50 698 mužov. Minister národnej obrany gen. F. Čatloš vydal 22. 6. osobitý rozkaz č. 1. v ktorom poveril doterajšieho veliteľa 2. pd v Prešove plk. gšt. R. Pilfouska velením nad osobitnou **Rýchlou skupinou**. Tá bola sformovaná a dirigovaná v priebehu 24 hodín do priestoru Medzilaborce, kde sa doformovala do zostavy: JPO-2 (jazdecký priezvedný oddiel zložený z obrnených áut a cyklistov), 2 roty tankov pluku útočnej vozby, peší prápor 6 na nákladných autách, I. oddiel delostreleckého pluku 11, 2 roty kanónov proti útočnej vozbe a spojovacia rota. Spolu 1910 mužov. Rýchla skupina bola podriadená nemeckej 17. armáde pod velením gen. von Stülpnagela a popoludní 24. 6. prekročila cez priesmyk Dukla slovenskú hranicu. 25. 6. o 17,00 hodine už prekročila sovietsku hranicu na rieke San, obišla sovietske opevnenie a po prvom boji pri Wojtkowe zaútočila z tyla na opevnenie na východnom brehu rieky. Do večera Rýchla skupina dobyla niekoľko bunkrov a uvoľnila cestu nemeckým jednotkám. Potom sa premiestnila ďalej na východ a prvý júlový týždeň strávila na odpočinku v meste Sambor.

Medzičasom sa na východnom Slovensku sformovali hlavné sily mobilizovanej slovenskej armády určené na ťaženie proti ZSSR. Dve pešie divízie, dva delostrelecké

POZNÁMKY

pluky, ženijný prápor, spojovací prápor, roty KPÚV (kanónov proti útočnej vozbe), obrnených áut a tankov v sile 50 698 mužov. Celá armádna skupina, ktorej velil zo začiatku sám gen. Čatloš z veliteľského stanovišťa v Humennom a od 12. 7. gen. A. Pulanich v Chyrove, vyrazila 30. 6. cez Duklu za Rýchlu skupinou a o 3 dni bola na sovietskej hranici. 4. 7. dostihla v Sambore Rýchlu skupinu a odovzdala jej svoje motorizované časti, časť delostrelectva a obrnené vozidlá. Operačným rozkazom č. 5 zo 7. 7. 1941 bola Rýchla skupina podriadená veleniu slovenskej poľnej armády a premenovaná na **Rýchlu brigádu (RB)**, ktorá mala 3 546 mužov.

Rýchla brigáda cez Lvov, mimo Tarnopol a po obrate na juhovýchod sa priblížila k prvosledovým jednotkám nemeckého 49. zboru. V priebehu 14 dní bola doplnená a tvorili ju teraz motorizovaný predzvedný oddiel, prápor pechoty na nákladných autách, prápor útočnej vozby (2 tankové roty a rota protitankových kanónov), 11. delostrelecký pluk s tromi oddielmi, 15. protiletadlová batéria a iné jednotky. K 21. 7., t. j. pred bojom pri Lipovci, mala Rýchla brigáda spolu 4 902 mužov, 596 aut, 43 tankov, 5 obrnených áut (OA), 40 poľných a 75 PT diel, 820 mm PLK.

21. 7. dostala brigáda rozkaz vyraziť cez mesto Vinnica v smere na Lipovec a Iljince, s úlohou zabrániť tu úniku ČA na juh. 22. 7. ráno vyrazil prieskumný sled brigády a krátko po ňom pešiaci a cyklisti narazili na prudký odpor červenoarmejcov. Až po nasadení tankov sa dostali pred Lipovec. Avšak sovietske delostrelecké a mínometné batérie napadli hlavné sily brigády na ceste k osade. Napriek tomu plk. Pilfousek o 17,00 hodine nariadil útok na osadu. Protiseč dvoch práporov Červenej armády brigádu rozdelila - predvoj bojoval v osade, hlavné sily ustúpili k Ščastlivej. Posledné skupinky sa z Lipovca dostali až ráno. RB stratila 75 mŕtvych, 17 bolo nezvestných, 2 zajatí a 167 ranených, ďalej 5 tankov, 2 obrnené autá a množstvo nákladných vozidiel.

Deň po debakli Rýchlej brigády pri Lipovci rozhodol gen. F. Čatloš o **reorganizácii slovenského vojska v ZSSR**, ktoré sa sústredilo pri Sambore. Úlohy a spôsob konkretizoval operačný rozkaz č. 7 z 25. 7. 1941. V prvom rade sa 35 523 mužov, hlavne zmobilizovaných záložníkov, vrátilo v prvej polovici augusta na Slovensko. Zvyšok bol preformovaný do dvoch divízií na znížených počtoch. Okrem **Rýchlej divízie** a **Zaisťovacej divízie** tu bolo tzv. **Veliteľstvo vzdušných zbraní**, ktorému podliehali dve letky a tri protiletadlové batérie. Koncom septembra 1941 zostalo na nemecko-sovietskom fronte spolu 17 583 mužov.

Bojová činnosť Rýchlej divízie (od 1. 8. 1943 premenovaná na 1. pešiu divíziu) v ZSSR

Tri týždne po debakli pri Lipovci sa sústreďovali a cvičili novo vytvorené jednotky. 18. 8. začal presun smerom na front, pričom pri Bielej Cerkvi sa spojili so zvyškami RB. 22. 8. divízia konečne dosiahla plánované stavy. V priestore Skvira bol dokončený výcvik a súčinnosťné cvičenia (24. 8. - 12. 9. 1941).

Rýchlu divíziu tvorili: ppl 20 a ppl 21 (každý o dvoch práporoch, ale s rotou horských a PT kanónov) na nákladných autách, del. motor. pluk 11 (16 H 100mm a batériou 105 mm ďalekonosných diel), predzvedný oddiel 11 (plne motorizovaný), 8. ľahká DPL bat (12x20 mm VGPL), 13. ťažká DPL bat (4x88 mm PLK), ženijný prápor

11, spojovací prápor 2, divízna rota KPÚV 37 mm, batéria HK 75 mm, dočasne 1. pozorovacia letka a stíhací roj.

Celá Rýchla divízia mala 301 dôstojníkov, 90 rotmajstrov a 8 060 mužstva. Bola plne motorizovaná: 201 osobných a 893 nákladných automobilov, 139 motocyklov, t. j. 1 333 motorových vozidiel. Organizácia RD však neozdpovedala požiadavkám priameho útočného boja a bola preto používaná iba v pevne vybudovaných obranných pozíciách.

Od septembra bola RD v podriadenosti 6. armády skupiny armád Juh priamo zasadzovaná do frontových línií na kyjevskom smere. K jej prvému bojovému nasadeniu došlo v dobe od 15. 9. do 22. 9. 1941 južne od Kyjeva v zostave XXXIV. zboru. Zaisťovala západný breh rieky Dneper v šírke 48 km a osobitou skupinou (328 mužov delostreleckej batérie, ženijnej čaty, čaty DPLP a mostovej súpravy) násilný prechod rieky v pásme nemeckej 132. divízie. Ich činnosť podporovali zložky Veliteľstva vzdušných zbraní. Vystúpenie RD v bitke pri Kyjeve bolo nemeckým velením hodnotené veľmi kladne. Bez vlastných strát vyčistila breh rieky a zajala 1 650 červenoarmejcov.

Po skončení bojov bola RD vyňatá zo zostavy 6. armády generála – poľného maršala von Reichenau a od 28. 9. podriadená 1. nemeckej tankovej skupine (neskôr 1. TA). Úlohou divízie bolo chrániť tylo 1. TSk na južnom brehu rieky Orel pri Pereščepine. Od odrazenia protiútoky ČA 3. 10. sa RD presunula do priestoru Orechovo - Pologi. Náročné presuny na zlých cestách výrazne ovplyvnili technický stav dopravnej techniky. 16. 10. nemecká vojenská misia navrhla gen. Turancovi poslať do Bratislavy telegram, že divízia už nie schopná ďalšieho rýchleho postupu. Ten však nesúhlasil, a aby uspokojil svoje ambície počas pobytu RD v priestore Chlebobarka – Volnovacha, vykonal čiastkové zmeny v organizácii divízie.

Ďalší postup RD potom smeroval na pobrežie Azovského mora, kde od začiatku novembra 1941 postupne prevzala obranu pobrežia v pásme Mariupol - Taganrog, teda vyše 120 km. V druhej polovici novembra 1941 pokračovali hlavné sily nemeckej 1. tankovej armády v útoku na rostovskom smere. Aj keď Rostov obsadili, ich ofenzíva čoraz viac viazla. Protiofenzíva ČA o týždeň neskôr Rostov opäť oslobodila a donútila 1. TA k ústupu. Za tejto situácie sa nemecké velenie rozhodlo využiť RD na posilnenie svojho záchytného postavenia severne od Taganrogu na rieke Tuzlov. 21. 11. jednotky divízie po presune z postavení na pobreží Azovského mora zaujali obranu v priestore Okťabrskij - Kamčatskij. Avšak už po menších bojoch museli spolu s Nemcami ustúpiť za riekou Mius. Tu, v podmienkach pozičnej obrany, potom RD držala svoj úsek po dobu takmer ôsmich mesiacov. V prudkých bojoch RD stratila 119 padlých, 576 bolo ranených a 89 nezvestných.

Po zaujatí obrany na Miuse vystriedal na poste veliteľa divízie 27. 11. plk. Turanca plk. gšt. A. Malár, povýšený v januári 1942 na generála. Pod jeho velením pôsobila RD až do 27. 4. 1942, kedy velenie opäť prevzal (tiež v januári povýšený) gen. Turanec.

Pôsobenie RD na Miuse skončilo s prechodom nemeckej armády do letnej ofenzívy na južnom, t. j. stalingradskom a kaukazskom smere. Ofenzívy sa RD zúčastnila opäť v zostave 1. TA a od druhej polovice augusta 1942 v zostave 17. armády. Do ofenzívy sa RD zapojila 21. 7., kedy začala útok v smere na Rostov

POZNÁMKY

na Done. Po prelomení obrany ČA v priestore Generalskoje prekročila rieku Tuzlov a čelnými jednotkami dosiahla 23. 7. severozápadný okraj Rostova. V ďalších dňoch postupovala cez mesto na Zelený ostrov, južný breh Donu a k železničnej trati Batajsk - Olginskaja. RD v zostave XVI. zboru v tomto období slávila veľké úspechy. Po prekročení rieky Kubáň sa dostala až do predhoria Kaukazu, vyše 800 km od východiska na Miuse.

23. 9. 1942 divíziu prevzal plk. gšt. Š. Jurech (v januári 1943 povýšený na generála). To už ale nemecká ofenzíva uviazla a RD postupne prechádzala do obrany pri rieke Psekups, v ktorej zotrvala až do poslednej dekády januára 1943. Prechod do obrany bol nielen koncom ofenzívy, ale aj začiatkom rozkladných javov a dokonca i (prvého a neúspešného) pokusu o prechod celej divízie k Červenej armáde. Protifašisticky a protirežimisticky naladený gen. Jurech poveril kpt. G. Donovalu prípravou organizácie prechodu celej divízie na sovietsku stranu. Rozhovory so sovietskou stranou prebiehali v januári a na záver bola spísaná dohoda, podľa ktorej bol prechod stanovený na 28. 1. 1943. Avšak náhla zmena situácie na fronte a rozkaz nemeckého velenia stiahnuť sa o 30 km späť všetko zmarili. Niekoľko desiatok vojakov a dôstojníkov však stihlo prebehnúť.

Rýchly ústup začal 23. 1. 1943. Bol poznačený veľkými materiálnymi stratami a smeroval cez Paškovskij na Ivanovskuju, Slavjansk a Temriuk a vyvrcholil presunom na Krym. Približne 3/4 divízie bez techniky a ťažkých zbraní boli prepravené lietadlami a zvyšok cez Kerčský prieliv loďami. Preprava z Tamanského polostrova na Krym, ktorá začala 8. 2., bola poznačená chaosom, stratou časti výzbroje, materiálu a dezorganizáciou jednotiek. Po evakuácii RD zostalo 10 motocyklov, 29 osobných a 237 nákladných áut a 1 tank. Prišla o všetky PL delá, 11 tankov, 840 motorových vozidiel a 50% ťažkých zbraní.

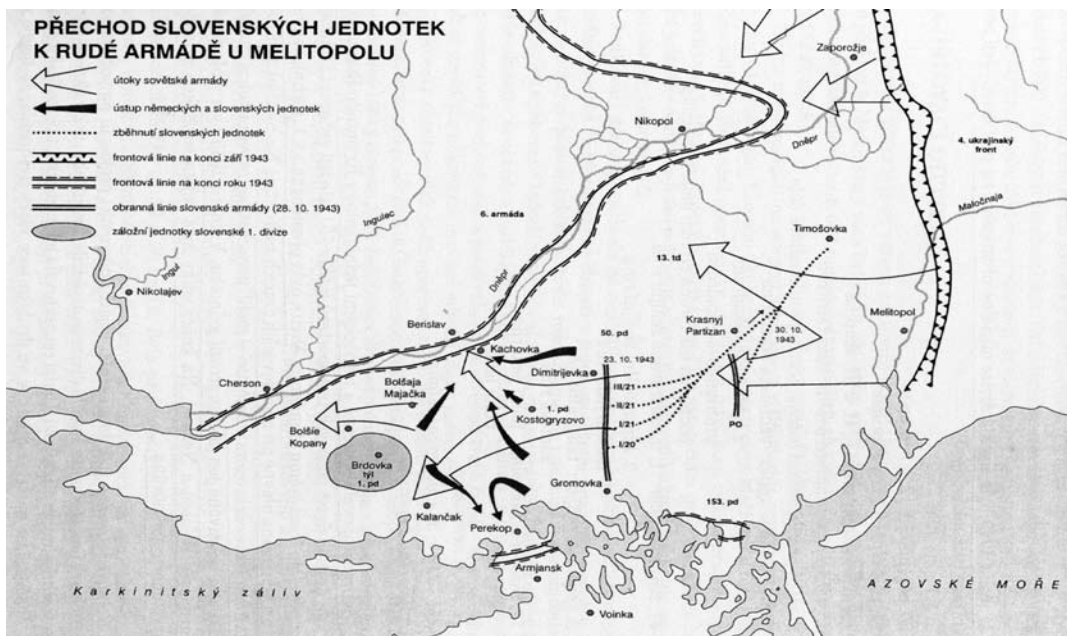
Ústup zo severného Kaukazu a presun na Krym boli poznačené aj nedorozumeniami a rozpormi s Nemcami. Veliteľ časti prevážanej loďami, pplk. J. Kalla, si do denníka poznačil: „12. 2. 1943... začínajú prvé nedorozumenia a nepriateľstvo..., máme veľké ťažkosti pre neústupčivosť Nemcov. Vidieť, že už nebojujeme a preto sme im na obtiaž. ...18. 2. ...niektorí si počínajú ako voči zajatcom a najradšej by nás povraždili. Len pre boj sme boli dobrí... Naši vojaci tiež začínajú rebelovať, majú toho priateľstva a ich zaobchádzania po krk...“ (VHÚ Bratislava, zbierka spomienok, pr. č. 286). Sústreďovanie jednotiek RD v priestore Michajlovka (severne od Melitopola) trvalo do druhej polovice marca. Na začiatku apríla sa RD presunula do priestoru Geničesk - Voinka - Džankoj na severnom Kryme, kde dostala za úlohu brániť morské úžiny medzi severným Krymom a južnou Ukrajinou a neskôr aj čiernomorské pobrežie v úseku Sevastopol - Ssaki. V čase dovolenky gen. Jurecha divízii velil od 11. 4. do 8. 6. 1943 plk. P. Kuna.

Gen. Jurech po svojom návrate vykonal 1. 8. 1943 reorganizáciu RD na **1. pešiu divíziu**. Po jej skončení a výmene mužstva táto mala spolu 11 631 mužov. Divízii potom postupne velili (od 10. 9.) plk. E. Lendvay a (od 27. 10.) plk. E. Perko. Relatívne pokojné obdobie na Kryme, vyplnené najmä výcvikom, opevňovacími prácami a ochranou železničných tratí, sa skončilo 24. 9. 1943. Napriek tomu, že slovenské

MNO žiadalo, aby divízia plnila len zaistovacie úlohy, bola v októbri 1943 opäť bojovo nasadená. Už 30. 9. 1943 začali presuny hlavných síl 1. pd do záchytného obranného postavenia nemeckých vojsk v priestore Askanija Nova - Dmitrievka medzi Melitopolom a Kachovkou. Na Kryme zostal pri Karkinitskom zálive ppl 20.

29. 10. nedostatočne vyzbrojená a neúplná 1. pd po dlhom pochode mala za jednotkami 6. nemeckej armády vytvoriť štyrmi neúplnými prápormi záchytné pásmo v šírke 30 km. Keď ráno 30. 10. tankové jednotky ČA zaútočili, ukázalo sa, že nemecké jednotky nie sú pred 1. pd. Tá sa bez protitankových zbraní ocitla v prvej línii. Toho dňa prešlo na stranu Červenej armády 2 731 príslušníkov 1. pd. Vo výkaze počtov sú vedení ako „padli do zajatia“ a v memorande MNO nemeckej vojenskej misii to bolo uvedené ako „ťažká strata 45 dôstojníkov a 2 300 vojakov“. Tým vyvrcholili prejavy odporu proti účasti slovenských vojakov vo vojne vôbec a v boji so „slovanskými bratmi“ osobitne, ktorý sa prejavoval po celý čas prítomnosti oboch divízií v Sovietskom zväze, či už zbehnutím alebo prechodom k Červenej armáde alebo k ukrajinským, bieloruským či krymským partizánom.

K prvému prechodu došlo už počas boja pri Lipovci (por. A. Hirner a 17 poddôstojníkov a vojakov). Do polovice roku 1942 sa vyskytovali individuálne prechody jednotlivcov alebo malých, dvoj či trojčlenných skupiniek hlavne od RD. V druhej polovici roku 1942 je už badateľný rozklad zaistovanej divízie (ZD), ktorý sa prejavoval aj častejšími zbehnutiami a v novembri 1942 sa začali v tejto divízii aj skupinové prechody celých jednotiek na úrovni družstva a čaty. Snahy o prechod celej 1. pd, ktorý v mene gen. Š. Jurecha dohodol kpt. G. Donoval so sovietskymi zmocnencami plk. Dolganovom, plk. Jemeljanovom a kpt. 2. stupňa Cvetkovom na 24. 1. 1943, neboli uskutočnené.

Po udalostiach pri Melitopole zvyšky 1. pd (okrem pešieho pluku 20, ktorý zostal odrezaný na Kryme) ustúpili do priestoru západne od Chersonu. Tu boli - 5 337 mužov - opäť reorganizované. 5. 11. prevzal velenie plk. gšt. K. Peknik. Pod jeho velením boli jednotky divízie nasadené do obrany pobrežia pri ústi riek Dneper a Bug.

POZNÁMKY

Na začiatku poslednej dekády decembra bola divízia (okrem delostrelectva a roty stíhačov tankov) nasadená na opevňovacie práce pri Nikolajeve. Od začiatku februára do 24. 3. 1944 boli jednotky divízie nasadené na výstavbu obranných postavení na sever od Odesy. Tu sa k nim pripojili plukovné jednotky ppl 20 (II. a III. peší prápor, protiletadlová batéria). Do bojovej činnosti na rieke Bug v čase od 19. 3. do 23. 3. 1944 bol samostatne nasadený delostrelecký pluk 11.

Na všetky slovenské žiadosti o presun divízie na Slovensko alebo o zmenu jej charakteru odpovedali nemecké orgány stereotypne - Slovensko musí niesť svoj podiel na ťarche, ktorá dolieha vo vojne na Nemecko.

Koncom marca 1944 sa 1. pd presunula do zhromažďovacieho priestoru južne od Tiraspolu. V tom čase mala 6 397 mužov (z toho asi 800 ešte stále na Kryme). V druhej polovici apríla sa sústredila pri rieke Prut, kde sa k nej pripojili zvyšky ppl 20 z Krymu. S platnosťou od 1. 6. 1944 bola premenovaná na **1. technickú divíziu** s určením na výstavbu nemeckých obranných zariadení v Rumunsku, okrem iného na výstavbu nemeckej obrannej línie „Ferdinand“ pri rieke Prut. Veliteľom 1. TD bol určený plk. F. Krakovský. V priebehu jassko-kišinevskej operácie Červenej armády divíziu 27. 8. 1944 presunuli na územie, ktoré bolo pod okupačnou správou Maďarska. V priestore miest Ditrau a Toplita, kde boli jednotky divízie rozmiestnené, došlo k ich odzbrojeniu a vojaci nemeckej národnosti boli zaradení do jednotiek Waffen SS. Tu sa tiež príslušníci divízie dozvedeli o protinemeckom povstaní na Slovensku.

Odchod vojakov nemeckej národnosti, no najmä veľký počet dezercíí, znížil počty 1. TD takmer o 2 300 mužov. Tí potom pracovali na nemeckých opevneniach v priestore Baia Mare. V priebehu októbra 1944 bola divízia presunutá k Balatonu, kde opäť budovala nemecké obranné postavenia. V januári 1945 bola doplnená o 3 000 zmobilizovaných vojakov. V marci 1945 sa časť divízie dostala do zajatia Červenej armády a zvyšok prešiel na Slovensko.

Zaistovacia divízia (od 1. 8. 1943 premenovaná na 2. pešiu divíziu) a jej činnosť v ZSSR

Zaistovacia divízia bola postavená na základe operačného rozkazu MNO čís. 7 z 25. 7. 1941 zo zvyškov mužstva prezenčnej služby po rozsiahlej reorganizácii slovenského poľného zboru. Do jej zostavy patrili: dva pešie pluky (101. a 102.), delostrelecký pluk 31, zmiešaný prieskumný oddiel, spojovací prápor 1, ženijná rota, 12. stavebná rota železničných ženistov, náhradný prápor a zabezpečovacie jednotky.

Podobne ako RD bola aj ZD na redukovaných počtoch - mala mať približne 8 000 mužov. Divízii velil od 19. 11. 1941 plk. P. Kuna. ZD dostala úlohu strážiť železničné a cestné komunikácie a rôzne objekty v priestore Fastov - Žitomir - Ovruč. Tu sa už na jar 1942 jej jednotky dostali do bojových kontaktov s partizánmi. Protipartizánske akcie boli čoraz častejšie. Najväčší bojsa odohral 13. 3. 1942 medzi Poročejevom a Porekaljami. V polovici mája 1942 dokonca ZD doplnilo 330 ukrajinských milicionárov a na začiatku septembra bol pridelený ešte oddiel kozákov (533 mužov). Tieto jednotky ochraňovali železničnú trať Pinsk - Gomel a boli tiež nasadené do protipartizánskych akcií.

Rozsiahly operačný priestor a nárast bojových úloh viedli k **zmene organizácie**.

Na konci prvej polovice júna 1942 bola pri divízii zriadená skupina vzdušných zbraní (1. pozorovacia letka, 11. stíhacia letka a 4. DPL batéria), na konci júna prišli k peším plukom III. prápor a v auguste III. oddiel dp 31 a čata tankov. Delostrelecký pluk 31 bol od mája v zostave nemeckých vojsk pri Charkove a nahradil ho improvizovaný obrnený vlak 102. pešieho pluku.

V Žitomirskej oblasti ZD pôsobila približne jeden rok. V lete 1942 bola odvelená viac na sever do Polesia do priestoru Kostoreň - Mozyr - Gomel. Veliteľstvo divízie s I/101 ppl sa presunuli do Ovruče a neskôr do Jeľska, veliteľstvo 102. ppl do Mozyru. So zmenou dislokácie došlo aj k výmene veliteľa divízie, plk. P. Kunu vystriedal 10. 8. 1942 plk. gšt. Pilfousek. Nezmenil sa však charakter úloh, ktoré ZD plnila. Okrem strážnej služby sa stále viacej podieľala na protipartizánskych akciách nemeckých vojsk, akými boli napr.: „Akcia ADI“ v auguste 1942 v priestore Maloduši alebo zimná protipartizánska ofenzíva 1942/43.

V polovici mája 1942 sa príslušníci 5. roty 101. pešieho pluku podieľali na vraždení Židov v Mozyre. Iné jednotky sa podieľali na deportáciách civilného obyvateľstva na nútené práce do Nemecka. Najmä z iniciatívy veliteľa 102. pešieho pluku pplk. M. Lokšíka a za podpory veliteľa divízie plk. gšt. R. Pilfouska došlo k ďalším prípadom masakrov civilného obyvateľstva. 1. augusta 1942 pplk. Lokšík, ako odvetu za prepadnutie slovenskej autokolóny a smrť 8 vojakov, nariadil bombardovanie osady Maloduše a následnú likvidáciu obyvateľov rotou npor. Kleinerta, ktorá popravila 15 dedinčanov, vrátane detí. Nasledovali ďalšie trestné výpravy proti dedinám a partizánskym táborom v priestore medzi Riečicou a Mozyrom.

Toto malo negatívny vplyv na morálny stav príslušníkov divízie. Od polovice roku 1942 možno sledovať jej rozklad. Rástlo protivojnové, protinemecké a proslovanské cítenie vojakov, stúpala počet zbehnutí k partizánom (kpt. J. Nálepka) a nezakryvaná pomoc obyvateľstvu.

Na začiatku leta (od konca júna do 10. augusta) 1943 sa ZD presunula do priestoru Zaslavl' - Minsk - Sluck a 2. 8. 1943 bola premenovaná na **2. pešiu divíziu**. Jej velenie prevzal 18. 8. plk. K. Peknik. Nemecké velenie chcelo divíziu nasadiť na front pri Vitebsku. Okamžite sa zdvihla vlna dezercíí – len v septembri 1943 to bolo 100 vojakov.

Ďalší osud divízie v podstate určilo úsilie slovenskej vlády korigovať nasadenie slovenskej armády vo vojne proti ZSSR. Nespokojnosť nemeckého velenia sa ukázala v rozhodnutí náčelníka OKW generála - poľného maršala Keitela, ktorým divíziu prekladal na budovanie tzv. východného valu. Naopak gen. F. Čatloš v duchu uznesenia vlády z 25. 8. 1943 dal plk. K. Peknikovi rozkaz zostať naďalej v priestore Minska.

3. 9. 1943 sa vláda rozhodla obe divízie reorganizovať tak, aby mali rovnaký početný stav (7 500 mužov). 2. pd bola preto reorganizovaná a po komplikovaných rokovaní vyhlásená za neschopnú plniť bojové úlohy na východnom fronte. Nemecké velenie ustúpilo od pôvodného úmyslu nasadiť 2. pd opäť na front, navrhlo jej reorganizáciu a presadilo nasadenie brigády na stavebné úlohy za frontom v Taliansku. S týmto rozhodnutím slovenská vláda v priebehu 24 hodín súhlasila. 16. 10. 1943 gen. Čatloš vydal rozkaz na reorganizáciu divízie na **Technickú brigádu**.

POZNÁMKY

Premenou na pracovné jednotky a ich odsunom z územia Sovietskeho zväzu do Rumunska a Talianska, sa skončilo pôsobenie vojsk slovenskej armády na východnom fronte. Od júna 1941 do konca marca 1944 si vyžiadalo nemalé ľudské i materiálne straty: 1 235 mŕtvych (do začiatku SNP až 2 048 padlých), 3 198 ranených, 3154 nezvestných, zajatých a zbehov, 8052 pušiek, 322 ľahkých a 100 ťažkých guľometov, 51 samopalov, 160 diel, 52 PLK, 79 mínometov, 40 tankov, 1 220 NA a d.

Vývoj v roku 1943, daný zmenou strategickej iniciatívy v prospech protihitlerovskej koalície a potrebami armády, si vynútil nové **legislatívne úpravy**. Snem Slovenskej republiky schválil predlohy zákonov, ktoré predložili MNO a legislatívna rada vlády. Boli to Branný zákon č. 30 z 26. 3. 1943 s účinnosťou od 1.6.1943, Zákon o brannej výchove a CPO č. 31 z 1. 4. 1943, Zákon o zbore poddôstojníkov z povolania č. 65 z 27. 5. 1943 a ďalšie. Branný zákon vymedzoval jednotlivé zložky brannej moci – jednotky, ustanovizne a organizácie armády a jednotky, ustanovizne a organizácie Pracovného zboru národnej obrany.

V zmysle týchto okolností slovenská armáda prešla od konca roku 1943 do prvej polovice roku 1944 novou **reorganizáciou**. Už na začiatku februára 1943 došlo k reorganizácii MNO a k vytvoreniu špeciálnych orgánov na riadenie obrany slovenského územia. Do úradu ministra boli začlenené niektoré oddelenia GŠ: organizačno-mobilizačné, operačno-historické, školské a oddelenia vojenských podnikov. V roku 1943 bol reorganizovaný Pracovný zbor. Zmenila sa jeho vnútorná organizácia a od 2. 4. aj názov na Pracovný zbor národnej obrany. Reorganizáciou prešla protivzdušná obrana štátu, ktorá sa stala súčasťou systému PVO Nemeckej ríše. Rokovania o zriadení Slovenskej protiletadlovej brigády však neskončili reálnym výstupom. Avšak slovenskú brannú moc hlavné zmeny čakali v roku 1944.

SLOVENSKE JEDNOTKY V TALIANSKU (1943-1945)

V podstate neschopná boja, málo spoľahlivá a dezerciami početne oslabená **Technická brigáda** (TB), sa pod velením pplk. gšt. J. Krnáča začala 25. 10. 1943 presúvať z Bieloruska do Talianska cez Varšavu, Opole, Görlitz, Mníchov, Norimberg, cez Brennerský priesmyk do Imoly a potom do priestoru Ravenna - Rimini. Zostavu Technickej brigády tvorili dva pešie pluky, protiletadlová batéria, železničná stavebná rota, kombinovaná spojovacia rota, veliteľské a zabezpečovacie jednotky. Spolu vyše 3 000 mužov. Pluky mali tri prápory, každý s tromi rotami. Jednotky mali k dispozícii len obmedzený počet ručných a osobných zbraní. Bola to tylová nebojová jednotka pripojená k nemeckej skupine armád C. Od začiatku novembra 1943 v miestach dislokácie útvarov TB vznikli posádkové veliteľstvá. V decembri 1943 bola dokončená reorganizácia a velenie prevzal dezinovaný veliteľ plk. Ladislav Bodický. Prvým dislokačným priestorom dvoch peších plukov bol úsek Ravenna - Cervia. Úlohou bolo vykonávať opevňovacie práce na pobreží Jadranského mora. Budované zákopy a palebné postavenia mali slúžiť nemeckej obrane v prípade vylodenia Spojencov. Technická brigáda bola podriadená nemeckej 90. mechanizovanej divízii a od 28. novembra 1943 potom 362. pešej divízii. V prípade útoku Spojencov na zverené sektory mala byť okamžite stiahnutá do tyla, pretože sa jednalo o pracovnú jednotku.

Technická brigáda sa v novembri a decembri 1943 zameriavala na oboznámenie sa s novými úlohami na menej exponovanom mieste nemeckej obrany v Taliansku. Systém nemeckej obrany sa na tomto území opieral o výstavbu opevnených obranných línií naprieč Apeninským polostrovom. Spojenci postupujúci z juhu museli tieto prekážky prekonať, čo si vždy vyžadovalo mnoho prostriedkov. Postup sprevádzaný nemalými stratami bol neuveriteľne pomalý. Prvé straty utrpela TB pri nálete Spojencov na Ravennu 30. decembra. Zahynulo 23 vojakov a zranených bolo 19 slovenských vojakov. Mŕtvych pochovali na cintoríne vo Faenze.

Od 11. januára 1944 bola TB prevelená na exponovanejšie miesto frontu. Jej úlohou bola výstavba línií nazývaných „Oranžová“, „Hitlerova“ a „Dora“. Tvorili druhé obranné pásmo hlavnej obrannej línie „Gustav“ južne od Ríma, ktoré chránilo údolie rieky Liri pred spojeneckým postupom. Slovenské jednotky boli dislokované v priestore Pico - Fondi - Itri, asi 20 kilometrov od hlavnej obrannej línie. Tým sa brigáda dostala do prifrontového pásma a takmer denne sa stávala cieľom útokov spojeneckého letectva.

Prvé dva mesiace roku 1944 sa javia ako najnáročnejšie obdobie v počiatčnom nasadení TB na Apeninskom polostrove. Brigáda situovaná v bezprostrednej blízkosti frontovej línie mala zásobovacie ťažkosti. Chlad, nepriaznivé počasie, časté útoky spojeneckého letectva na pracovné i ubytovacie priestory znamenali pre vojakov veľké vypätie. Vyskytli sa aj prípady odmietnutia nástupu do práce. Napriek ťažkostiam so zásobovaním a ubytovaním, veliteľ nemeckých ženijných jednotiek v Taliansku genpor. Hildemann, po návšteve pracovných úsekov brigády, hodnotil výkon slovenských vojakov ako nadpriemerný.

Technická brigáda zostala v blízkosti frontového pásma do konca februára. Začiatkom marca 1944 dostala rozkaz na presun do nového priestoru, kde sa mala podieľať na výstavbe Caesarovej línie. Nový dislokačný priestor sa nachádzal v pohorí Abruzzo pri mestečkách Tagliacozzo - Avezzano. Priestor, vzdialený od Fondi 90 až 100 km, dosiahla TB vlastnými prostriedkami. Spolu s TB sa presúvali aj nemecké ženijné jednotky, aby zabezpečili prípravu ďalšej línie, kým skončí obrana Gustava. Práca slovenských peších plukov v novom priestore pozostávala z hĺbenia okopov a palebných postavení v tvrdom, skalnatom teréne. Príslušníci brigády tiež budovali betónové bunkre, vybavené otočnou tankovou vežou. Časť mužstva bola preto vyslaná na inštruktáž do Marcarese. Okrem toho v priestoroch dislokácie museli príslušníci TB vykonávať strážnu službu a zaisťovať bezpečné ubytovanie, aby sa minimalizovalo ohrozenie jednotky spojeneckým letectvom.

Od začiatku pôsobenia TB na výstavbe Caesarovej línie neboli, v dôsledku snáh slovenského velenia, k slovenským jednotkám pridelení nemeckí poradcovia. Situácia sa zmenila po „kolíkovej afére“. Veliteľ I. práporu 101. pluku stotník Hujsa svojvoľne premiestnil vytyčovacie kolíky do poddajnejšej pôdy, pretože chcel uľahčiť prácu svojej jednotke. Nemecké velenie chybu pochopiteľne objavilo a v snahe zamedziť podobným omylom či priestupkom, prideleno k slovenským jednotkám opäť nemeckých dôstojníkov ako poradcov.

Schopnosť TB vykonávať pridelené úlohy bola limitovaná nedostatočným dopĺňovaním mužstva. Vyčerpaní príslušníci TB vždy netrpezlivo očakávali príchod

POZNÁMKY

posíl, ktorý však nenaplnil plánované počty. Únava vojakov bola pochopiteľná. Od začiatku roku 1944 boli zrušené voľné nedele a pracovalo sa sedem dní v týždni v podmienkach nedostatočného zásobovania. Silnejúce útoky letectva pridávali jednotkám TB prácu, ničili materiál a dopravné prostriedky. Všetky tieto faktory ovplyvňovali morálny stav jednotiek. Vojaci sa dožadovali dovolení, pretože strávili dlhú dobu v poli bez oddychu.

4. júna 1944 Američania obsadili Rím a veliteľstvo TB dostalo rozkaz na presun. V rámci všeobecného organizovaného ústupu nemeckých vojsk na nasledujúcu pevnostnú líniu sa mala brigáda presunúť do nového priestoru na tzv. Gótsku líniu, ktorá sa tiahla od Pesary na pobreží Jadranského mora po Viareggio pri Ligúrskom mori. Ústup trval do 20. júna 1944, zakiaľ čo nemecké jednotky kryli ústup hlavných síl. Počas presunu boli jednotky TB napádané letectvom Spojencov, pričom bombardovanie spôsobilo materiálne i ľudské straty. 1. peší pluk po ukončení presunu hlásil 61 nezvestných, 102. peší pluk hlásil 8 mŕtvych, 20 zranených, 144 nezvestných. Počas ústupu brigáda neprestajne plnila svoju úlohu. Vojaci brigády likvidovali bombardovaním spôsobené zátarasy a za neustálych útokov spojeneckého letectva umožnili presun zhromaždených automobilových i tankových kolón. Po skončení presunu na Gótsku líniu bola TB podriadená štábu gen. Bessela a k brigáde boli pridelené oddiely nemeckých ženistov.

Od 1. júla 1944 bola Technická brigáda premenovaná na **2. technickú divíziu**. Jej novým veliteľom sa 6. júla stal plk. Ján Imro, ktorý vystriedal plk. L. Bodického. Práce na výstavbe opevnení Gótskej línie prebiehali do začiatku augusta. Zahŕňali výstavbu palebných postavení pre guľomety, mínomety i delostrelectvo.

Tesne pred presunom 2. technickej divízie z Gótskej línie k rieke Pád, plk. J. Imro prešiel k postupujúcim Spojencom. Velenie 2. TD dočasne prevzal veliteľ 101. pluku pplk. Jaroslav Kmicikievič. Velil divízii do 25. augusta 1944, keď velenie prevzal plk. Ján Veselý. To už 2. TD od 8. augusta pracovala na posilňovaní obranných postavení a budovaní komunikácií na južnom brehu rieky Pád pri meste Ferrara.

Situácia 2. TD bola pri Ferrare komplikovaná stratami a dezerciami, ktoré sa začali rozmáhať od konca júna a nedostatočným prísunom doplnkov mužstva zo Slovenska. Z toho dôvodu velenie divízie koncom augusta uskutočnilo reorganizáciu. Boli zrušené tri roty pluku 102 a mužstvo bolo pridelené ako doplnok k zvyšným jednotkám. K 1. septembru 1944 bolo v pešom pluku 101 spolu 23 dôstojníkov, 5 rotmajstrov, 18 poddôstojníkov, 1 060 mužov. V pešom pluku 102 bolo spolu 28 dôstojníkov, 2 rotmajstri, 9 poddôstojníkov a 1 128 mužov.

Od 7. septembra rozšírila 2. TD svoju pôsobnosť aj na severný breh Pádu. Bola dislokovaná v priestore Pincara - Capitello – Polesine, v nížine medzi Ferrarou a mestom Rovigo. Priestor bol ohraničený z juhu Pádou a zo severu riekou Adige. Úlohou divízie bolo okrem posilňovania obranných postavení tzv. Pádskej línie tiež stavať a opravovať železničné trate. Časté útoky letectva znižovali pracovné výkony vojakov, spôsobili straty na životoch a všeobecne nahľadávali morálku. Niektorí príslušníci divízie v priebehu náletov na pracovné i ubytovacie priestory zbehli. Po zaistení hliadkami ako príčinu zbehnutia uvádzali strach pred bombardovaním.

24. októbra na tomto úseku nemecké jednotky vystriedali príslušníkov 2. TD,

ktorá začala presun do priestoru miest Ostiglia, ležiaceho asi 50 km západne od Roviga a Borgoforte, vzdialeného ďalších 30 km na západ. Na novom pôsobisku 101. pluk s nemeckým ženijným práporom budoval cestu k lanovke v Ostiglii, zatiaľ čo 102. pluk staval most a lanovku na sťahovanie dreva v Borgoforte. Vojaci 2. TD aj napriek zásobovacím a ubytovacím ťažkostiam v úseku Ostiglia - Borgoforte pracovali do 21. novembra 1944, keď bola divízia presunutá do priestoru Pavia - Piacenza - Crema, kde sa podieľala na stavbe a opravách železničných tratí a mostov cez rieku Pád. Veliteľstvo divízie sídlilo v Corteleone, 101. pluk bol dislokovaný pri Piacenze a 102. pluk v Linarolo. Nemeckí technickí dôstojníci sa na pracoviskách 2. TD stretávali s nezáujmom o prácu, vojaci vymýšľali rôzne výhovorky.

Schopnosť divízie vykonávať pridelené úlohy sa neustále znižovala. Vojaci vykonávali prácu nedôsledne. Mnohí spolupracovali s talianskym odbojovým hnutím a niekoľko desiatok vojakov k talianskym partizánom dezertovalo. Z tohto dôvodu vydávalo veliteľstvo divízie takmer každý mesiac rozkazy na presun rôt, aby boli prerušené kontakty slovenských vojakov s odbojom. Koncom decembra 1944 nariadil plk. Veselý reorganizáciu 2. TD. Výsledkom boli pluky, ktoré mali iba po dve roty v prápore. Bol to dôsledok znižovania početného stavu jednotky, dezercíí, nedostatočného prísunu doplnkov. V ich očakávaní sa situácia na fronte neustále zhoršovala. 15. februára 1945 bolo dokonca nariadené nosiť zbrane na pracoviská, pretože činnosť partizánov znovu silnela.

V polovici februára konečne dorazili k divízii doplnky mužstva zo Slovenska v počte asi 3 000 mužov. Stav 2. TD sa tak zhruba zdvojnásobili a počet jej príslušníkov dosiahol asi 7 000. Boli to narýchlo zmobilizovaní záložníci, nevojaci a zajatci z povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku, bojujúcej v SNP proti Nemcom. V niektorých prípadoch išlo o bývalých príslušníkov 2. čs. paradessantnej brigády v ZSSR. Veľká časť mužstva nemala ani uniformu. Niektorí nováčikovia pred odsunom do Talianska ani nestihli absolvovať základný výcvik a zložiť vojenskú prisahu.

Po príchode doplnkov prikázal veliteľ divíziu opäť zreorganizovať. Znovu boli vytvorené tretie roty v prápore. Po príchode ďalších doplnkov, začiatkom apríla, si divízia mohla dovoliť zriadenie štvrtej roty v prápore.

Stále viac príslušníkov divízie spolupracovalo s miestnym odbojom a prechádzalo k partizánom. 13. apríla 1945 zaistili nemeckí vojaci, pre podozrenie zo spolupráce s odbojom, slovenských dôstojníkov: veliteľa 101. pluku pplk. J. Kmicikieviča, veliteľa 10. roty 101. pluku por. J. Valáška a ženijného poradcu pri 101. pluku por. A. Matúška. Týchto dôstojníkov zatkli a odviezli do väzenia San Vittore v Miláne.

V apríli 1945 sa v Taliansku aktivizovalo partizánske hnutie, vypuklo povstanie a Spojenci zahájili ofenzívu cez Pád. Na pozadí nemeckého kolapsu prebiehal rozklad aj v jednotkách 2. TD. 19. apríla zbehlo od 8. roty 101. pluku 205 mužov a 25. apríla 1945 173 mužov 5. roty 101. pluku. Aby sa zamedzilo dezerciam k miestnym odbojárrom a ohrozeniu divízie postupom Spojencov, velenie nariadilo novú redislokáciu. 24. apríla sa mala 2. TD presunúť do Álp, do priestoru Sondrio. Velitelia práporov a plukov tento rozkaz už neakceptovali a ústup do Álp sa neuskutočnil. Od 24. apríla spolupracovali jednotky divízie s odbojom a podieľali

POZNÁMKY

sa, v rámci svojich možností, na boji proti ustupujúcim nemeckým kolónam, pričom ich podporovali nedávno zbehnutí vojaci v radoch partizánskych jednotiek. Takto sa skončilo nasadenie slovenských vojakov na výstavbe opevnení v Taliansku.

V činnosti slovenských vojakov v Taliansku môžeme rozlišovať dve základné roviny pôsobenia. Prvá rovina je charakteristická tým, že boli nasadení na budovanie obranných postavení po boku nemeckej armády, potom šíriace sa protinemecké nálady spôsobili, že Slováci prehodnotili svoj vzťah k nemeckej Tretej ríši a začali sa zapájať do protifašistického odboja. Tým dostalo nasadenie Slovákov v Taliansku počas 2. svetovej vojny nový rozmer.

Po zahájení spojeneckej ofenzívy cez rieku Pád sa 24. apríla 1945 príslušníci 2. TD zapojili do bojov s ustupujúcimi nemeckými kolónami, kontrolovali niekoľko dôležitých komunikácií a križovatiek. Oslobodili niekoľko mestečiek a dedín v severnom Taliansku a spôsobili Wehrmachtu straty na ľuďoch i materiáli.

Vojaci 2. TD zaistili veliteľa divízie plk. Veselého. 26. apríla 1945 oslobodili odbojári z väzenia pplk. J. Kmicikieviča, ktorý sa ujal velenia nad divíziou. V snahe dosiahnuť uznanie divízie za súčasť vojsk bojujúcich proti Nemecku, dal pplk. J. Kmicikievič svoju jednotku k dispozícii veliteľovi talianskych povstaleckých vojsk, generálovi Cadornovi. Talianska rezistencia uznala 2. TD za súčasť vojsk protihitlerovskej koalície. Zapojením sa do protifašistického odboja divízia zmenila aj názov. Premenovala sa na **1. čs. divíziu v Itálii**. Jej stavy tvorilo 6 272 mužov. Koncom júla 1945 sa začal odsun divízie na Slovensko.

Novej situácii na frontoch 2. svetovej vojny, ako aj vnútro politickej situácii na Slovensku, sa od prelomu rokov 1943 a 1944 musela prispôbiť tiež armáda. Jej **nová organizácia** platila od 1. februára 1944. V polovici marca 1944 sa zmenila organizačná štruktúra MNO. Obnovilo sa Hlavné vojenské veliteľstvo a štáb MNO sa rozdelil na dve samostatné zložky - štáb HVV a štáb ministra. Treťou zložkou MNO bola Vojenská správa. Ministromi národnej obrany, ktorý bol súčasne hlavným vojenským veliteľom, podliehali Veliteľstvo pozemného vojska, Veliteľstvo vzdušných zbraní, Veliteľstvo brannej výchovy, Veliteľstvo Pracovného zboru NO a ďalšie zložky.

Na výstavbu obrany v severovýchodnom pohraničí Slovenska bol 26. 1. 1944 vytvorený osobitý orgán - Veliteľstvo opevňovacích prác v Prešove. Osobitú inštitúciu na sledovanie vojenskej a politickej situácie na východnom Slovensku predstavoval tzv. Exponovaný spravodajský orgán, ustanovený 20. 3. 1944 v Prešove. V rámci reorganizácie sa od apríla 1944 formovala a od začiatku mája sa začala rozmiestňovať v severných Karpatoch tzv. **Polná armáda**. Toto najsilnejšie a najdôležitejšie zoskupenie slovenskej armády tvorili:

- Veliteľstvo Východoslovenskej armády, ktorému podliehali 2 letky, motorizovaný delostrelecký oddiel, delostrelecký pluk s 2 delostreleckými oddielmi, pluk útočnej vozby, spojovací a ženijný prápor, zmiešaná skupina DPL, poľné veliteľstvo Pracovného zboru NO.
- 1. pd a 2. pd mali každá tri pešie pluky po 4 práporoch, delostrelecký pluk, jazdecký predzvedný oddiel, ženijný prápor, spojovaciu rotu, rotu KPÚV, štábnu rotu a pracovnú rotu.

Druhú časť slovenskej armády tvorila tzv. **Zápolná armáda**, tvorená kmeňovými

a náhradnými útvarmi poľných divízií, zariadeniami, školami a skladmi.

Definitívne rozhodnutie o výstavbe opevnení na severovýchodnom Slovensku bolo prijaté 12. 5. 1944. Na ich obsadenie bolo na cvičenie povolaných vyše 20 000 záložníkov. Obrana, ktorú mali zaujať útvary a jednotky tzv. Východoslovenskej armády, mala za úlohu zabrániť prieniku Červenej armády cez Dukliansky a Lupkovský priesmyk na Slovensko a do Maďarska. Obrana bola rozčlenená na dve pásma. I. pásmo v šírke až 110 km v podstate kopírovalo slovensko-poľskú hranicu. II. pásmo obrany bolo na čiare Snina – Humenné – Vranov nad Topľou – Giraltovec – Stropkov – Raslavice. O jej výstavbe bolo rozhodnuté

12. 5. 1944 pri rokovaní náčelníka OKW (Vrchné veliteľstvo Wehrmachtu) poľného maršala W. Kaitela s MNO gen. F. Čatlošom.

Predsunutú obrannú postavenia, ktoré siahali až k rieke San, budovali od mája do augusta 1944 štyri stavebné práporov. Podľa nemeckých požiadaviek malo Slovensko postaviť dve brigády v sile 12 stavebných práporov, ktoré mali prepojiť maďarskú Arpádovu líniu v Karpatoch s nemeckou obranou Visla – San. Na základe nemeckej žiadosti bol v júli 1944 urýchlene organizovaný **Technický zbor**. V súvislosti s roztržkou medzi F. Čatlošom a nemeckým generálom pri MNO genpor. F. Schliepenom o počtoch a použití týchto jednotiek, bola 1. technická brigáda daná k dispozícii Veliteľstvu opevňovacích prác a mužstvo 2. technickej brigády bolo dočasne prepustené na tzv. poľnohospodársku dovolenku.

Vo februári 1945 príslušníkov stavebných, ženijných a technických rôt Technického zboru, rozdelených do 8 stavebných skupín, zlúčili do 3. a 4. technickej divízie.

V prvej polovici roku 1944 bol v dôsledku zásadného obratu v priebehu vojny evidentný rozklad režimu vojnovnej Slovenskej republiky. To sa premietalo i do jej ozbrojených síl, najmä do armády. Narastal počet dezercíí z jednotiek nasadených „v poli“, na východnom fronte a v Taliansku. V Zápoľnej armáde sa formovali predpoklady na protinemecký a protirežimistický odboj. V zjednotených protifašistických politických prúdoch (Vianočná dohoda 1943, vytvorenie Slovenskej národnej rady) boli v plnom prúde prípravy ozbrojeného celonárodného protifašistického a protinemeckého vystúpenia, ktoré neskôr dostalo pomenovanie Slovenské národné povstanie.

Nová situácia nastala po vypuknutí Slovenského národného povstania

- vláda v Bratislave stratila kontrolu nad rozhodujúcimi článkami mocenského aparátu. Nový kabinet Štefana Tisu mohol disponovať sotva s 9 - 10% vojakov z celkového stavu v auguste 1944.

Armáda sa postupne stávala integrujúcou silou mocensko-represívneho aparátu ľudáckeho režimu. Už Zákon č.151 z 11. 11. 1943 ukladal MNO: „organizovať obranu slovenského štátu proti nepriateľským zásahom z vonku i z vnútra.“ Zákon vytváral rámec na formovanie systému polovojenských zložiek pod vplyvom HG, ktorý nadväzoval na pravidelnú slovenskú armádu.

Vládnym nariadením č. 137/1944 Sl. z. s účinnosťou od 9. 9. 1944 bola prenesená kompetencia ministerstva vnútra vo veciach bezpečnostných a policajných na MNO. Od konca októbra do druhej polovice novembra 1944 boli úplne podriadené

POZNÁMKY

MNO a fakticky začlenené do brannej moci HG, polícia, žandárstvo, Hlinková mládež (HM), Slovenská pracovná služba (SPS) a od januára 1945 i Finančná stráž. Riadil ich bezpečnostný odbor MNO. Celá branná moc tak spadala pod MNO vedené Štefanom Haššíkom.

Ihneď po prevzatí funkcie ministra obrany začal stot. v zál. Štefan Haššík budovať novú, režimu oddanú ozbrojenú zložku, ktorá mala nahradiť zaniknutú slovenskú armádu. Táto formácia dostala názov **Domobrana**. Jej výstavba prebiehala podľa „Návrhu na znovuvybudovanie slovenskej brannej moci“, vypracovanom vojenským atašé na nemeckom vyslanectve pplk. Albertom Elegerom. Kľúčový význam v Domobrane mali hrať stavebné prápory, protiletadlové delostrelectvo a ochranný zbor „Schutzkorps“.

Ku dňu 30. 10. 1944 dosiahla „nová armáda“ celkový početný stav 16 676 osôb, do konca novembra tento počet vzrástol na 19 161 mužov a konečne k 30. decembru 1944 prekročil o jedného vojaka počet 23 000. Zhruba jedna tretina týchto síl bola mimo územia Slovenska. Postupným reorganizovaním polovojenských a branných organizácií slovenského štátu, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a armády (Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže, Slovenskej pracovnej služby, Domobranskej, Freiwillige Schutzstaffeln, Heimatschutz) došlo k prepojeniu ich poslania a funkcií s nemeckými okupačnými silami. Dominantnou sa stala ich vnútorná, potláčacia funkcia.

Zoznam bibliografických odkazov:

Armáda v dejinách Slovenska I. a II. časť. Bratislava 1993

BAKA, I.: *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2006

BYSTRICKÝ, J.: Pozemné vojská Slovenskej armády na východnom fronte (1941-1945). In: *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : MO SR, 2000

BYSTRICKÝ, J.: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In: *Vojenská história 2/1998*

BYSTRICKÝ, J.: Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 - november 1942). In: *Vojenská história 4/1999*

CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska V. 1939-1945*. Bratislava : Magnetpress, 2008

Kapitoly z vojenskej histórie Slovenska. Trenčín 1991

KORČEK, J.: *Slovenská republika 1943 – 1945*. Bratislava : MO SR, 1999

KOVÁČ, D.: *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007

ŠIMKO, J.: Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku. In: *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava: MO SR, 2000

ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku*. Bratislava : MO SR, 2000